

SVENSKA
LINNÉSÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT
ÅRGÅNG 2012

SVENSKA
LINNÉSÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT
ÅRGÅNG 2012

YEARBOOK OF THE
SWEDISH LINNAEUS SOCIETY

UPPSALA 2012

REDAKTÖR
GUNNAR BROBERG
LUND

BITRÄDANDE REDAKTÖR
DAVID DUNÉR
LUND

*Svenska Linnésällskapet stiftades den 23 maj 1917
och dess årsskrift utkom första gången 1918*
ISSN 0375-2038

Printed in Sweden by
Exakta, Malmö 2012

INNEHÅLL

GÖRAN ROTHMAN, Resa till Tripoli (utg. Viveka Hansen)	7
INGVAR SVANBERG, MADELEINE BONOW & HÅKAN OLSÉN, Fish Ponds in Scania, and Linnaeus's Attempt to Promote Aquaculture in Sweden	85
ANNIKA WINDAHL PONTÉN, Sorgdräkt och engelska kläder. Två av familjen von Linnés kvitton	101
CARL VON LINNÉ, Om renstynget (utg. Johnny Strand)	109
BJÖRN DAL, Grågiökar och Papilioner. Några nya uppgifter kring tillkomsten av Carl Clercks <i>Icones insectorum rario- rum</i>	117
PER STOBÆUS, Planta mirabilis. Om beskrivningar av kannrankan i den tidiga botanikhistorien	131
INGVAR SVANBERG & JOHNNY STRAND, Giovanni Pietro Olinas beskrivning av kanariefågeln av år 1622	139
<i>Smärre meddelanden</i>	147
Recensioner och anmälningar • Linneana, 147 • Linneaner, 152 • Övrigt, 163 (Gunnar Broberg, David Dunér & Ingvar Svanberg)	147
Diverse notiser och meddelanden • Symposier, 176 (Gunnar Broberg & Björn Dal)	173
<i>Svenska Linnésällskapets egna angelägenheter</i>	179
Svenska Linnésällskapets verksamhetsberättelse 2011 (Roland Moberg, Eva Willén & Eva Nyström)	179
Linnémuseets verksamhetsberättelse 2011 (Ing-Marie Munktel, Eva Björn & Cecilia Bergström)	181
Övriga meddelanden (Mariette Manktelow)	183
Svenska Linnésällskapets styrelse 2012	184
Valda avhandlingar av Carl von Linné	186

GÖRAN ROTHMAN

Resa till Tripoli

Utgiven med inledning och transkribering
av Viveka Hansen

Göran Rothmans journal 1773–1776

Seglatser kring och till den så kallade Barbareskkusten var ökända under 1700-talet på grund av ett välutvecklat system av pirateri. För att på säkraste sätt undvika de fruktade lokala kaparna blev det under denna tidsperiod allt vanligare att betala tribut i form av gåvor eller pengar. Konsulerna i det nordafrikanska området hade i detta sammanhang även en viktig uppgift att med diplomatiska medel försöka förhandla fram goda villkor för tillresanden. Många gånger skedde förhandlandet redan innan resornas början med hjälp av kringresande sändebud som skickades till respektive länder. Det tripolitanska sändebudet Haggi Abdrahman var av den anledningen i Stockholm år 1773. Vid en av sina audienser deltog han i ett av Kungliga Vetenskapsakademiens möten där syftet var att en lärd medicus, som också skulle vara kunnig i naturalhistoria, inbjöds för att utforska Tripoli och dess omnejd. Både akademien och Linné ansåg efter några månaders övervägande att Göran Rothman var den mest lämplige. Inför resans början i augusti samma år berättade Rothman på följande sätt om Abdrahman i sin resejournal:

Rese Touren blef sålunda determinerad, at jag med Abdrahman skulle följa landvägen till Sundet, och i Helsingör stiga om bord på det fartyg han befracktad, då han fortsatte sin resa öfwer Köpenhamn, Lybeck, Hamburg, Holland, Frankrike til Marseille, hwarifrån han ämnade sjöledes fara til Tunis, där fartyget skulle råka honom, at vidare fullfölja ensam til Tripoli.

Väl framme vid huvuddestinationen Tripoli, genomfördes förutom dagsutfärder från staden även längre exkursioner till lands och mindre båtresor under tiden i området. Den tre år långa resan finansierades genom Kungliga Vetenskapsakademien med 2 000 daler kopparmynt samt lån av instrument som termometrar och mikroskåp. Pengarna räckte dock inte, så Rothman

fick begära mera från akademien för att ha möjlighet att resa hem. Han erhöll dessutom ytterligare 1 200 daler kopparmynt vid hemkomsten för att täcka sina utgifter.

Samtidigt som Rothman skrev dagbok under resan, skickade han regelbundet brev till Kungliga Vetenskapsakademiens sekreterare Pehr Wargentin. I dessa brev berättar han ibland mer detaljerat om olika händelser i både positiva och negativa ordalag. Till de bättre upplevelserna hör de många gånger han beundrat och prisat skönheten i landskap, botanik, arkitektur och människor. Den 22 januari 1775 skrevs följande lyriska iakttagelse inte så långt från Tripoli: "Öfwerst på dessa Berg finnas ganska widsträckt härliga fält och slätter, upodlade til åker för saffran, hwete och korn, samt besatte med en oändelig myckenhet Olive trån. De äro således den wakraste Landsbygd som kan gifwas, och et werkeligit Paradis..." Han var också flitigt sysselsatt med olika mätinstrument till sjöss för att främst mäta vattnets temperatur, kvalitet och vikt, vilket verkade intressera honom mycket. Rothmans liv i Tunis och Tripoli förefaller dessutom tidvis bekvämt och angenämt, då han var inhytt hos konsulär där han kunde sova gott, äta läckra måltider och föra intellektuella diskussioner med diverse gäster. Han beskrev sitt förnöjsamma liv på följande sätt i ett brev från den 31 december 1773:

Wår härwarande Consul Herr Burgman, wisar mig all den godhet och wänskap, som jag någonsin kan önska, och har aldeles icke welat tillåta mig bo på något annat ställe, än i sit hus. Jag blef ock dagen efter min ankomst presenterad för Bashan, Benjen och de förnämste Ämbetsmännen. De härwarande Consulerne, näml: Franska, Ängelska, Danska, Holländska och Venetianska, bete mig all politesse; och har jag således ingen brist på godt och nöjsamt omgäinge.

Breven visar vid några tillfällen också resenärens intresse för mat och dess tillredning, som bland annat under en resa utanför Tripoli 1774:

tracterade mig med afton måltid, som bestod uti Bröd, det han expres för mig lät tilreda, och stufwadt Fårkött. Brödet war af kornmiöl, ogäsit, gräddat tunt på warma stenar, til utseende och smak, som sten kakor i Småland och flera Provincer. Köttet war ganska mycket peppradt. Måltiden anställes, wanligtvis på marken, och Wärden sielf war så artig, at han med egna fingrar utsökte de bästa bitarne och rakte åt mig; ty här war ej fråga om sked, knif eller gaffel.

Eftersom Rothman var en språkmänniska, var han också särskilt observant när det gällde inskriptioner på äldre ruiner och byggnader, samt de många språk och dialekter som talades i omgivningarna. Under ett besök

vid den antika romerska staden Leptis Magna belägen 13 mil öster om Tripoli beundrade och oroade sig resenären för platsens framtid: "Skada är at nästan dageligen desse rudera fördärfwas, sönderslås eller bortföres til moderne behof. Moriska stenhuggare plundra obarmhertigt, så at alt det betydligaste af Statuer och Zirater är nu borta då likwäl ännu för 20 à 30 år sedan warit mycket mera märkwärdigt at där bese." Samtidigt som han gärna kunde tänka sig att besökande européer i området räddade undan bitar av ruinerna, skrev han den 19 augusti 1775: "Jag och min rese kamerat önskade oss hafwa kunnat föra bort det bästa stycket, hålst jag knappast tror, at någon piece från Leptis Magna finnes i något Cabinet i Europa."

Till de mindre angenäma upplevelserna hörde framför allt det svårbe-mästrade resandet till lands, som försvårades av risken för "kringströvande attackerande beduiner" och "opålitliga Morer", som jämt fruktades så fort man var utanför stadsmurarna. Det kraftigt växlande temperaturerna mellan de heta dagarna och kölden som satte in nattetid, var något som ofta upplevdes som odrägligt. Likaså var en dålig ekonomi en ständig följeslagare som påpekades i brev den 26 juni 1775:

Får jag bese kusten, som jag nu ärnar, så blifwer nästa år för mig intet stort at göra här, ty at mera tänka på Fessan ser omögligt ut. Och derföre, om Kongl. Academien icke annorlunda befaller, tror jag wara bäst at nästa vår begifwa mig på hemwä-gen. Men härtill fordras tilräckligt penningar, ja, i det aldra minsta 200. Ducater. De sidsta hundra Ducater, som jag genom Herr Consuln Burgman oafkortade bekom, hafwa gådt åt i denne dyra ort och tid.

Samma önskan om mer pengar för att kunna resa hem upprepades i näst-följande brev daterat i augusti samma år.

Även om resenären lyckades få ihop en inte helt obetydlig samling av örter under sin resa, var han ofta missnöjd och besviken på de fåtaliga örter som hittades under exkursionerna. I ett brev från augusti 1774 noterades exempelvis följande:

Jag skall efterkomma Herr Secreterarens befallning angående naturaliers hemsändande, då något blifwit samladt, och får jag snart tillfälle med Herr Capitain Uneer skicka mit lilla förråd directe til Stockholm, fast Capitainen som nu är här, är destinerad först til Livorno. Jag måste repetera min förra klagowisa, att här är ganska tort och magert kring Tripoli, så at mina excursioner til fot och stundom till häst gifwa mycket litet.

Kanske var förväntningarna i från början för högt ställda, när det gällde växtligheten och djurlivet i detta torra klimat. Den 23 april 1776 påbörjades

Karta över västra och norra Afrika 1707 med originaltiteln "Carte de la Barbarie de la Nigritie et de La Guinee". På den franske kartografen Guillaume Delisles karta finner man de länder, orter och landskap som Göran Rothman beskriver under sin resa såväl till havs som till lands. Bland annat Setuval, Cap St Vincent, Gibraltar, C. Negre, Tunis, La Goulette, Tripoly, Lebeda, Tabia, Garian. Foto: Library of Congress Geography and Map Division.

hemresan och Stockholm nåddes den 19 juli samma år. Vid uppehållet i Cagliari skickades ett hoppfullt brev den 6 maj som omtalade att han slapp sitta i en osund karantän och vänta i 21 dagar med anledning av att ett svenskt skepp från Smyrna på väg till Stockholm lägligt ankrade i hamnen. Resenären noterade vidare: "Wi vänta endast på wind; jag skall taga all möjlig omsörg om min örtsamling, at den ej möglas. Jag wille ock önska at jag kunde få lyckligt hem en wacker Gazelle, som kommit wäl hit jämte mina andre småsaker."

Kungliga Vetenskapsakademien tycktes inte vara nöjd med Rothmans vetenskapliga resultat, samtidigt som resan blev kostbar för akademien. Rothman menade däremot själv att han gjort allt vad som stod i hans makt under de förhållanden som rådde i det torra och ofta ofruktbara klimatet, samtidigt som säkerhetsfrågan blev dyrbar med anledning av oroligheterna i området.

Tidigare beskrivningar av Göran Rothmans resa har i huvudsak framhållit de mindre goda sidorna kring hans begränsade vetenskapliga framgångar i kombination med de problem som kantade resan. Sten Lindroths återgivning domineras exempelvis av intryck som "misslyckad", "vek och föga beslutsam", "missmodig", "bortkastade pengar" och att Rothman "blivit forskningsresande mot sin natur". Även beskrivningen i *Svenskt biografiskt lexikon* återspeglar främst Rothmans insatser i form av "motigheter", "hinder", "rädsla", bristen på systematik i undersökningarna, "ekonomiska problem" och att resan blev hans "olycka". Dock måste påpekas att artikel-författaren Anders Burius även ger Rothman en viss upprättelse genom de etnografiska studierna, salthandeln och de observationer som gjordes av fornlämningar i trakten.

Att förstå de teoretiska likväl som de praktiska resultaten kräver att vi i nutid också inser under vilka omständigheter Rothman och hans resande kollegor arbetade, vilket kan ge en något mer nyanserad bild kring deras vetenskapliga insatser. Att problemen däremot var många för Rothman är det ingen tvekan om, då resenärens personliga egenskaper sattes på svåra prov under 1700-talet, i allt från att på bästa sätt utnyttja sina tidigare vunna kunskaper, lämplighet för uppgiften, uthållighet, hälsa, rädsla, initiativförmåga, systematiskt tänkande och planering. Ämnet har för några år sedan behandlats av Per Sörbom i uppsatsen "Over Land and Sea". Detta var förhållanden som var avgörande för Rothman likväl som för andra samtida naturforskare som gav sig ut på längre vetenskapliga resor, hur lovande de än föreföll innan resornas genomförande. Svårigheterna till trots återfinns

många välgrundande iakttagelser av Rothman, främst i form av etnografiska observationer, handeln med salt och saffran samt studier kring det dagliga livets realiteter i de besökta områdena som han väl redogör för i både resejournalen och i breven till Pehr Wargentin.

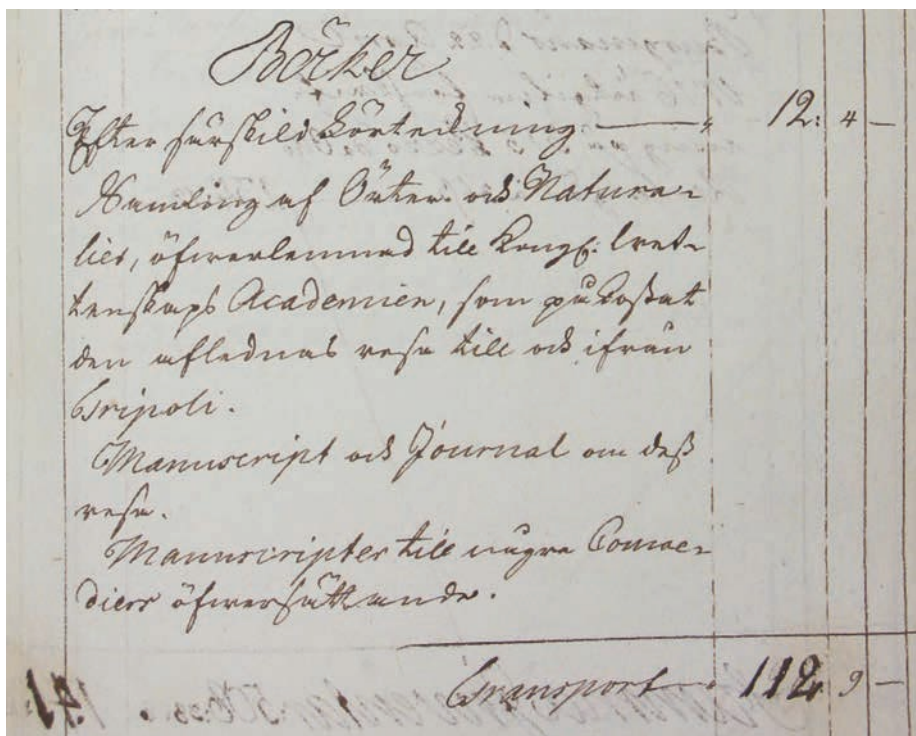
Göran Rothman – en kort biografi

Georg (Göran) Rothman föddes den 30 november 1739 vid Huseby, Skatelövs socken i Småland, men växte upp i Växjö. Den Rothmanska släkten hade akademiska anor flera generationer tillbaka, så också Rothmans far, Carl von Linnés lärare, Johan Stensson Rothman som var provinsialläkare och lektor i Växjö. Hans moder Anna Elisabeth Rudebeck härstammade från Huseby. Även om fadern var både läkare och lektor förefaller de ekonomiska omständigheterna varit begränsade i familjen, som hade fem eller sex barn. Troligen var den unge Rothman vid sidan om sina studier i staden, en viktig hjälpreda till sin då blinde far som behövde hjälp med brevskrivning och läsning.

Rothman skrevs in vid Uppsala universitet i november 1757, blev filosofie kandidat 1760, filosofie magister året efter, och avslutade sina studier 1763 då han erhöll titeln medicine doktor efter att ha försvarat en avhandling under Linné, *De raphania* (Om dragsjukan). I bevarade skrivelser benämndes Rothman som flitig och begåvad. Att hans far hade varit Linnés lärare vid gymnasiet i Växjö kan också ha varit en anledning till att Göran Rothman senare i livet fick möjligheten att åka till Tripoli, trots att han hade begränsade botaniska kunskaper.

Efter avslutade studier bosatte sig Rothman i Stockholm under en tioårsperiod fram till 1773. Han praktiserade som läkare, samt fick även flera specialuppdrag under denna period. Collegium medicum sände honom 1766 till Åland, där han stannade från den 28 augusti till den 23 september. Anledningen var att en malarialiknande feber grasserade på ön, vilken Rothman ansågs lämplig att kunna finna ett botemedel för. Vidare var han sekreterare vid Collegium medicum från 1766–1773 och karantänsläkare 1770–1772. Vid sidan av sin egentliga profession intresserade han sig för fysiska undersökningar, lyssnande på föreläsningar och genomförde översättningar av böcker.

Efter hemkomsten från Tripoliresan år 1776 fick Rothman endast leva ytterligare drygt två år, detta anses dock inte ha berott på några eventuella sviter från resan, utan uppges vara kallbrand i Död- och begravningsboken

Den sjunde sidan i Göran Rothmans bouppteckning visar under "Böcker" upplysande fakta kring vad som fanns bevarat i boet relaterat till hans resa: "Samling af Örter och Naturalier, öfverlemnad till Kongl. Wetenskaps Akademien, som påkostat den aflednas resa till och ifrån Tripoli. Manuscript och Journal om dess resa." Stadsarkivet i Stockholm, Bouppteckningar Stockholms Rådhusrätt, år 1779.

från Storkyrkoförsamlingen. Under den första tiden efter hemkomsten fick han ett mindre understöd från Vetenskapsakademien och försörjde sig dessutom med hjälp av tillfälliga översättningsarbeten. Rothman blev senare assessor vid Collegium medicum där han var verksam till några dagar före sin död i december 1778, 39 år gammal. Med tanke på bouppteckningens innehåll, är det dock ingenting som tyder på att han hade det ekonomiskt besvärligt då här uppräknas betydande mängder av alla nödvändiga inventarier och kläder. Av bouppteckningen framgår det att han måste varit sjuklig en tid eftersom det under "Betalande Skuld" uppräknas betydande summor till "Herr LifMedicus Hoffman" och "Apothekaren Lars Collin efter 3ne Räkningar". Ytterligare uppgifter om Rothmans liv ger Emil Hedlunds artiklar (se Litteraturförteckningen).

Av olika skäl hade däremot Rothman inte möjlighet att själv publicera sin journal under den korta tid han levde efter resan, samtidigt som Kungliga Vetenskapsakademien i sin besvikelse över resenärens begränsade resultat förmodligen inte såg det nödvändigt eller önskvärt att publicera hans upplevelser. Inte heller kvarstod möjligheten som för de tidigare apostlarna Fredrik Hasselquist och Pehr Löfving där Linné själv var behjälplig att postumt publicera deras resebeskrivningar på 1750-talet. Linné var både gammal och sjuklig när Rothman återvände hem från Tripoli. Den starke mannen var i stället Peter Jonas Bergius vars Instruction för Rothman (i Vetenskapsakademien) här får inleda utgåvan; en jämförelse med Rothmans text visar att denne i hög grad styrts av uppdragsgivaren. Dock har delar i form av brev publicerats i några av den tidens tidskrifter (se Litteraturförteckningen). Göran Rothmans tripolitanska resebeskrivning kom därför inte att publiceras förrän år 2009 och då först på engelska – och nu för första gången på svenska – 236 år efter resans slut. En journal som vissa dåtida betraktare såg som mindre intressant har i dag ett stort kultur- och naturhistoriskt värde, både som resebeskrivning och samtida dokumentation från 1770-talets Tunisien och Libyen. Den är en av få internationella vetenskapliga resor som gjordes under denna tid till denna del av världen.

Handskriften – Resa till Tripoli år 1773 af G. Rothman

Transkriptionen genomfördes från kopior av handskriften, tillhandahållna från Bergianska samlingarna vid Kungliga Vetenskapsakademien i Stockholm. Originalhandlingen har senare deponerats i Stockholms universitetsbibliotek med signum Berg. Bibl. H.V: 3.2.n.16. Journalen sträcker sig över 178 sidor och bandets mått är 34 x 22 cm. Handskriften, som måste betraktas som en renskrift och bearbetning av en nu förlorad dagboksversion, transkriberades inför en översättning av Viveka Hansen, "Göran Rothman's Journal and Letters. Sweden, Denmark, Tunisia, Libya", som ingår i bokverket *The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure. Volume Four: Europe, The Middle East, North East & West Africa, Rothman, Göran, Journey to Tripoli* (s. 15–94), med Lars Hansen som huvudredaktör och utgiven av The IK Foundation & Company (London & Whitby, 2009). Göran Rothman har överlag en läslig piktur, men tydligheten skiftar något genom manuskriptet, dessutom är en del sidor svårläsliga antingen med anledning av svag skrift eller ändringar och överstrukningar. När något enstaka ord inte varit möjligt – eller tveksamt –

att tyda är detta markerat med []. Transkriptionen följer i möjligaste mån manuskriptets stavning. Rothman var inte helt konsekvent i sin stavning, ej heller med användning av kolon och punkter som användes mycket flitigt i texten. Han skrev också ganska ofta substantiv mitt inne i meningar med inledande versal. Ibland kan även tveksamheter uppstå om liten eller stor bokstav avses, främst när det rör d, h och k, som kan vara förvillande lika. Om tveksamhet uppstått under transkriptionen rörande versaler eller gemena bokstäver, har versal föredragits vid inledning av mening, men i övriga fall som små bokstäver.

Latinska växt- och djurnamn har markerats i kursiv stil, liksom övriga latinska textstycken samt ett mindre antal citat och påstående på franska, italienska, engelska samt lokala arabiska dialekter. Understrukna ord i handskriften är återgivna kursivt i denna transkription. Rothman kompletterade också sin text i marginalen med ”noter”, här markerade med hakparantes i texten. Tillägg i själva huvudtexten, är infogade där de är markerade av Rothman. Manuskriptet innehåller också upprepande överstrukningar av ord, dessa är inte medtagna i transkriptionen. Vid några platser i handskriften återfinns grekiska och puniska bokstäver, dessa återges i faksimil. Varje sida i handskriften inleds med årtal och månad (med några få undantag längre ner på sidan). Manuskriptet innehåller som sagt även återkommande noteringar i marginalen av annan hand än Rothmans, uppenbarligen inför en tänkt publikation. Dessa är inte heller medtagna i transkriptionen. Handskriften har ingen sidnumrering. För att markera sidbrytning har tecknet || införts vid ny sida.

Källor

Handskrifter

Bergius, Peter Jonas, *Instruction för Doct. Rothman på Dess tilärnade Tripolitanska resa*, Kungliga Vetenskapsakademien, Centrum för vetenskapshistoria, ms Bergius.

Kungliga Vetenskapsakademien, Bergianska biblioteket, Stockholm, deponerat i Stockholms universitetsbibliotek; Berg. Bibl. H:V: 3.2.n.16. Göran Rothman, *Resa till Tripoli år 1773–1776 samt brev till Sekreteraren Pehr Wargentin*.

Landsarkivet i Vadstena, Skatelöv CI:2 1720–1746, Skatelöfs kyrkobok, födelse- och dopbok [Arkiv Digital <http://www.arkivdigital.se>]

Stadsarkivet i Stockholm, Bouppteckningar, Stockholms Rådhusrätt, år 1779, rotel 1, nummer 222.

Stadsarkivet i Stockholm, Storkyrkoförsamlingen, Död- och begravningsbok, Fla: 2 1754–1783 [Arkiv Digital <http://www.arkivdigital.se>]

Litteratur

Adressen 1775: 37 & 39.

Borg, Eskil, *Svenska konsuler och slavar i Barbareskkaparnas Tripoli* (Lund, 1987).

Burius, Anders, "Göran (Georg) Rothman", *Svenskt biografiskt lexikon* 30, 1998–2000.

Clissold, Stephen, *The Barbary Slaves* (London, 1977).

[Gartz, C.], *Minne efter afledne assesoren ... Jöran Rothman* (Stockholm, 1788).

Hansen, Lars (huvudred.), *The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure. Volume One: Introduction* (London & Whitby, 2010).

Hansen, Lars (huvudred.), *The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure. Volume Eight: Encyclopædia* (London & Whitby, 2012).

Hedlund, Emil, "Johan Stensson Rothman. Levnadsteckning", *SLÅ* 1936.

Hedlund, Emil, "Assessor Göran Rothman. Levnadsteckning", *SLÅ* 1937.

Lindroth, Sten, *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia 1739–1818* (Stockholm, 1967).

Lundmark, Frey, "Om provinsialläkaren Johan Stensson Rothman", *Medicinhistorisk årsbok* 1960.

Nya lärda tidningar 1774: 29, 32 & 34; 1775: 37.

Olán, Eskil, *Sjörövarna på Medelhavet och Levantiska kompaniet. Historien om Sveriges gamla handel med Orienten* (Stockholm, 1921).

Rothman, Göran, "Göran Rothman's Journal and Letters. Sweden, Denmark, Tunisia, Libya", övers. Viveka Hansen & språkgranskning Dennis Goodall, *The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure. Volume Four: Europe, The Middle East, North East & West Africa*, Rothman, Göran, *Journey to Tripoli*, huvudred. Lars Hansen (London & Whitby, 2009).

Samlaren 8 (1775): 37.

Sörbom, Per, "Over Land and Sea", i *The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure. Volume One: Introduction* (London & Whitby, 2010).

Tack

Stort tack till David Dunér som varit behjälplig med att tyda ett antal svårigheter i Rothmans handstil, tillsammans med Gunnar Broberg som studerat otydliga ord från handskriftens original samt transkriberat P. J. Bergius "Instruction för Doct. Rothman". Tack även till Agneta Jansson på Torps Gård i Rothmans hembygd som hjälpt till att finna Göran Rothman i doplängd, död- och begravningsbok samt hans bouppteckning.

Summary:

Journey to Tripoli

By Göran Rothman

Göran Rothman (1739–1778) was born in the village of Huseby in the Swedish province of Småland, only a couple of dozen miles from the birthplace of Carl Linnaeus. Although he had an academic family background, his father being both a physician and a senior

schoolmaster—one of his pupils was the young Linnaeus—Rothman had experience of poverty. He studied at Uppsala University, from which he graduated as a medical doctor in 1763. At the invitation of a Tripolitanian envoy the linguistically gifted and scrupulous Rothman was to travel to Tripoli and its environs as a learned doctor and a scholar of natural history. The start of his journey was described as follows to Pehr Wargentin, the Secretary of the Royal Academy of Sciences; ‘After a slow and troublesome sea journey, which began on the 1st of September, we sailed from the road of Helsingör and which continued under almost constant severe storms, contrary wind and the most horrible rain and tempest. We thank goodness dropped anchor in the gulf of Tunis, on the 13th of November.’ His journey continued to Tripoli where his letter was optimistic; ‘Our consul of this place, Mr Burgman show me all that kindness and friendship as I ever can wish, and has absolutely not allowed me to stay anywhere other than in his house. The day after my arrival I was also presented to the Bashaw, the Bey and the most distinguished public officers. The consuls of this place, namely the French, the English, the Danish, The Dutch and the Venetian met me with all politeness, and I have consequently no lack of good and entertaining company.’ Other positive experiences during his journey could be the beauty of the country, friendly people he met, the fascinating history of old buildings etc. There are however also pessimistic feelings, for example concerning his poor economy in a letter from the 26th of June 1775; ‘If I get the possibility to see the coast as I now intend, as there is not much for me to do here next year. It looks impossible to even think any more about Fessan. And therefore if the Royal Academy does not command differently, I think it would be best to depart for my way home during next spring. But this requires much money, yes, at the very least 200 ducats. The last hundred ducats, as I through Mr Consul Burgman uncurtailed received, had been consumed in this expensive place and time.’ Other problems that arose were often related to the rapid change between hot and cold weather, difficulties to find new species of plants and dangerous groups of inhabitants during travels outside Tripoli.

His journal, published here for the first time in Swedish, contain an extensive anthropological documentation of his researches in Libya and Tunisia. Despite deficiencies in the promised financial support, he completed his task. His little known account of those regions is drawn from an original manuscript numbering 178 pages. Rothman died two years after his return to Sweden.

Författarens adress:

Viveka Hansen, Editorial Secretary inom forsknings- och publiceringsarbetet The Linnaeus Apostles – Global Science & Adventure, Volumes One-Eight (2007–2012). Postadress: The IK Foundation & Company, Swiss Post Box 100410, DE-96077 Bamberg, Germany. E-post: Viveka.Hansen@ikfoundation.org, www.ikfoundation.org och www.iLinnaeus.org.

PETER JONAS BERGIUS

**Instruction för Doct. Rothman på Dess tilärnade
Tripolitanska resa,
gillad af K. Vet. Acad. D. 9 jun. 1773**

1

Som hela ändamålet af Herr Doctor Rothmans Tripolitanska resa är at uppsöka, hopsamla och anmärka de naturalier, af örter, djur och stenarter hvilka i detta land finnas jemte undersökningar i hushålsämnen, så hoppas jag at D. Rothman med all möjelig upmärksamhet allestädes farer fram, hålst ingen upmärksam Natural-kännare hittils kommit at besöka och öfwerfara Tripolitanska provincerne. Härmed har jag nämt hans förnämsta åliggandes skyldighet i allmänhet.

Under resan ut, som blir sjövägen, förefalla fiskar och foglar, samt siöväxter, såsom *Fuci, confervae*, m.m. hvilka anmärkas.

Ankomsten til Tripoli infaller wid deras torketid, hwarföre för Dr Rothman i wäxtriket ej annat då lærer blifwa, at uträtta än at flitigt besöka tripolitanska trädgårdarna, där han får tillfälle at se Palmträd, *Musa paradisiaca*, Galläppleträdet, m. fl. Efter Herr Consul Bagges berättelse äro följande i synnerhet remarquable: *Baschans*-trädgård, *Thekens* och *Haggi ali effendis* trädgårdar i hvilka senares ett obekant Träd skall finnas, under namn af *Thé-träd*, hwars blomma och frukt med inlagde *specimina* bör hämtas. I Tripolitanska Trädgårdar- || na cultiveras flerehanda legumer af hvilka en del 2
äro obekanta för oss. Den i Tunis allmänt brukelige *Lift el Hashouse* förefaller twifwelsutan äfwen i Tripoli; den är en art af *umbellat*-släktet, liknande små palsternacker, hwilken för dess behageliga piquanta smak är så begärlig at den säljes efter wigten, ehuru planterad. Man planterar i barbariska länderna Blomkål, som är hwit och tät, ofta af hela alnens omkrets, m. fl. för oss bekanta.

Sädesarterna i Tripoli äro twifwelsutan de samma som i andra barbariska länder, men det wore dock intressant om Dr Rothman ytterligare undersökte dem. Efter Herr Bagges berättelse cultiveras i synnerhet 3ne sädslag nemligen *Wisnae* och *Cassate*, hwars mjöl brukas til *Bassina* eller en sort gröt, til bröd och til *cuschesu* eller gryn. *Hellpli*, ett slags gräs, som växer til en karls högd. Det lönande *murvaary-hwetet*, som i alger brukas, efterses.

Plantager får herr Dr Rothman se anlagde i Tripoli; där planteras t.ex. *Foa* eller *aliskeri* [sic] (*Rubia tinctorum* eller färgkrapp) til den mängd och godhet, at årliga exporter ska til Frankrike, Livorno, om något i planterings-sättet skiljer sig ifrån vårt, så lönar det mödan at upteknas.

Tripolitanske *Corason* eller lergolfs förfärdigande iakttages och beskrifwes noga, samt hwad proportioner de hafwa dertill af kalk och Tegelstens mjöl, m m emedan de säges blifwa ganska wackra och tillika durable.

- 3 || Wid ulltygens twättande, samt at taga ut fläcker med, brukas en grön-aktig lera, *Ten* kallad; äfwen som en annan lera, hwitaktig, *Torba* kallad, brukas i stället för såpa wid linkläders twättande och föres från berget Gibbel. Desse leror böra undersökas.

Simplicia til läkemedel införas ifrån landsbygden, mäst af wäxtriket, hwaraf man torde få nyttiga anledningar.

Tripolitanska sättet at *förtenna kok-küril*, skiljaktigt från vårt, kunde man nyttigt at taga kundskap om, samt at häri winna handlaget.

Wid den *Twål- och Såpa-beredning* som i Tripoli en gros anställes, efterses om något märkeligt förefaller.

Marokiner eller de turkiske röda skinnens förfärdigande lærer mödan at med största *acuratesse* utröna, särdeles som de Tripolitanske marockinerne säges öfwerträffa de wanlige Turkiske. I engelska premiums-societetens handlingar, utgifna af dossie, finnes wäl en beskrifning huru, men den tyckas wara hastigt upsatt och således tarfwar ytterligare förbättring. Man tilreder ock i Tripoli efter Herr Bagges berättelse deras så kallade *Bazzaner* eller fårskinn, som beredas med Granatäpple-skal, och hwilka brukas til foderwerk, af den betydenhet at stora exporter årligen ske til malta, venedig, m.m.

- 4 || Uti Tripoli vecchio (eller gamla Tripoli) kunde Barilla – eller souda – tillwerkningar betrakas, i fall något märkeligt härwid förefaller skiljaktigt ifrån det wanliga brukeliga sättet. Här finnes och *Gips*, som undersökes och eftertänkes om deraf kan bli en handelswara.

I *Zuara* undersökes noga saltgrufworna, ej allenast uppe i dager, utan ock på diupet, hwaröfwer lämnas en fullständig beskrifning, med anstälde chemiske försök på saltets godhet, samt anmärkning öfwer detta salt, såsom en handelswara med Swerige. Salt af en annan beskaffenhet finnes, efter Herr Consul Bagges upgifdt, i *Tagiura*, som är rödt och frätande och som af Innewånarna brukas til bakugnars öfwerstrykande inuti; äfwen kalken. Detta salt förtjänar ock at examineras, börandes det sedan jämföras med Zuara-saltet och noga utrönas om Herr *Monro's* gisning i *Philos. Transact.* vol. 61 äger grund, at det är blandadt med *alkali minerale*, jemte en fin röd jord som färgar från sig. I *Mesurat* betraktas bergsaltet (*Sal gemmae*) med jämförelse mellan det och Zuara-saltet.

De i barbariske länderna brukelige *mattamorer* eller säd-magaziner under jord, böra examineras huru wida de kunna passa til vårt climat. En inrättning så gammal at Plinius den omtalat, synes genom tidsens längd authoriserat sig, hwarföre den ock i södra Europa och flerstädes med förmån nyttjas.

|| Åstundas swar på följande fråga: om det är sant at *mortaliteten* hos arabernes barn är mindre än hos oss; om något synnerligt sätt wid deras Bar-naupfostran härtill är wällande, och hwarutinnan det samma då består? 5

Uti November- eller decembermånader, eller 4 veckor efter, sedan första-regnet fallit, måste Herr Dr Rothman börja sina excursioner til gräsörterna för at samla örter. Kan han resa litet före, så får han plåcka de örter som straxt efter rågnen uppkomma, och hwilka snarare torka bort än de som dem succedera. På dessa gräsörter finner Dr Rothman de widlyftigaste fält, beklädda med blommor i flera successioner. Af alla dessa växter samlade i sin fructification böra fullständiga samlingar göras och wid alla sig yppade tillfällen hemföra dem. Dock bör Herr Dr Rothman så tilse, at han wid sin hemkomst sielf hemförer en general samling af alla de växter han samlat, äfwen af dem han tilförne succesivt hemsänt, ty det kunde hända att en del af hans giorda remisser under transporten förolyckades, hwilken således i hufwudsamlingen böra igenfås. Finnas några växter af utmärkt nytta, så hemfördes äfwen frö af dem, på det de här med kunna cultiveras, särdeles de annuelle.

|| Det kommer an på Herr Dr Rothmans egen urskillning när resor i de aflägsnare tripolitanske provincierne skola anställas. Det synes dock wara bäst at uppskiuta med dem, tils han noga undersökt de omtalte gräsställen, såsom närmast staden belägne. Man hoppas at Dr Rothman ej väljer andra tider på året til dessa resors anställande än då örter wankas, nemligen från october til junii månads början. Man har ock til Dr Rothman det goda för-troende at han ej underlåter något som til wetenskapens utwidgande lända kan, ända dertill, at han ej underlåter besöka berget *atlas*, landskapet *Faizan*, wid hwilket tilfälle han på stället får betrakta den bekanta *Tronas* eller det alcaliska salt som hoos consul Bagge för K. Academien upwist. 6

Under sina resor får Herr Dr. Rothman de lämpeligaste tillfällen at skänka sin upmärksamhet till alla naturens Riken, ej förglömmandes foglar, fiskar, insecter, *quadrupedia*, mineralier m.m. Det diur t.ex som araberne kalla *Gazella*, ha wi ingen redighet på; *Coccionelle*-insecter torde finnas där. De Turkiske *Galläplens* sakna ännu en utförlig beskrifning, så i anseende til sättet at väga som den *Cynips* som bygga dem. De *söta och esculente ekollon*, som Shaw beskrifwit, äro för *botanici* obekante, men torde förekomma på hans resor, m.m.

|| Insecterne uppsattes på nålar i lådor, hwars botten är beklädd med wax, terpentin af spanskgröna. Det måste fiskar och amfibier läggas i *Spiritu vini* och foglar uppstoppas med kalk, börandes de, såwäl som örterna, noga be-waras och frias från åwerkan af insecter och mal, hwartill *ossa foetida* torde wara lämpeligast. 7

P. J. Bergius

Resa
till Tripoli
år 1773.

of
G. Rothman.

Unter Rile Tripoli
1773. Augustus

Vår Tripolitanska Församlingens
Hagge Abdurahman de Luna
skulle, på Kongl. Majest:ts och
Kronans befallning, utfär-
kta ifrån Vaxholm, ut-
vägra af Kongl. Försam-
lingens på Akademien
Sederstämman beviljade pen-
sion af sådant belopp -
som icke varit, af ena för-
del och Andrigens bevil-
jade utgående Natural Sky-
fforices till Tripoli, till en,
indvånare och familjen
af undervärde afstuderan-
delar af Barbariet. En
vårdgjorde församling för
dessa utgående Consuln
i Tripoli förutläden Gen-
Christian Bagge, som loss-
waden bringar försam-
lingens Hagge Abdurahman och
ifrån församlingens Gen-
fön af sådant förstas
wora sig. Vår församling
villigt utvidg och ut

GÖRAN ROTHMAN

Resa till Tripoli

1773:
Augustus

Då Tripolitanska Sändebudet Haggi Abdrahman de Luna skulle, på Kongl. Mayts och Kronans bekostnad, resa tillbaka ifrån Sverige, woro någre af Kongl: Swenska wettenskaps Academiens Ledamöter betänkte på, huru et sådant tilfälle kunde nyttjas, at med fördel och lindrigare kostnad skicka någon Natural Historicus til Tripoli, till antecknande och samlande af naturens alster i den delen av Barbariet. De rådgjorde härom med före detta warande Consuln i Tripoli framlidne Herr Christian Bagge, som lofwade bringa saken för Haggi Abdrahman och utröna huruwida han för et sådant förslag wore hugad. Denne ingick willigt deruti, och et || memorial till Kongl. Wettenskaps Academien blef i des namn upsatt, af honom undertekndt och inlemnadt.

1773.
Augustus

Kongl. Academien antog detta förslag med så mycket mera fågnad, som den samma hade sig bekant, at ingen Natural Historicus tilförene warit i Tripolitanska Riket och derunder lydande landskaper, at undersöka och bemärka de der befintelige Naturalier, då man likwäl, äfwen i anseende til denna Kunskaps gren, hade goda resebeskrifningar öfwer de å ömse sidor liggande länder.

Hans Kongl. Mayst vår Allernådigste Konung, som med sin höga närvarelse hedrade Academiens sammankomst, då Abdrahmans memorial uplästes, förekom Academiens önskan genom et nådigt löfte at med 200 Specie ducater understödje || de wid denna resa nödige utgifter, hwilken Kongl. skänk i en betydelig mån lättade Academiens omtanka om tilgång för den wid missionen oundwikeliga kostnad, och satte Academien i stånd at sjelf åstadkomma resten af hwad härtil kunde erfordras; hälst det ej borde göras särdeles slut på Abdrahmans löften.

1773
Augustus

Sedan wid personens utseende til at förrätta denna resa, Kongl. Academien behagat med sitt förtroende hedra mig, blef jag försedd med behörig instruction och nödiga instrumenter af Thermometrar, watnhämtare, watnprofware, microscoper, wigter, acurat måttstock för Swenskt mått och mål, m:m:

Rese Touren blef sålunda determinerad, at jag med Abdrahman skulle följa landvägen till Sundet, och i Helsingör stiga om bord på det far-

1773. tyg han befracktad, då han fortsatte sin resa öfwer Köpenhamn, || Lybeck,
Augustus Hamburg, Holland, Frankrike til Marseille, hwarifrån han ämnade sjöledes fara til Tunis, där fartyget skulle råka honom, at vidare fullfölja ensam til Tripoli.

Till följe af denna plan förde jag d: 2: Aug: mina saker om bord på det af Abdrahman befragtade Fregatt skeppet Carlberg, som fördes af Capitainen Eric Wigström, hwilket afseglade från Stockholm d: 6: derpå följande, och som skulle taga mot mig sjelf i Helsingör.

Resan från Stockholm anträdde jag d: 8: Aug: kl: 8. om aftonen. I sällskapet woro, utom Envoyeen sjelf och des Secreterare Haggi Mustapha, samt des betjenter 2ne Negrer, Cancellisten i Kongl. Cancelliet Herr Peter Bergström och Herr Consul Bagge.

1773: Herrar Bergström och || Bagge woro af höga wederbörande utsedde, at
Aug: lika som förut under Envoyeens wistande i Stockholm, äfwen nu under des resa genom Swerige wara honom till sällskap.

Wi reste hela natten och anlände dagen efter elr: d: 9 kl. 10: för middagen till Sörby, en Sätessgård i Södermanland, tilhörig Herr Commercerådet Sköldebrand, som tilförne warit Kongl. Swensk Consul i Algier, och som inviterat Envoyeen at med sitt sällskap wid förbifarten hos sig hålla första rastedagen. Wi blefwo där wäl mottagne och undfagnade.

Resan fortsattes dagen deruppå och de följande til Jönköping, der jag lemnade mitt rese sällskap och tog vägen åt Kronobergs län för att taga afsked af min Moder och släktningar der i orten. Efter et dygns wistande der
1773. togs vägen vidare till Helsingborg genom Öhr, || Hösiö, Borsna, Ljungby
Aug: etc. Den 16: passerade jag de ofantelige kala Ljungrydar eller hedar, der så långt ögat kunde se, icke fants annat än ljung och knappast någon Enbuske, utan et enda träd eller grässtrå. De begynte wisa sig mellan Borsna och Ljungby gästgiwaregård, der jag kom fram på stora Helsingborgs vägen, och räckte långt öfwer Skånska gränsen. Dessa hedar äro wedermålen mera af folkbrist än skogsbrist, och fattas endast Åboer, som cultivera dem, då de wisseligen skulle bära både skog och buskar, både säd och gräs, hwilket nog skönjes af de här och där befintelige upodlade ställen, som från början icke haft förmonligare belägenhet och jordmon.

1773: Ju längre jag kom från Stockholm, ju || mindre hade folket hunnit med
Aug: sädes bergningen, och årswäxten, som i allmänhet war härlig öfwer hela landet, fants dock något swagare i de södrare orterne, hälst wårsäden, som tagit skada af torkan. På åtskillige ställen war icke alt höet ännu inbergadt, och i Skåne war ännu mycket oskördad.

Den 17: om aftonen kl: 8: hant jag fram til Helsingborg, der jag råkade Consuln Bagge, som ännu war qwar sedan Envoyeén med det öfriga sällskapet, om morgonen samma dag rest öfwer Sundet.

Den 18: om morgonen bittida lät jag, ehuru det nog hårdt blåste, sätta mig öfwer Sundet til Helsingöhr, dit jag ankom kl: 10. f:m: och träffade der Tripolitanska Envoyeen med Secreteraren Bergström hwilka middagstiden || reste til Köpenhamn. Som Capitain Wigström ännu icke war ankommen, borde jag nu afbida honom här.

1773:
Aug:

Den 19. Spasserade jag til Marienlyst en liten Kongl. lustträdgård, med et litet lustslott, straxt utan för Helsingör. Hösten hade redan så hushållat med trädgårdens förmodeliga fågning, at utom några krukor med neglikor och leucojer deraf ingen ting war öfrigt mer än en mängd af pottor med det wanliga *Tropaeolum*, som war *flore pleno*. Denna prydnad sågs sedermera i Kongl. Trädgården på Fredensborg i Köpenhamn och Hirschholm. I köks trädgården wid Marienlyst war jag wäl inne, men Trädgårdsmästaren fant icke för godt, at man besåg den samma.

|| Den 21: reste jag efter middagen til Fredensborg, der Kongl. Familjen wistades. Trädgården derstädes är stor, präktig och Konglig. Sköna parker af Ek och Bokträ, Kronan tilhörige, och fulle med fridlyste hjortar, prydde hela vägen.

1773:
Aug:

Den 23: fick jag tilbud af en lägenhet, at för billigt pris komma til Köpenhamn, det jag skulle betala en dansk riksdaler för sjunde platsen i en retourwagn dit. Och som i resande til den wind som då war och i flera dagar stått, ingen förmodan war at min Capitain Wigström på några dagar skulle komma, mottog jag detta tilbud för at som hastigast bese Hufwudstaden, och tillika hälsa på Haggi Abdrahman som ännu war der qwar. Jag kom om aftonen til Köpenhamn, mycket wäl- || kommen hos Haggi Abdrahman, jag bodde då och åt hos honom, de 2ne nätter och den dag jag der blev öfwer.

1773
Aug:

Den 27: besåg jag Köpenhamn utan på, ty det war ej tid för mig, som blott hade en dag att depencera, at gå in i detail eller se des under tak och wäggar warande märkwärdigheter. Kongl. Slottet är på långt när icke så vackert eller stort som det Stockholmska, annars flera och några wackrare Palais än i Stockholm. De båda *Statues Equestres* göra en *superbe effect*. Det är skada om den prägtiga marmor kyrkan icke blir färdig. Amager Torg är Köpenhamns grönmarknad, man kommer på långt när icke up emot gröna gångerne, torgen och hamnarna där grönt säljas i Stockholm, hwarken i warornas myckenhet, åtskillighet eller godhet.

1773 || Det war lugnande at af jemförelsen se huru ansenligt Svenska Trägårdsskötselfn tagit sig.

Aug:

Jag hade den lyckan, at hos Abdrahman se och tala med Herr Capitain Niebuhr, en alfvarsam och hederlig man, utan pratentioner. Han berömde Araberne, sade, at man bland dem utan fara kan wistas då man ej gör någon förfång eller sjelf förolämpar dem, gratulerade mig at wara ensam i expeditionen, hållre än i sällskap, der men aldrig kan undwika jalousier, humeurer, capricer etc: som ofta gjorde Danska Expeditionens resa beswärlig, han war, sade han tranquilast, sedan han blef ensam; språket lär man af nöd, genom umgänget. Hans resebeskrifning trodde han blifwa färdig til Påsk. Han hade åter tilträdt sin tjenst wid Inge- || nieur Corpsen och war nögd, med sin lilla lön och Pension.

1773.

Aug:

Den 25: reste jag tillbaka til Helsingör. Wägen, emellan Köpenhamn och Hirschsholm ämnad mycket arbete och kostnad ganska wäl stenlagd och jämnad, backar genomgräfd och dälдер fyllde. En Fransk Ingenieur skall hafwa dirigerat detta arbete. Det är et Kongl. werk. Hirschholms Slott stod under en total reparation. Trägården är widlöftig, fast tils denna reparationen företogs, något negligerad. Watn konsterna äro wackra, variationerne af Scenerne äro så här som i Fredensborgs Trägård många och sköna. Alleerne långa och af stora gamla träen. Utom de bebodde ställen reste man genom sköna Ek och Bokparker, men inga djur syntes här || såsom på wägen til Fredensborg. Jag kom om aftonen til Helsingör tillbaka.

1773

Aug:

Den 26: promenerade jag utom staden, såg den watten Reservoirén, som fournerar Helsingörs springbrunnar, ligger högt och beqwämligt. I dälдерne deromkring är nog myrmalm, *Tophus Tubalcaini*, åkrar äro uptagne äfwen på sådan grund.

Den 28. promenerade jag åter til Marienlyst dit Kongl Familjen kom kl. 5. Jag fick då se hans Mayt. Konungen, Enke Drottningen och ArfPrinsen Fredric. De skulle där äta middag och låto musicera för sig af det i Garnizon på Cronoborg och Helsingör då liggande Falsterska Regimentets Janitschar musique, som är rätt wacker.

I Helsingör lika som i hela Köpenhamn och alla orter deromkring brukas uti hwart hus Jernugnar gutne i || Norrige, i stället för kakelugnar, detta bruk är ock öfwer hela Skåne och Småland, der de nyttja ugnar gutne af myrmalm wid Småländska Jernbruken. I Helsingör såg jag en, som jag kände igen wara guten wid Husaby bruk i Kronbergs län, jag wet ej om han war ensam.

1773

Aug:

Den 30: ankom Capitain Wigström, som af motwind warit så länge uppehållen på wägen. I. d: om aftonen kl. 7: gick jag om bord.

D. 31 war ännu motwind och som wi således icke kunde segla, foro Capitainen och jag om eftermiddagen i land till Helsingborg.

Den 1: Sept: seglade wi från Helsingörs redd om morgonen förbi *Kullen*. Middagstiden nordl: eljest wackert wäder nästan lugnt.

Den 2: god wind från kl: 12 på natten kl. 8 f:m: *Warbergs* högd; middags tiden Nidingen.

Kl 5, 6 eft. mid: sågs Marstrands Slott, det sidsta af Swenska kusten.

Den 3 *Nordsjön*, god wind || 2 à 3: st Sparfwar kommo om bord eller warit i följe från Sundet.

1773:
Sept.

D. 4: Doggers Bank. Styf Kul.

Den 5: stillt, uphållswäder.

Den 6: någon wind, regn. Makrill begynte fås. Eftermiddagen starkare blåst. Contrair wind, mot natten stark storm och Sjögång.

Den 7. Continuation af storm och slingring til mot aftonen. Desse 2: dagar kunde jag knapt hålla mig qwar i kojen för slingring.

Den 8–12. inclusive continuerade stormen med contraire wind, så at wi måste gå af och an i Nordsjön. Stormen war starkast natten emellan den 11: och 12: den 12. mot aftonen lade sig stormen.

Den 13.–20 inclusive motwind hårdt wäder, ofta regn, wi gingo af och an på Doggers bank.

Den 21: liten wind. I dag fiskades följande som jag jämförde med *Syst. Nat: Linnaei Fa. Sv:* och *Artedi*,

<i>Scomber Scombrus</i>	<i>Makril</i>
<i>Trigla Hirundo</i>	<i>Knorrhane</i>
<i>Gadus Merlangus</i>	<i>Hwitling</i>
<i>Gadus Aeglefinus</i>	<i>Kolja</i>
<i>Gadus Callarias</i>	<i>Torsk.</i>

I: d: om aftonen hård wind och regn. Kl. 1/2 8 just då wi || höllo på att wända stötte en seglare på oss så att Gallionen skadades, lika haledes lanternan och flaggspelet achter; mörkret, regnet, stormen, skriket gjorde i första ögneblicket förskräckelsen faselig; Gud ware ära, att ingen vidare skada skedde. Man wet ej wist hwad landsman Seglaren war; men styremannen sade sig hafwa tyckt at folket talte Fransöska.

1773
Septembr

Den 22.–24: inclusive Continuation af ohjälpsam wind, rägn och hårdt wäder.

Den 25: wackert wäder, liten wind. Capitain Horn destinerad til Venedig, som gick lika med oss från Helsingör, kom oss så när, at han präjades.

Den 26.–30: inclusive wackert wäder men wanlig ohjälpsam wind.

Den 28: kom en fogel ombord ex ord. *Grallarum* som befants wara *Rallus aquaticus*. Han flög från mig så at jag ej fick conservera honom.

1773.

|| Den 1. Oct. En Tumlare syntes om morgonen.

October

North Foreland syntes från masten i dag kl. 10: f:m: när Landt Segling giordes funnos wi hafwa det i S: W: 5. Tyska mil bort, hwilket slog accurat in med Capitainens aestimation.

Den 2. god wind N:O: om morgonen.

North Foreland syntes åter på före middagen. Rågn nog stilt. Kl 12 midd: syntes *Calais* och *Dover* kl. 4 e.m. Cap Blane och Grines kl: 8 Fyrarne af Dingenes eller Signels fant Dover.

Den 3. om morgonen Beachey head eller Beversier. Lugn och sydlig wind middagstiden hårdt wäder och motwind.

Den 4. Continuation af motwind, storm och rågn samt hagel kl: 5. om aftonen och natten. Wi kryssade och förlorade;

Den 6. wunno wi åter. *Beachey head* om aftonen hwilket wi om natten hunno förbi så at

Den 7. om morgonen syntes Isle of Wight.

Den 8. 9. rågn oftast hårdt wäder.

Den 9. Start-point; om aftonen wacker himmel.

1773

October

|| Den 10: om morgonen bittida storm och rågn, motwind. Wi förlorade idag 2 à 3 mil.

Den. 11. Solsken. Middagen åter *Start Point* om aftonen hårdt wäder, som blef full storm om natten ock

Den 12, nästan hela dagen förlorade.

Den 13. wackert wäder f:m. sedan det warit rågn och hagel om natten, motwind.

Den 14: dito.

Den 15. wackert wäder. Hunno wid middagen när *Start Point* så at wi nu återwunnit hwad wi i flera dagar förlorat. Plymouths Högd. Om aftonen syntes Godistones fyr.

Den 16 Lizards point midagstiden.

Den 17: rågn något dunder wi hade nu hunnit in i Spanska Sjön efter hela 15 dygns kryssning i Canalen i swåraste wäder.

Den 18. fingo wi god wind N:O: som wi ej haft på 7: weckor. Rågn hela dagen.

1773

Oct:

Den 19. Continuation af god wind, så at wi seglade || 40 Tyska mil på et dygn. Eft: mid 7 1/2 mil i wakten, om aftonen såg jag första gången

hafsvatnets lysande, det war då ej rätt starkt. Capitain berättade at det synts flera gånger i Nordsjön. Det skall betyda sydlig wind.

Den 20: Sydlig wind kom ock om natten. En wacker solskens dag.

Den 21: Continuation af motwind. Solsken. En Stare, *Sturnus vulgaris* kom ombord trött af sin Pilgrimsfärd. *Obs: Rostrum nigrescens nec flavescens marginibus, albescens. Tectrices Capitis et Dorsi, omnes nitentia apice ferrugineae vel testaceae; Colli et Abdominis nitidae coeruleae, apice albae, alarum margine et apice ferrugineae; Ancha ex violaceo et nigro; Dorsi ex viridi et nigro variae, apice ferrugineae: lingua bifida ad radicem. Sagittata, ciliata: rictus amplior.* God N: wind emot aftonen.

|| Den 22. Contra wind från morgonen bittida Wackert wäder. En Tumlare *Delphinus Phocaena* i myckenhet kring skeppet.

1773.
Octobr

Den 23. Storm, sjögång, slingring begyntes om natten; nordlig wind begyntes middagstiden, men stormen och sjögången continuerade. En stor sjö slog ända in i Cajut gången.

Den 24: wackert wäder, Continuation af god wind. En nordkapare höll sig kring skeppet. Motwind mot aftonen.

Den 25. sjögång, motwind hård blåst til kl. 8 eft:m: rägn.

Den 26. hela natten haft god wind, lika så i dag til kl.10 f: m: sedan måste wi nöja oss med bide wind.

Den 27: Do.

Den 28: tämmeligen god wind, men ingen blåst.

Den 29. Bide wind, härligt wäder.

Den 30. Do.

|| Den 31. Cap Vincent syntes från toppen, fast långt borta, i morgon stunden.

1773
Novembr

Novembr

Den 1: wackert wäder men nog stilt hela dagen. Morgon stunden begynte man se Cap: *Trafalgar* och Cap Spartel på Africa. Wi hunno in i Sundet om aftonen och woro kl. 12 om natten mitt för *Gibraltar* kl. 8. 9: om aftonen giordes försök med watten hämtare. *Note* Om dessa försök finnes berättelse i brefvet till Hr. Secr. och Ridd. Wargentin dat. Tripoli d. 31 Dec. 1773 i Samlingen No 2.

Den 2. kl. 8 f:m. mitt för Mallaga wackert wäder som flera dagar förut nog stilt. Nu sågos de höga Granadiska bergen som äro snöbetäckte. Tumlare en stor skara.

Den 3. solskens, stark värma 20 gr: middagstiden i skuggan, stilt. De höga Granat bergen, försök med watten hämtaren.

Den 4. do wäderlek. Lotsmantier *Gasterosteus Ductor*, en liten, blef huggen med liuster, många marswin (*rostrum obtuso*) foro omkring skeppet.

1773. || Den 5: morgonen syntes *Cap de Gatte* långt förut, stillt, varmt 20.
Novembr gr: i skuggan. Det sidsta af Granat bergen wid Castel Ferro. En skyldpadda höggs sofwande.

Den 6: varmt och lugnt.

Den 7. god wind, litet mera blåst, som öktes mot aftonen. Mitt för *Cap de Gatte* kl. 1: e:m. Jag smakade skyldpadda kött första gången.

Den 8: haft god wind hela natten, äfwen i dag. Cap Martini begynte att synas långt för ut kl. 12. Kl. 4 eft:m: woro wi mitt för *Alicante* det sidsta af Spanska landet.

Den 9 Continuation af god wind, blåsten tiltog kl. 8. f:m: syntes Isola Formentera från toppen.

Den 10. Continuation af god wind och stark blåst detta dygn til kl.12: middagstiden, seglat 45 mil.

1773. || Den 11. f:m: syntes Isola Galita, winden ej stark.

Novembr Den 12. sågos Cap Negro, Cap Marabut och Biserta det wi woro mitt för kl. 5. eft: m. Wi hade nu aldeles contraire wind, så at wi icke kunde komma til Tunis.

Om aftonen kl. 9 blef winden fullkomligen god, men mörkret hindrade oss söka hamn.

Den 13. winden hade åter blifwit contrair om natten. Wi arbetade oss dock in i Golphen af Tunis. Eftermiddagen fingo wi litet bättre wind. kl. 4: eft: m. woro wi mitt för Cap: Carthago, då hissades Swenska flaggan och den Moriska på stortoppen och sköts 4: skott.

1773: Capitain Norrman som låg förut i hamnen til ankars hissade sin Svenska
Novembr gös. En stund derefter kom han till oss om bord. Han berättade oss at Haggi Abdrahman redan för en månad sedan kommit til Tunis || och wäntade oss med otolighet. Wi kastade ankar kl. 6. eft: m.

Den 14. Kom Haggi Abdrahmans Secreterare Haggi Mustapha om bord för middagen. Han saluterades med 8 skott, flagg och wimpel; han anmodade oss, att gå up til staden dagen efter.

Den 15: Hissades wimpel på stormasten. Jag for i sällskap med Capitainerne kl. 9. f:m: i land til Gouletta och derifrån på en Sandal genom Tunis träsk up til staden dit wi för motwinds skull icke hunno förän kl. 3: eft: m:

I Gouletta såg jag det första Palmträdet.

I träsket sågs en myckenhet *Phoenicopteri* samt små fiskmåsar både hwita och swarta. På stranden såg jag en otalig mängd Cameler och Åsnor. Oag-

tadt denna kallare årstiden lucktade dock detta grunda träsket illa i synnerhet närmare stränderne.

|| I från Marinen up till staden war en olidelig stank af utkastad as och annan orenlighet, gatorne i staden woro ganska trånga, djupa och orena, samt beswärliga att gå. Wi åto middag hos Svenska Consuln Molinari, hälsade på Abdrahman som war ganska glad öfwer vår ankomst och hade welat fortsätta resan utan uppehåll, om icke hamnen härstädes, sedan den 9. *hujus* warit tilsluten, så at intet Europeiskt fartyg fick slippa ut, i anseende til en utrustning af 5. Kreutsare i Porto Farina.

1773.
Novembr

Envoyeen wille nu biuda til af Beyen skaffa sig Specielt tilstånd, at med detta fartyg få gå til Tripoli, oagadt hamnen war tilsluten. Jag bodde i Tunis med Capitainerne på et wärdshus, som hölls af en Corsican, en gammal gubbe som hade en rask, tiock, fet, gamal Taberquinska til hustru. Smakade första gången Granat och quitten.

|| Svenska Consuln Molinari är född Venetianare, har sedan 1739 warit i svensk tjenst. Följde då med von Höpken til Constantinopel, derifrån reste han til Sverige, hwarest han studerat och tilbringade 4: år. Han ock sedan warit i Sverige i en expedition från Constantinopel. Förstår Svenska språket wäl, talar det tämmel[ige]n braf, skrifwer det ock något. Är en artig, boksynt och klok karl. Hans fru är ock Italienska, war Enka efter förra Svenska Consuln i Tunis Herr Röning den yngre. I huset bodde en fransk köpman Mr Perrot som hade Consulesans syster til hustru, et wackert par.

1773:
Novembr

Den 16, at middag hos Consul Molinari i sällskap med en Fransk Doctor, som war *Medecin de la marine de Brest* wid namn de la Broussiere, hitkallad at curera en af Beyens släktingar för stenpassion. Han war en artig, kunnig, qwick och beläsen karl. Efter middagen promenerade jag kring staden, || gatorne äro trånga och osnygga. Staden är ganska folkrik och har mycken rörelse. Turkarnes Piamazzan: fasta som warar en månad: begyntes i afton.

Den 17. gjorde visit hos Engelska Consuln Mr Trail til hwilken jag hade bref från Consuln Bagge. Han är en gammal karl, som har många barn, en hurtig gumma til fru, han hade förut länge warit Consul i Tripoli.

Den 18. Consul Trail gjorde mig contra visite hos Consul Molinaris och böd mig til middag nästa Söndag i fall jag då wore än qwar.

Den 19: hälsade jag på Dr. de la Broussiere, såg i dag första gången en struts.

Den 20: for om bord. Träsket är 2: starka tyska, kanske svenska mil långt, emellan Marinen wid Tunis och Gouletta. Derifrån låg fartyget til ankars en god mil vid pass. I: d: kom åter med Mustapha, red || i hans sällskap från

1773.
Novembr

Gouletta wägen til wänster förbi det mindre Castellet, hwilken wäg ingen Christen eljest utan i sällskap med landets folk må rida, af frugtan at blifwa röfwad.

Bodde ifrån denna dag hos Consuln Molinari. Consuln berättade mig om en orm med 4: små fötter som skall finnas inne i landet och som den bekante resande Engelsmannen Bruce sedt och afritat.

Såg *Opalus Nonii*, som Consuln äger större än Lironcourts: efter slaget mått: denna är ganska wacker, gör god effect. Consuln berättade at Lironcourts blifwit i Paris exponerad för Brännspegelen och smält.

1773: Den 21. åt jag middag hos Engelska Consuln Trail, besåg C: Molinaris
 Novembr Medaille Cabinet som bestod af Consulaira Medailler och andra, til och med le Bas Empire, || samt Carthaginensiska och andra Africanska. NB. En med Alexanders hufwud med en Leyonhud. Reversen: Et Leyon med underskrift *AIBK* och en Punisk bokstaf *Y*.

Den 22: Promenerade med Consuln åt stranden och botaniserade.

Den 23. Continuation af beseendet af Medailler, Antiquer och Petrificater i Molinaris Cabinet. Promenad: fant *Ceratonia Siliqua*, *Mauris Carub. Arum maculatum*, *Mimosa farnesiana*. Visite hos Herr Fessler. En Strasburgare, Avanturier och Charlatan, som practicerar Medicinen, har et skäligen godt Apothek, en artig Electricitets machine, några böcker, hwaribland war *Herbarium Blackwellianum*, tämmeligen artig karl. Ägde en struts och en *Felis Onca? maculis*.

1773: Den 24, 25: 26: umgicks med de la Broussiere och Fessler. Promenad
 Novembr d. 25. Lift el Hasnure wisades mig, || det war wist ingen umbellat, utan en årlig rofwa. Conf. instructionen af Kongl. Wettenskaps Academ.

Den 27. Examinerades *Sparus aurata* och *Psittacus Erithaus*, som war i Consulens hus.

Den 28, 29, 30. umgicks med de la Broussiere och Fessler.

Den 28. tog afsked af Trail.

Den 2: Dec: tog afsked af; Consul Molinari, sedan Abdrahman fått tillstånd at gå bort med fartyget. Reste siöwägen ned till Gouletta med Mustapha och Capitain Norrman. Wi blefwo där förplägade och herbergerade öfwer natten af Amiralen, som commenderade Kreutsare fartygen, hwilka hittils kommit från Porto Farina.

1773: Den 3. For om bord. Sedan Haggi Abdrahman äfwen i dag kommit om
 Decembr bord med några flera Turkar och Morer, bland andra en Ambassadeur från Beyen i Tunis til Baschan i Tripoli; lyfte wi ankar kl. 3: eft. m: || Saluterade

med 4: skott en Fransk örlogs Fregatt som låg under Cap Carthago och som swarade med 1: skott.

Den 11. hunno wi fram til Tripoli och kastade ankar i hamnen för mid-dagen. I: d: gick i land til middagen til Consul Burgman, som icke tilstodde at jag skulle bo på något annat ställe än hos honom.

Den 12. gjorde jag, i sällskap med Swenska Consuln, visiter hos alla härewarande Consuler, hwilka ock sedan gofwo mig visiterne tillbaka, jag aflemnade äfwen, wid första visiten, bref till Franska Consuln, som jag fört med mig ifrån då warande Franska Ambassadeuren i Stockholm Mr Le Comte de Vergennes, och Franska Consuln i Stockholm Mr de L. Isle.

Den 13. Presenterades jag och Capitain Wigström såsom den der öfwer-fört Presenterne från Sverige, || af Swenska Consuln för Baschan.

1773.

Consulerne i Tripoli woro följande.

Decembr

Franska Consuln Mr de Lancey Esquire.

Engelska Consuln Sir Edvard Baynton. Esquire.

Swenska Consuln Herr F: G: Burgman.

Danska consuln Herr Lochner.

Holländska Consuln Herr Warnsman.

Venetianska Consuln Comte de Ballovich.

Baschan Ali Caramalli är en herre til åren, wacker, respectable, godsint, belefwd på sitt sätt, talar den elaka Italienskan, som kommer under namn af *lingva Franca*, men är flat och efterlåten, låter regera sig af Favoriter, som äro Renegater, har des utom en gammal Judinna Signora Esther som han mycket tror uppå, hon säger för honom historier och sqwaller om nätterne då han ej orkar sofwa, och filoulerar honom i || penninge saker. Således gār Regeringen ganska uselt. Tripoli förfaller.

1773:

Decembr

Bedouinerne [*Note.* Landets egentelige inwånare, som icke äro Turkar, utan afkomlingar af de gamla *mauritarii*, kallas ömsom af autor, Beduiner, Morer eller Araber] i landet äro upstudsige, slås sins emellan och förstörer skördarna, så at här är ganska dyr tid och ondt om penningar. Beyen Has-sen – Baschans äldsta Son och Tronföljare, är en wacker rask, hurtig tiltag-sen Prints, men som af politique och respect för fadren låter sig ingen ting märka.

Den 14: Dec: när Ramadan war ändad complimenterades Baschan och de store af alla Consulerne, då jag ock war närwarande Audiencen hos Baschan gifwes i en stor wacker golf eller sal, prydd med pelare och förgylta Zirater. Baschan sitter i en Tron eller präcktig länstol dit Consulerne komma fram och kyssa Baschans skägg, de öfrige || kyssa hans hand och sämre folk falla

1773:

Decembr

på knä. Här tracteras man med Cask utan socker och *Schorbet* (et slags Limonade), sedan bestruks man med lucktwattn af rosor eller oranger och rökes.

De högre bucketsmän hos hwilka man gör visiter tracteras med allehanda Confiturer och bakelser, gjorde med olja och honung samt sist lucktwattn och rökelse. Consulerne lefwa mycket artigt i sine hus och umgås wänligt. De hafwa wissa allmänna spelpartier, inrättade hwar annan afton hwilket til skiftes önskar.

1773: Tripoli har en god belägenhet i anseende til hamnen och befästningen, men har ganska sterila och af flygsand förderfwade environs. Här war således ej mycket at göra i Botaniquen, synnerhet denna årstiden. Trägårdarne
Decembr i Messia || en by som ligger straxt utan för Tripoli, besöktes nu efter hand och jag botanicerade der så godt jag kunde under promenader til häst och fot. Alla som kände omständigheterna härstädes sade, at den mig lofwade säkerheten wid excursioner längre in i landet blir swår at praestera så at jag här måste ensam antingen i inactivitet ock förbida synnerliga goda tillfällen eller ock wid resor göra alt för stora depenser.

Den 19. Såg jag första gången Capra gazella.

1773 Den 28: ankom Capitain Norrman, som wi lemnat i Tunis med Briggen
Decembr *Fäderneslandet*, äfwen befragtadt af Haggi Abdrahman de Luna. Åkrarne imellan Messia och Tripoli äro planterade med *Foa: Rubia Tinctorium*: som här, cultiveras ganska myc- || ket, fant *Cassabb: Holcus Spicatus* och *Bischna: Cynosurus Coracanus*: Året slöts med lust och glädje i godt Swenskt sällskap, sedan alla Consuls Familierne blifwit tracterade med Jul gröt i Swenska Consuls huset.

1774. Januarius

Den 2. Examinerades Sparus Salpa: Mauritanis Schilba:

Den 8: och 9. Nätterna till begge desse dagar woro så kyliga at Thermometren ej öfwersteg 5 gr: öfwer frysningspunten.

Den 9: Woro Capit. Wigström, Norrman och jag biudne af Haggi Abdrahman på et Calas som han gjorde i sin trädgård, belägen wid ändan af Messia, i den delen, som kallas Suara.

Den 15: Examinerades Sciaena Lepisma NB: Membr: Branchiost. rad. V. Pinna ventralis etiam inter 2. folia recondenda: spinæ 2. intra pinnas dorsales distinctas.

Den 17. Examinerades *Scorpaena Porcus* och *Mullus barbatus*.

Den 18. *Sepia Loligo*.

|| Hela denna tiden botanicerades under promenaderne så mycket möjligt war, och bewistade jag äfwen i sällskap med Capitain Wigström och Svenska Drogoemannen, den stora så kallade Bassaren eller marknaden, som hållas hwar fredag på en plats wid ändan af Messia, wid pas en timas resa från Tripoli. Der war ganska mycket folk och stor trängsel, der köptes och såldes allehanda waror, i synnerhet matwaror, men folket war ganska späckt och stilla. Den lilla eller mindre Bassaren hålles om Tidsdagarne på slätten utanför stadsporten emellan staden och Messia.

1774:
Februarius

Den 18: anträdde resan *til Suara*. Kl. 7: om morgonen gick jag, med en antagen dräng Antoni, Malthesare, som tillika war min Tolk, om bord på Fregatten Carlberg, med hwilken jag kommit til Tripoli och som fördes || af Capitain Eric Wigström. Skeppet war nu destineradt til Suara, at inlasta salt för befrackturen Haggi Abdrahmans räkning. Straxt jag kom om bord gingo wi til segels, men wi måste sedan litet dröja för at taga Abdrahmans bror Ciddi Achmet de Luna (Fader åt Abdrahmans til Stockholm medförde Secreterare Mustafa) om bord, som skulle bestyra om inlastningen af saltet i Suara. Winden war god, men stillnade och skralade mot natten.

1774.
Februarius

Den 19. Frisk kul och god wind från morgonstunden, så at kl. 11. f: m: syntes landet af Suara och kl. 1: eft: m: kastades ankar på redde 3: mil från landet, på 5 famnars djup, ty redde är långgrund.

Kl. 8: eft: m kastade en Fransk Polak: (fartyg af det namnet), nära in til oss ankar. Den kom från Tunis || och ämnade sig til Tripoli. Hade om bord f: d: Envoyéén Abdrahmans Chiaux och kock, som gingo några dagar för oss från Helsingör med Capitain Hagman til Marseille. Polaken lyfte ankar kl. 11. samma afton och gick med god wind til Tripoli.

1774.
Februarius

Den 20 war hård wind så at wi ej kunde komma i land.

Här är ingen ordentelig Ebb och flod. Watnet stiger och faller dock något alla dygn, förmodeligen efter land och sjöwind. Här war nu ock tillika ostlig ström. Sjögången war ej stark, emedan redde är långgrund.

Den 21. Continuation af hård wind hindrade oss at gå i land til kl. 1: eft: m: då wi oagrad nog hård blåst försökte vår lycka med slupen. Wi gingo först om bord på et Tripolinskt fartyg, som låg en god mil från oss närmare landet och wäntade äfwen på saltlast. || Wi fingo der en karl, som lotsade oss igenom det grunda farwatnet til det lilla Castellet, som ligger wid lastplatsen. Detta farwatn är en ganska lång men grund wik eller Riviere, och Castellet wid lastplatsen et litet fyrkantigt hus, som bebos af en gammal man med des hustru och 3ne barn. Huset är snart aldeles ruineradt och ohyggligt, har 2 à 3: gamla utrostade järncanoner och lika många blunderbössor.

1774:
Februarius

Backen omkring består af sand och skölp eller snäckor, och war besädd med korn. En brygga är giord för saltlastningen, som är i tämmeligen godt stånd. På den lågo några *Caphis*: mått at mäta saltet: detta mått examineras med swenskt måttstock och befants hålla

i längd --- 2: al: 1 tum

i bredd --- 1 al. 15 tum

i högd --- 21 1/4 do

2ne af dessa mått göra en *Caphis* för saltmätningen, som således håller 40608

1774: 3/4 cub: tum. || En swensk tunna håller 5600. cub:tum, således är en *Caphis*
Februarius lika med 7: 3/4 swensk tunna och litet deröfwer.

Ciddi Achmet gaf mannen befallning at gå til Cheiken: Gouverneuren eller Ståthållaren: wid Suara och tala med honom om folk och anstalten til saltlastningen.

Salinan ligger en liten swensk 3/4 mil från Castellet, det war ej tilfälle at gå dit i dag. Wi hunno ej til skeppet tillbaka för än kl. 8: eft:m: Efter gifne ordres hissades lanternerna, lossades Musquet skott och slogs på trumma om bord, för at i mörkret gifwa oss signal wid återkomsten, på det wi måtte råka skeppet.

I slupen hade wi 4: Musqueter samt några wärjor och hirschfångare. På stranden til vänster wid landfarten syntes en stor skara Cameler.

1774. Den 22: om morgonen i dagningen reste Capitainen i slupen at sondera
Februarius || djupet på reddan för at se om möjligt woro lägga något närmare til landet, hwilket befants så omöjligt at twärtom måste skeppet läggas något lengre ut, i anseende til et nära framför skeppet warande grund. Kl. 1/2 10. foro wi i land och hunno fram kl. 1/2 2. Något folk hade redan kommit, men Cheiken war ej där. Arbetet skulle taga sin början i öfwer morgon, då wi åter borde fara i land, och jag med det samma resa tillbaka til Tripoli. Wi hunno åter til skeppet kl. 1/2 6 eft: m:

Den 23: slutade jag räkning med Capitain Wigström för förtäring under resan från Helsingör til Tunis som war 74: dagar och skulle betalas à 4 [] och dag. 296 do för resan til Suara mig och dräng à 6 [] om dagen i 7: dagar 42. [] 338:

1774: Hwar på Capitainen mottog assignation på Kongl Wettenskaps Acade-
Februarius mien. Folket i Castellet wid lastplatsen war höfligt godt || tacksamt, för det jag gifwit barnen några piaster. [Note Piaster är et tripolitaniskt imaginairt skiljemynt wärddt wid pass 1 9/3 Schilling af Piaster gå 68: på en Zechin tripolin, et guldmynt, som nyttias här i landet, hwilket värde dock varierar efter cours.

På Piaster gå 10. Temin och på en Temin 4: Burber. Dessa bestå af koppar med liten tilläggning af silfwer. I martii månad 1775: äro ock af släkt silfwer slagen tre och en half piaster stycken. Äfwen äro i Tripoli gängse et Tunetaniskt guldmynt Mabub eller Zarmabub kalladt, som räknas lika med *tira pezzeda otto realei Livorno*, hwilka gälla hwardera 40. St: Specie i swenskt mynt. Om gängse mynt m. m. i Tripoli har efter Hr. Consul Burgman lämnat följande underrättelser.

Mabub eller *Zaarmabub* ifrån Constantinopel och Tunis, myntar nu äfwen i Tripoli, gälla vanligen 60 Piaster Tripolin, men vars i Maji månad 1777 stegne till 70 Do. och i Septembr samma år till 76 piast. Tripolin.

Zaarmabub kallas egentligen de som komma från Constantinopel och hvilka efter sjelfwa namnets betydelse allmänt passera för fullwigtiga.

Zecchin Tripolin eller, som de i orten kallas, Cherifi mynta, i Tripoli och gälla vanligen 68 piast. tripol. men äro i Maj 1777 slagna till 78 piast. och Sept s. å. till 96 piast.

Zecchini di Venezia, som vanligen räkna, till 88 piast gälde i Maj 1777 106 Do. i Sept s.å. 124 och i Dec 150 piast. Tripolin.

Pezzedure eller *d'Espagna* gälla alt efter som tillgång å dem är. Således räknades de i Januar. 1777 till 51 à 52 piast. Trip. men hade innan Maji s.å. gådt up till 58 piast. och föllo då åter till 53.

Myntet har i de sednare åren ganska mycket blifvit försämrat och nästan ej annat synligt, än tre och en half piaster stycken af ganska slät halt.

Penninge interresset är vanligen ganska högt i Tripoli, nemln. 3 procent per månad, men var i Septemb. 1777 för då varande brist på Guld och Silfver mynt upstigit till 5 procent, äfwen på guld och silfver [pont], och var ändock knapt möjligt att få låna.]

Jag såg i Castellet en landskyldpadda och en *Chamaeleo*.

Rivieret in til Castellet är helt smalt men tämmeligen djupt och braf. Sjelfwa inloppet swårt at hitta på. Kunde genom lodning utfinnas inlopp i detta riviere för stora fartyg woro det förträfeligen wäl.

Den 24. Reste från skeppet kl. 7. f:m: men för mot wäder och lågt wattn. Rivieret hunno ej til Castellet förän kl. 12.

På förmiddagen är mycket lågt wattn, men det stiger efter kl. 12. Sedan wi litet ätit, foro Capitainen och jag til Salinan, som är et ganska stort fält öfwertäkt med en salt skorpa, så långt ögat kunde se. Skorpan är 1: tum tjock, så långt wi hade tid at gå ut. Det synes som man gick på en frusen sidländt äng, betäckt med is, då på den högra marken är barfrost, saltet samlar || sig dit af rägn wattn, som flyter hit från den omkring liggande

1774:
Februarius

högre marken. Under salt skorpan som nu war nog fuktig, står något litet watten, och botnen består af en swart eller blåaktig lera. Saltet i sig sjielft är ganska hwitt och godt med stora cubiska cryster, der de få fästa sig, men af den röda fina sanden, som från den högländtare sandmarken ditblåser, är det något orent ofwan på.

På stranden af detta salt haf woro upkastade många salthögar, sedan i fior; de woro orena utanpå af den förenämde påblåsta sanden, men inuti war saltet wackert hwitt, tort och hårdt. Folket berättar at midt uti Salinan skall salt skorpan wara mäktigare, hwilket ock är troligt.

1774. || Fältet omkring war bewäxt med åtskillige växter. [Note Dessa växter
Februarius finnas antecknade i den nedanför anförde *Flora Tripolina*, där äfven stället anmärkes där de blifvit tagne:]

Kl 4: afreste Capitain Wigström til skeppet. Jag blef qwar hos Ciddi Achmet i Castellet, at i morgon afwagta tilfälle at resa til Tripoli.

Castellet är 27: alnar i fyrkant; deromkring finnes ruiner efter byggnader i förra tider; sades hafwa warit i bättre stånd under Ciddi Achmet Hödjas Caid skap. Middagen åts med Ciddi Achmet på marken i sällskap med Morer och Beduiner. [Note Caid, Höfdinge i orten, som merendels årligen ombyter.]

Mot aftonen giordes en tour omkring at botanisera. Afton måltiden åts på golfwet. Öfwer natten lågo wi i et faseligit hybble, sedan wi om aftonen fådt tidning at wederbörande, som skulle anstalta om arbetet, kommer i morgon.

1774: Den 25. wid solens uppgång, efter drucket Caffé utan socker, gick jag
Februarius til fots med 2ne morer och min || dräng til Salinan. Jag gick nu et långt stycke ut wid pas något mer än 400: alnar eller dubbelt så långt som i går, fant ingen särdeles skillnad i salt skorpan mäktighet, hwilken ock mina följeslagare berättade wara öfwer alt lika eller något öfwer en tum. Kanske derför at de ej hade lust at wåga sig längre ut af frugtan för de på sidorne kring ströfwande Beduiner; ty andra säga at salt skorpan blir inemot en fot, eller åtminstone öfwer et qwarter tjock än längre ut. Prof togs af botuleran på 2 alns djup: dito på skorpan ofwan på sanden wid stranden, efter det såg mera alkalisk ut. Prof stycken af saltet i Salinan och högarne glömdes icke.

Jordmånen kring Salinan är mycket frucktbär.

1774: || En af Abdrahmans folk som ankommit at wara behjelpelig wid salt
Februarius lastningen berättade, at communication wore genom en ränna 10 famnar djup, emellan Revieret och djupa hafwet, så at, med behörig lots stora fartyg kunde gå längre in; önskeligt om så wore.

Kl. 11. f. m: kom Cheiken Suffachi med en hel skara hederligare Beduiner til häst, at tala med H: Ciddi Achmet om arbetet wid salt lastningen. Kl 2: eft: m: war alt i godo afgjordt at lastnings arbetet skulle begynnas under dagen derefter. Detta aftaltes och förafskedades med ceremonier af handslag och bön eller lyckoönskan. Kl. 2 satte jag mig till häst i et sällskap af Cheiken och 30 förnämre Beduiner för at resa åter til Tripoli. Baschan hade låtit prevenera Cheiken om mitt fortsättande, och Ciddi || Achmet hade utom des munteligen recommenderat en i hans wård. Wi redo i 3: timmar fot för fot. Kl. 5: hunno wi til Cheikens läger, der han lät slå up et tält för mig. Detta tält, som war rätt wackert hade han fått til present af Baschan i Tripoli, som årligen gör skänker af tält och hästar til denna Cheik som är af de äldsta Arabiska familier i Africa och så högt aktad, at då han kommer til Tripoli låter Baschan lossa Canoner på Castellet honom til ärebetygelse. Det säges ock at det war til denne Cheikens förfäder, som Sultanerne i Constantinopel fordom skickade den Caftan, som nu skickas til Baschan sedan de regerande i Tripoli blifwit mera mäktige och Cheikerne för Bedouniske Horderna mindre.

1774:

Februarius

|| Suffachi har wid pass 400 tält under sitt befäl och är på wist sätt Tributaire eller Lydkonung under Baschan i Tripoli.

1774.

Februarius

Mitt tält blev snart fullt af Beduiner, som sedan de fått weta at jag war en *Febib* eller Doctor, alla överhopade mig med frågor om sina sjukdomar, både werkelige och inbillade; jag war aldrig wärre utsatt för Consultationer, och hade dess utom inga medicamenter med mig at ge dem. För detta folk hade ej warit swårt at göra underwerk. De trodde nästan at jag kunde trolla, efter jag af ansigtets likhet dömde 2ne Negrer at wara Bröder. I öfrigt undrade detta folk på mig såsom et nytt besynnerligt djur. Mina kläder, knappar, handskar, Peruk etc etc: undersöktes och betraktades noga. Här woro de wakraste Negrer och Negresser jag sett. Judar finnes äfwen i detta läger.

|| Cheiken gaf oss afton måltid i vårt tält hwarwid han sjelf gjorde *les Honneurs de la Table*. Måltiden, som wanligt wis höls på marken, bestod af et slags bröd, som expres för oss bakades och war aldeles både til bestånds delar, berednings sätt, smak och utseende, det man i Småland kallar stenkakor, samt et stufwadt ganska stark peppradt kött. Detta åts med fingrarna och gaf Cheiken sig omsorg at utleta de bästa och fetaste bitarne i fatet, dem han med egna fingrar stack mig i handen. Jag gjorde honom present af en rödrandig näsduk, för hwilken han låtit märka sitt tycke utom det, at jag åtog mig några commissioner för honom i Tripoli. Han talade ganska wäl om Ciddi Hamet Hödja, om hans Caid skap i Suara och war glad at han hörde jag kände honom och || war hans wän.

1774:

Februarius

1774:

Februarius

Den nu warande Caiden i Suara Bei Abdulla är aldeles intet älskad, utan har warit orsak til alla de missnöjen och oroligheter som warit och ännu fortfara i denna tracten. Jag böd min goda wärd dricka win, som jag hade til min reseprovision, han smakade det men drack ganska litet. Watten dracks ur en stor trädskopa.

Till säkerhet och uppässning befalltes 2ne negrer wistas hos oss i tältet öfwer natten.

1774: Den 26. Wi blefwo ej resefärdige för än kl. 1/2 8. f:m: Cheiken hade då
Februarius som wiordt anstalt om hästar för mig och min dräng samt gifwit mig en under-
Cheik och 2ne Beduiner til fot såsom Escorte. Desse woro bewäpnade med
bössor och sablar. Wi fortsatte nu resan til Suara dit wi hunno. kl. 12. mid-
dagen. Wägen är merendels jämn och slät, sällan träffas någon kulle, som
då består af sand. Marken || tufwig af gräs och små buskar af samma arter
som wid Salinan, sällan råkas någon Palmlund, och der den finnes äro ock
ruiner efter åbyggnad i fordna dar, således näppeligen någon wild växande
palm, utan alla planterade.

Mycket salt på sjelfwa marken der watten hunnit samla det.

1774. Hela trackten är nästan som en Salina, men detta salt är mera jordblan-
Februarius dadt. Suara är lika beskafadt som Messia, men ej så widsträckt, gärdsgår-
darne flätas af palmqwistar. Husen byggde af gips sten. Suara är rätta stället
der *Botargo* finnes, men för tidens korthet, och efter det war lördag, då
Judarne ej befatta sig med någon sysla, kunde jag ej få någon. [Note *Botargo*
är saltad och torkad rom af fisk som skäres i tunna skifwor och ätes med
olja och ättika. Brukas mycket der i landet, synnerhet af Judarna som äfwen
föra den med sig på sina resor.] Här tages ock ganska mycken gips. Sedan
wi litet ätit och hwilat oss och våra hästar en timma reste wi ouphörligen
till kl. 8. eft: m: På eftermiddagen förfriskade wi oss och hästarne med godt
watten wid et ställe som tycktes wisa ruiner af någon byggnad || i fordna tider.
Watten togs på wanligit wis med en skinnsäck på et rep, djupt ur et rundt
hål på et stenlagt eller muradt ställe, som ej war högre än den öfriga marken,
förmodeligen war detta en hwälfcd cisterne som innehade rägnwatten, bygd
fordom til åboers tjänst, men som nu kom de resande til nytta. Wid wägen
sågos en myckenhet gazeller löpa bland tufworne.

Efter solens nedergång begynte mina följeslagare frugta någon attaque
af kringströfwande Beduiner hälst den tracten troddes för dem wara ut-
sedd. De lagade derföre til sina bössor och tände up luntor, hwarmed de
antändes, ty desse bössor äro utan lås, men ingen orolighet förspordes. Kl.
8: om aftonen, stego wi af wid et litet läger af några tält, åto aftonward och

hwilade til kl. 3: om morgonen. Folket undrade på mig här som i förra lägret.

Den 27. kl. 3: f. m. satte wi oss til häst och redo oup[hörligen] || til kl. 10: f. m: då wi hunno til Tabia. Detta är en mycket wacker by med hus och trädgårdar nästan som Messia. Här talar folket et aldeles särskilt språk från Arabiskan; månne det skall wara den *Shawiah language*, hwarom Dr Shaw talar! Jag hade ej tilfälle undersöka det, men ortens namn tycks medgifwa det. Här finnes ock mycket Judar. Sedan wi ätit och hwilat en timma reste wi af Kl. 11: f.m: Landtrakten blef nu mera ojämn och backig med många och stora flygsands hedar, wi marcherade nu fortare än wanligt, emedan wi inbillade oss wara Tripoli närmare än wi werkeligen woro, ty med en ganska forcerad marche hunno wi ej fram til Tripoli förän kl. 1/2 7: om aftonen då Stadsporten redan långt förut war stängd, men til all lycka kommo wi in genom den lilla slotts || porten, som öppnades för Bey Abdulla, hwilken med sitt sällskap red ut. 1774.

Jag blef med mycken fågnads betygelse mottagen i Consuls huset, mindre februarus fatiguerad af denna mödosamma resan, än jag förmodat.

Den 12 Martii afreste Capitain Norrman til Salinan Suara, at intaga salt. Som Capitain Wigström ännu war der qwar, skickade jag til honom med Norrman de örter jag hämtat wid Suara. I: d. ankom Capitain där från Alexandria, som äfwen war befracktad af Haggi Abdrahman; han skulle ock taga salt wid Suara.

Snart förnimmas nu at Capitain Wigström blifwit nödsakad at taga in salt från Salinan Brega, som ligger et stycke från Suara Salinan; men efter Capitainens upgift har sämre och orenare salt än Salinan i Suara.

Den 20. Examinerades *Tringa hypoleucos*.

|| Botaniska promenader underlåter intet så ofta möjligt war; men de gåfwo föga winst, utom hwad som i Trädgårdarne cultiveras, men der sjelfwa marken omkring Tripoli är ganska steril i anseende til flygsanden, som för-tager nästan all växt. 1774.

Den 12. Maji examinerades *Merops Apiaster*.

Den 17. Landt wind. Thermometren observerades då wara 36 gr: Swenska öfwer frysnings puncten.

Den 22. räknades 23. främmande fartyg i hamnen nemligen 19: Franska 2: Engelska och 2: Venetianska. I.d. Landt wind f:m kl. 10 1/2 war Thermometren 32 1/2 gr.

Den 27. ankom med fartyg från Marseille underrättelse at Konungen i Frankrike Louis XV. dött i kopporne d: 11. *hujus*. Detta kundgiordes Consulerne af Franska Consuln genom bref samma afton dagen der på.

1774:
majus

Den 23. Hissades alla flaggorne på half stång wid solens uppgång till kl || 3: eft: m: då de höjdes til solens nedergång. Franska fartygen i hamnen sköto til kl. 3. eft: m: då och då et skott.

Den 29: Köpte jag en liten lefwande gazelle, som jag låter upwäxa i huset. I: d: räknades 29: fartyg i hamnen.

Den 30: utseglade 2ne Tripolinska Kreutsare fartyg.

1774.
Majus

Den 31: S. Montemarte, som nu skulle resa til Smirna och Constantinopel förärade mig en ring med en Antique uti til wedermäle af den öma wänskap, som war oss emellan. Denna man hade sedan Februari månads början varit här, kommande då från Smirna. Han war en artig och lärd man, talade och skref Arabiska och nya grekiskan, förstod äfwen Persiska språket, hade wid universitetet i Padua docerat både i Medicinen och Mathematiquen, men måst öfwer gifwa Italien för något missförstånd, med || Jesuiterne, hwarföre han sedan slagit sig till handeln i Alexandria och Smirna, och hwilken han nu efter sina fienders fall icke fant sig wid at öfwer gifwa: Han hade under sitt wistande i Egypten varit i stor gunst och kanske tjenst hos den namnkunnige Ali Bey, om hwilkens stora och goda egenskaper han altid talade ganska wäl.

Den 13: Junii f: m: Landt wind, 39. gr: Therm: kl: 12: Siöwind 29: gr. Therm:

Den 14: examinerades *Sparus Dentex*, som på Moresque här heter *Faro-esch* hwilket annars betyder Tupp.

Den 18: examinerades *Esox Sphyaena*.

Den 21: Ankom en Hollänsk örlogs Fregatt wid namn Thetis om 36. Canoner förd af Capit: And: Brege som hemförde Tripolinska Ambassadeuren Mahmud Hodja från Holland.

1774:
Majus

Den 22. Saluterades Fregatten från Castellet med 33 Canonskott, som först be- || swarades med 31:, men sedermera lossades de 2ne felande.

Den 24: examinerades *Scomber Trachurus* och *Mullus Surmuletus*.

Den 29. Hemkom en Tripolinsk Kreutsare med en Malthesisk galiot, som de tagit under Maltha. Folket hade frälst sig med flyckten.

Årstiden, ehuru wacker och behagelig, frambragte på kringliggande marker föga ting, som kunde ådraga sig min botaniska upmärksamhet.

Den 3: Julii examinerades *Sciaena umbra*.

Den 8 afgick Hålländska Fregatten.

Den 10 gifte sig Haggi Abdrahman med en Grekisk Slafwinna, som han köpt för 200. Mahbub.

I denna månad hafwa på en gång räknats några och 30. främmande fartyg i hamnen. Segelfarten är nu här långt starkare än den war för 30: år

sedan. Den osäkerhet som förde upstudsig och kringströfwande Beduiner för- || spörjes, har giordt för mig alla resor in åt landet omögliga. Nästan dageligen höres berättelser om deras plundrande äfwen nära intil Messia, de slås sins emellan, borttaga boskap och fouragera grödan och så den på marken. Hettan gör och nu förtiden resor ogörliga. Hela tiden har wäl warit siöwind om dagarne, men 30, 31 och 32 Thermometer graders hetta i skuggan, samt 39 och 40 grad: i solskenet i huset.

1774.
Julius

Den 6 Aug: lade jag bort Peruquen, som i detta Climat blef mig alt för warm och begynte bruka egit hår.

Den 13: kl. 5: om morgonen seglade jag ut med Capitain Uneers stora båt i sällskap med Capitainen och en Hampa [Note ett slags officer i Bas-hans tjänst.], som Beyen lemnat mig til Salvagarde wid landstigningarne, kosan togs förbi Castel Inglese och Henschir ut med stranden. Wi stego i land kl. 7, 8 och jag plockade då några || örter som jag ej tilförne fått t.e. *Pancratium maritimum*, hwaraf jag tog lökar at sätta i krukor.

1774:
Augustus

Kl. 1/2 11: stego wi i land på en Point närmare Tagiura, en by en fjerdelds mil från Tripoli, togo der några örter e. g: *Asclepias lactifera*; samt fingo fast en liten ödla i sanden. Wi måste nu wända om, emedan winden ej tillät oss gå längre, i fall wi wille komma åter til hamnen i Tripoli om aftonen hwilket war högst nödigt. Efter spisad middag kl: 1/2 12: begynte wi lo-vera, men förlorade derpå, så at wi kommo längre bort. Wi bödo sedan til at hjelpa oss med landtråss, men stranden war för ojämn och grund, årorne måste derföre tilgripas; wi begynte se Tripoli kl: 1/2: 6: men hunno ej om bord på Capitain Uneers fartyg, förän kl. mot 9: om aftonen.

Den 19: Therm: 34: gr Siöwind lugnt.

|| Den 24. Therm. 33: gr: f.m i skuggan. I: d: 35: gr. eft:m el. 44: i solskenet.

1774.
Aug:

Den 25: Therm: 36 gr: f:m i skuggan landtwind.

Den 26: examinerades *Sciaena cirrhosa*.

Den 27: gjorde åter med Capitain Uneer en resa i båten, men wi hunno ej längre för windens ohjelpsamhet skuld än til Castel Inglesse. Wi hade äfwen en Hampa med oss, och gingo up i Trägårdarne wid denna sidan, drucko en ganska god Lackbi som bekom oss mycket wäl. Lackbi är lakan som sjelfmant rinner af dadelträden då de såras up i toppen, lika som biörklada. Den samlas efter hand i krukor, och när den är färsk, har hwitagtig färg liksom mycket watn blandad mjölk. Söt och behagelig smak när man wil, som ock mäst brukas, hafwa Lackbi i gäsning || för at orsaka rus, lägges i krukkan eller Bardackan et litet stycke surdeg om aftonen, då den samlade Lackbi småningom kommer

1774
Augustus

deraf i gäsning och blir syrlig om morgonen samt rusar. Fram på dagen blir drycken syrligare efter starkare gäsning och ger mera rus. Jag förnam at den raffraicherar, styrker och muntrar snart bienfaisant nervinum. På sandbacken fick jag *Reaumuria vermiculata* och i Trägårdarne *Lawsonia inermis*.

Castel Inglese är förträffeligen wäl belägit, at bestryka inloppet til Tripoli hamn. Det är nu som alt annat mycket förfallet. Här är, utom jernstycken, 2ne stora metallcanoner med Turkiska inscriptioner, förmodeligen gutne i Constantinopel.

Den 30: Therm: 30 gr Siöwind, mullet och första rägnen på detta sommartal.

1774. || Den 1: Litet rägn kl 6. f.m.

September Den 6 examinerades *Tetrao rufus* och *Quaglia*. Jag fick ock nu fruckten eller rättare roten som kallas *Habaschish*: och ätes mycket af Judarne, den är ock rätt god, smakar nästan som söt mandel.

Den 7: eft: m: mullet något åska, litet rägn.

Den 12 dödde Reis di Marina Amiral, som tillika har inseende öfwer tullen, som war en gammal, sjuklig, elak gubbe och renegat.

Den 13 begrofs han. De förnämste af hofwet, höga Ämbetsmän och ansenligare Turkar gingo för kistan, som war sirad med en Turbant, hwari satt en blomsterbouquet, och med Caftaner, såsom hans hedersteckn. Näst efter kistan gingo 2ne af den dödas frigifne slafwar, som på långa käppar buro deras, frihetsbref. Ef- || teråt gick folket och de som woro lagde at

1774: sjunga.
September

Den 14. Sågs en hona med några ungar af *Erinaceus europaeus* här i landet fångad. Jämwäl gramen *Habaschish*, som är *Cyperus esculentus*. Hwarom se ofwanföre under d. 6. i denna månad I: d: Landtwind: Therm: 40 gr: för midt i skuggan do 38 gr efter:

Den 15: upbröt Beyens af Constantina swärmoder med sin Caravane härifrån. Hon war en mäktig rik Enka efter den förra Beyen derstädes och war nu på åter resan från sin *Pelerinage* til Mecca. Sjelf hade hon under sitt här wistande några veckor bodt ute på en af Baschans trägårdar. Men Caravanen af hennes Svite, som bestod af wid pass 300 personer, camperade på slätten straxt utan för staden. Fyra stycken wäl utsirade fruntimers burar, som boros af Cameler, woro restygen för henne och hennes fruntimmer.

1774. Hon hade || fått til Regal af Baschan 40 Cameler til resans fortsättande.

September I.d: (Den 15) Siöwind blåst Therm 33. gr.

Den 19: om qvällen stark N:O: storm som warade hela natten.

Den 22. blef Ciddi Gourgi utnämnd af Baschan till Reis de Marina.

Den 24: Landtwind eft: m. Therm: 36 gr: I: d: ankom en fransk örlogs Fregatt från Levanten och kastade här ankar; den war Commenderad af en *Chef de Estrade* som förde Corvette på stormasten.

Den 25. Franske örlogs Fregatten war redan bortgången i första morgonstunden. I: d: om natten stark storm af landtwind. Om dagen Continuation af Landtwind Therm. 39. 1/2 gr. f:m: och eft:m: Kl. 2. Therm. 41. gr.

Detta war den starkaste hetta jag i år observerat i skuggan.

|| Den 5: f:m: Therm. 30 gr: eft: m: mulen om aftonen rägn, blix mot natten åskdunder och starkt rägn.

1774.
October

Den 9: om aftonen stark blix, storm af siöwind om natten.

Den 10: Blix om aftonen.

Den 11: 12. 13 rägn.

Den 14: åska och rägn.

Den 21: och 22: rägn och åskedunder.

Den 27: reste jag til Tagiura i sällskap med Engelska och Danska Consulerne med flera. Wägen är mycket wacker. Resan sker på 2: 1/2 timmar. På sanden blommade nu i en otrolig ömighet *Colchicum Autumnale*. *Scilla maritima* war förbi och *Asplodelus luteus* ännu icke i blomma. Castellet sågs som hastigast och wi foro til middagen at råka det öfriga Tripolinska sällskapet i Ciddi Hamats Trägård.

Den 28: Sågos Lejonen, en han och en hona, som Baschan fått jemte en || Tiger til skänks af Beyen i Constantina. Tigern fick jag då ej tilfälle at se.

1774.
October

Den 29: Therm: gr.

Den 30: Therm: 28: gr:

Den 31: Dito.

Den 1: Nov: Therm: 28: gr.

Den 4: gjorde åter en tour til Tagiura med Engelska Consuln ensam. Wi foro först närmare sjöstranden förbi Salinan til Marabuten [Note Ett grafställe för en helig person, betyder äfwen sådane personer, som där begrafwas samt Eremiter, som wistas på dylika ställen.] icke långt från Pointen.

Salinan är långt mindre än den wid Suara. Den stod nu under watn och der wistades mycket siöfogel, som skötos af Morene, hwilka hade til den ändan små upbyggda kojor af dadelqwistar på stranden. Från Marabuten foro wi til Castellet. Kring Tagiura är fertilare, mera lerblandad sandjord än kring Tripoli. Castellet, nog förfallet; är en fyrkant med 4. borgar, winnbrygga och et wårdtorn midt uti, hwarifrån en wacker || *prospect*. Mosqueen, som ligger tätt bredewid slottet, är stor, fyrkantig, med 9 hwalfbogar på norra och södra sidorne twärs före, samt 4: hwalfbogar, som gå längs imillan de förra, från

1774:
November

öster til wäster, men utan Dome, Coupole eller torn. Wi hade tillfälle titta in genom dörren et ögnablik. Hwalfwen uppehållas af präktiga marmorpelare, förmodeligen tagne från Lebda, men som skola wara hwitlimmade efter Turkiska wanan. På wägen imillan Marabuten och Castellet, fick jag *Tamarix gallica*. Wid bortresan foro wi genom stora Bassaren, och som nu war Bassars dag war der nu oändelig myckenhet folk, och så stor trängsel, at wi knappast sluppo fram; på hemwägen mötte wi folket, som kommo derifrån, men alla woro så stilla och spaka, at mina || närmaste landsmän äro långt farligare at möta, då de komma från Wärnamo marknad.

1774:

November

Den 5. Thermom: 29 gr: landtwind f:m: I. d: Turkarnas fasta eller Ramadan begyntes kl. 5: 3/4 eft: m: som förkunnades med et Canon skott från Castellet.

Den 6: sågs Tigren, som han ännu stod i buren, och uti Magazinet der den står är något skumt, kunde jag ej se skillnaden på fläckarne på ryggen och under buken, men på ryggen woro de *orbiculatae* och ej *virgatae ergo* ingen *Tigris* men snarare *pardus*. Et wackert men hiskligt diur.

Den 6–12 Therm. 26, 27 à 28 gr. wackert wäder.

Den 11: examinerades en *Tringa*, som på Moresqco heter *Sernaph*, olycka at han måst wara plockad då jag fick se honom.

Den 15: Nordan storm om morgonen och förmiddagen samt mycket rägn. Therm: 15: 1/2 gr.

1774:

November

|| Den 16: 17: 18: Kyligt, kallt om nätterne om morgnarne 16 gr: Therm: och middagarne 18: à 19. gr:

Den 18: natten till d: 19 ganska starkt rägn, åska.

Den 19. Therm: 15 gr: om morgonen.

Den 20: Therm: 14: gr: om morgonen.

Den 21: Therm: 13 gr: om morgonen.

Den 22. Therm: 12. 1/2 gr. om morgonen, kalt hela dagen. Examinerades *Anas dypeata*, tämmeligen god at äta.

Den 23: Therm 14 gr. om morgonen wackert wäder. 20 gr middagstiden. I: d: examinerades och äts frukten af *Musa Sapientum*, som wuxit i Cheikens trädgård och finnes i några få trädgårdar i Messia.

Den 25: Therm: 7 gr: til 6: om morgonen wästlig blåst.

Den 26. Therm. 11 gr: kl: 1/2 7: f:m: I. d: fick jag första gången en lefwande Scorpion, *Scorpio maurus*. Alt sedan d: 10. i denna månad har jag hållit på at bereda mig at resa til Garean med Beyen i orten.

1774.

November

|| Garean är den tracten af Berget Atlas, som lyder under Tripoli di Barbaria och ligger från nämnde stad wid pass 2ne dagsresor, i rätt söder. Denna

för sin stora saffrans plantage bekanta Bergsbygd styrs af en Bey, som dock icke ständigt residerar i Castellet därstädes, utan allenast en eller annan gång om året besöker orten då angelägenheten det fordrar. Den nu wararande Beyen är Baschans yngsta bror Ciddi Mahomet. Sedan jag blifwit underättad at han i slutet af Novembr månad ämnade sig dit, at efter saffrans bergningen uptaga skatten derstädes, lät jag genom Haggi Abdrahman de Luna och flera wänner anmäla mig at få nyttja denna lägenhet, at bese et så märkwärdigt ställe, hwilket ock ganska gunstigt bewiljades. Jag beredde mig då til denna expedition och upwagtade Beyen d: 23: i nämnde månad, för at af honom blifwa känd och få bekräftelse på hans utlofwade gunst.

|| Den 27: kl. 10: f:m: anträdde resan til Garean i sällskap med nämnde Bey Ciddi Mahomet. Mina saker woro dagen förut afsände på en Camel som Beyen lämnat, och följde med hans och det öfriga sällskapet. Jag hade tagit med mig til Tölk och resekamerat S. Giuseppe Coen, en ung Jude från Livorno och wi redo på mulor, hwaraf Baschan låtit lemna mig en från slottsstallet. Med Beyen, följde från Castellet en myckenhet hans släktingar och wänner et långt stycke utom Messia. Sedan blef vårt sällskap in alles 25 personer, af hwilka Beyen war ensam Turk och jag ensam Christen, fem woro Judar meml. Judarnas Ischiaccia Arbib, som skulle upwäga saffrans || afgiften, hans 3ne betjenter och min följeslagare två woro Renegater neml. Ciddi Bomadan, född Malthesare och Ciddi Ali född Sicilian, Beyens förnämste hofmän, de öfrige woro Morer och Negrer. [Note Med Morer förstas här icke swarta utan landets gamla inwånare Mauretani. Negrer deremot äro swarte som icke finnas infödde i Tripolitanska riket utan komma från Fezzan och andra orter inuti Africa.]

1774:
November1774:
November

Sedan wi ridit öfwer 3 timmar i en ökn af idel flygsand, der et eller annat ställe med hårdare jordmån hwarest flygsanden blåst undan, genom bitar af tegelsten och murbruk wisade märken af fordom warande åbyggnad, til minstone af kalkugnar om icke hus och boningar begynte det första gröna wisa sig af *Asclepias lactifera* och *Ricinus Communis*, hwilka både växte frodigt och ömngt i flygsanden til stora buskar eller trån, den förra hade nu sina fröhus, stora, som största knytnäfwar med mogna frön, hwilkas *pappus* utgjorde långtrådig fin mjuk bomull.

|| Derefter omväxlade jordmonen ömsewis med flygsand och fastare lerblandad grund, som bar *Colchicum autumnale*, *Asphodelus luteus* och *fistidosus Scilla maritima*, *Litospermum fruticosum* m. m. och styckewis war brukad til åker. Wår kosa togs åt Castellet Mischenin och war all flygsanden ändad kl: 1/2 4: Inemot Castellet wisade sig en myckenhet buskar af

1774.
November

en *Rhamnus*. Wi hunno kl. 1/2 5: til detta hwiloställe, som ligger på en wacker grön plan och har omkring sig några oliwe trån och en stor skön *Melia azedaracti*, *Malva rotundifolia* och *Brassica Ernia* utgiorde ännu den mästa grönskan häromkring. Castellet är fyrkantigt med en rymlig borggård, och tämeligen tilräckligt rum för folk och kreatur. Hwilka rum dock äro af merendels lika beskaffenhet och inredning, utom en så kallad golf, byggd en trappa up, som Beyen intog och || war något litet snyggare. Både innan

1774: en trappa up, som Beyen intog och || war något litet snyggare. Både innan
November och utan murar äro nog förfallne, ty ingen tänker på at reparera, det bebos endast af et enda hushåll, och tjenar nu blott til hwiloställe för resande, hwilka jemte tak öfwer hufwudet, finna här de fläste årstider tilräckeligen bete för kreaturen och tämmeligen godt watten i brunnen utan för Castellet. Jag kunde ej märka, at det haft Canoner, ty jag såg ej til några styckegluggar, men öfwer alt håll för Musquetterne hwilket ock lærer pröfwats tilräckligt, at wid tilfällen afhålla kringströfwande Beduiner, hwilka icke föra med sig något Artillerie til ordentelig belägring.

Sedan wi hwilat här 6. och 1/2 timmar satte wi oss til häst kl. precise 11: om natten. Efter midnatt blef kyligt och mot morgonen ganska kalt, så at mina wanliga svenska winterkläder, den jag hade på mig, knappast stodo bi.

1774: || Den 28. kl. 1/2 3: f:m: stego wi af och betade kreaturen i en korn åker
November wid pass en tima. Derpå redo wi outhörligen utan annat ombyte än at jag då och då steg af för köldens skull för att gå. Kl. 7: blefwo wi warse en stor skara Morer til häst, som med skrik och rop kommo ridandes i fullt sporrstrek lika som de wille attackera oss. Beyen skickade et par af sitt folk mot dem at förnimma hwilka de woro. Desse utskickade fingo weta at de woro af en Hord som kallas Gurschefanna och wänner med Baschan i Tripoli. Morerne afstodo snart med sin attack och redo bort, så snart de fingo weta at i vårt sällskap war Beyen af Garean med sitt folk. Kl. 8: råkade wi Camelerna som gått dagen förut från Tripoli och tagit en annan kortare wäg, ty wi hade tagit en omwäg för at hwila under tak i Castellet Mischenin.

1774: Wägen, || som förut warit merendels jämn och slät, blef nu mera beswärlig
November af de djupa ojämna foror och diken som det under rägnstiderna från berget nedrusande watten utskurit. Berget hade synts på långt håll redan i dagningen ganska högt, och andra bergs höjder af samma sträcka redan i går kl. 4. eft:m. De örter jag nu märkte woro buskar af *Rhamni*, *Rubia tinct.*, *Salsola rosacea* samt i blomma *Absinthium abrotanum*, *Ruta graveol.*, *Brassica* [*prura*], *Anthirrhina*, *Calendula*, *Origana*, *Malva rotundifolia*. Innan man begynte bestiga de egentliga bergen, bar vägen ofta stup och utföre i anseende til de ojämheter och dälder rägnwatten förorsakat. Castellet i Ga-

rean syntes kl. 9: på en af de högsta bergskullarne. Upfarten för bergen war ganska beswärlig på en brant ojämn, af rägnwattnet utskuren, obanad stig och högst farlig i anseende til de hiskeliga precipicer, på || brädden af hwilka den smala vägen går stundom i spiral stundom i zigzag. Jag som ej sedt eller befarit Alper eller Pyrenéer fant dessa berg så besynnerliga, så *merveilleu* så och denna fart så halsbrytande at jag ej kunnat göra mig föreställning om något dylikt. Lika som de andre satt jag på mulan ehuru faran alt mer och mer tiltog emedan jag tyckte det skamligt för mig at ej wara så oförskräckt som Turkar, Renagater, Morer, Negrer och Judar. Men mot slutet öfwerwan den ögonskenliga äfwentyrligheten hela denna gloiren och jag steg af mulan at gå då jag ej tyckte mig längre kunna rida utan at etdera ögnablicket fara till Walhall ned för någon ättestupa, dock hade jag den trösten, || at nästan i det samma se det öfriga sällskapet äfwen sitta af just derföre at det nu blef en ren omöglighet at längre rida. Jag trodde at wi nu wore snart framme, sedan så många kullar, dem jag altid mente wara de högsta, bedragit mig.

1774:
November

So pleas'd at first the touring Alps we try, / Mount o'er the vales and seem to tread the sky. / Th' eternal snows appear already past, / And the first clouds and mountains seem the last. / But those attaind, we tremble to survey. / The growing labours of the lengthend way. / Th' increasing prospect tires our wandring eyes. / Hills peep o'er hills, and Alps on Alps arise. / Pope / NB. Vid hwarje streck / observeras i renskrifningen att en ny rad börjar.

Det återstod för oss ännu en god timas marche som verkställdes merendels med klättrande på händer och fötter, och wi hunno up til Castellet kl: 1/2 1: eft: m: sedan wi outhörligen marcherat från kl: 11: om aftonen, utom den korta stunden, som || kreaturen betade, och sedan wi från afresan i från Tripoli dagen förut räknat in alles 27: timar, af hwilka 20: blifwit tilbragte til häst eller fot. Beyen kom fram til slottet någon stund för mig och andre efterblifne. Wid hans ankomst hissades flagg och lossades 3: Canonskott, som gofwo besynnerliga och flerdubblade echo i bergen. At både folk och kreatur nu woro trötte lär ej finnas underligt. Wår förnämsta omsorg blef at skaffa oss förfriskning och sedan gå til hwila.

1774:
November

Den 29: Stark sydlig blåst och ganska kulit endast 8: gr. öfwer fryspuncten, detta hindrade mig dock icke at i sällskap med min Jude bese Gareans boernes hus, dit jag blev ombeden at gå med för at se et par sjuka.

Desse hus äro under jorden på det sättet danade, || at först är gräfwit et djupt widt merendels cubiskt hol i jorden perperidiculairt ned. Detta är gårdsrummet, och på alla sidor äro utgräfne mer och mindre rymliga kamrar och rum för folk och kreatur. Jordmonen är så lagom hård och fast, at den

1774.
November

kan beqwämligen täljas ut, och hwalferne äro ganska säkre. Midt på denna gården är et djupt hål, lösligen betäkt, dit rägn och orenlighet nedrinnar. Nedgången som är hwälfed och så rymlig, at en lastad Camel kan passera, är ofwan jord försedd med en murad öpning med sin port, såsom en iskällar sals, och går sedan lång slätt med eller utan trappsteg, ned til huset. Det händer oftast, at ofwan på husen är begravningsplatsen, så at här med skäl kan sägas at de lefwande bo inunder de döda.

- 1774: Wid min återkomst til || Castellet presenterade Beyen mig en Bouquet af
November saffrans blommor, de första jag sedt af den Gareanska. Efter middagen tog jag en promenade utför de sidor af berget, där tränne sköna källor finnas, hwarest hela negden watnar sin boskap och hämtar sitt drickswatn då Cisternerne blifwit toma. Öfwerst på dessa berg är tämmeligen släta, ganska stora och härliga fruktbärande planer eller fält, cultiverade til åkrar och plantager och besatte med en myckenhet oljeträn. På alla sidor om bergskullarne från öfwerst ända ned finnas afsättningar bredare och smalare understödde med murar och inrättade til åkrar och trögårdar med wanliga trögårds saker och fruckträn af dadel Carub (*Ceratonia Siliqua*), Äpplen, Quitten Mischmasch (et slags plommon), fikon, oliweträn, mandel || och winrankor. Desse afsättningar gifwa det behageligaste och tillika besynnerligaste utseende från Castellets andra högder, hwilken vue oftast afbrytas och förändr[as] af rasen utaf nedfallne trädgårds murar och kala bergshällar, dem rägnwattnets häftighet sönder brutit och nedvräckt och giord *Strata terrae* helt nakna på de brantaste sidorne. Oliveträden på slätterne tros wara flera hundra år gamla. Denna sägen giöras trolig dels af trädens uråldriga utseende, dels af den säkra sanningen, at från äldsta tider aldrig warit wanligt hos detta folk at plantera nya trän, ehuru de gamla ganska mycket årligen borthuggas at brännas till kol, som föres till försälgning i Tripoli.

- Kända wildt växande örter woro *Rubia tinct: Absinth. Abrot: Origana. Ranunculus bullatus, Ruta, chalepensis etc.* Berget består af sand, sandsten, kalksten, gips, *Argilla indurata* och *Terre glaise*. På några kullar finnas järn.
- 1774: || Den 30. nog storm, sydlig wind. Jag gick åter ned i et hus, som hörde
November til en Cheik, där woro många rum, snygga på sitt sätt, perpendiculaira. Djupet af detta, såsom de flästa andra husen, war åtminstone 3ne swenska famnar, eller derutöfwer. Jordarten i hwilken de äro uthuggne, är en fin seg lera hwarpå prof nu togs. Åtskilliga djupa Cisterner at samla rägnwattn, til allmänt behof finnas utgrafne och inmurade i bergen. I dag besågos saffrans plantagerne, som äro ganska stora och widsträckta. Riecotten war nu förbi, dock träffades här och där åtskilliga blommor. I dag begyntes saffrans

wägningen, då afgiften, som efter hwar plantages storlek nu efter hand in natura aflewvererades, i Beyens öfwerwaro wägdes af Ischiaian, hwar wi || 1774.
 wid mycket underslef förelöpp. Denna saffran war mycket oren, upblandad November
 med mjöl och mera bomolja, än efter här warande bruket är nödigt, at giuta på den ny plockade saffranen, til des conservation. NB # Se följande sidan innan renskrifningen fortsätter.

Promenade anställes til en kulle på hwilken war en förstörd by, som ej blifwit åter bygd och bebodd, sedan folket för lång tid sedan der utdödt. Under Beyen af Garean räknas 101: Byar, hwaraf en stark tredjedel eller kanske hälften nu icke betala skatt til Beyen. Dessa bestå hwardera af 10, 16, 20 hus och lyda hwar under sin Cheik. Wid hwarje by finnes et eller annat tämmeligen högt muradt torn, rundt med fyrkantig fot hwilket tjenar dels til utkik, dels til fästnings wärk, då, som ofta händer, dessa byar föra blodiga krig sig imellan. Krigsorsakerne kunna wara de obetydeligaste, såsom någon || liten träta, eller et får, en hund, en Camel, som giordt åwerkan eller gådt wilse och blifwit upsnappad och mera dylikt. Från högden 1774.
 der den ödelagda byn stått, syntes härliga fält och wäl belägne byar, äfwen November
 sådana, som nu icke på 5. à 6. år betalat skatt till Baschan i Tripoli, utan äro independente och föra krig med hans skattskyldige. Det är at weta at en Beduin aldrig går ut, förutan at wara bewäpnad med sin bössa och sin sabel, samt om råd och lägenhet är, 1: eller 2 pistoler. Swärdet tjenar dock mäst at hugga buskar och qwistar, då han will giöra eld och andra dylika behofwer.

Denna § flyttas up och införes där detta märke står # NB. Orsaken hwarföre en Jude altid utses at förrätta lika upwägningar, är den, at Turkarne hålla för synd at sjelfwe bruka underslef wid et sådant giöromål, men ej at profitera af det, som Juden gör til sin och deras förmon. Ett || beqwämt och 1774:
 Mahometaniskt sätt at tilfredsställa et trångt samwete: ock så skall saffran af November
 Isiaian under wägningen och af hans betjenter på et äkta Judiskt wis.

Castellet i Garean är af sten, muradt med gips bränd af den stenart, som finnes deromkring. Det är nästan fyrkantigt dock något mer aflångt med rundlar i 3ne hörn, har 5: a 6. järn Canoner, som äro nog illa wårdade; dock kunna ännu lossas. Det är tämmeligen rumrikt och beqwämt nog inrättadt, har goda Cisterner, bakugn, sandsten qwarn, hwilken sidstnämnde drages af Cameler: Et fängelse rum är midt på yttra borggården, det består af et djupt hål i berget, skall neruti wara widt och rymligt, och före tjent til oljeqwarn. Några inre murar och Magaziner i Castellet äro 1774.
 nog förfallne, men Beyen har för icke många år || sedan låtit reparera hwad November

som war förfallit af de yttra murarne och nödigaste rummen. Castellet har nu guarnizon af en Aga och 18 a 20: Soldater, som ombytas årligen från Tripoli. Denne warande Agan är en Turk född i Belgrad. Från Castellet synes hafwet lika som dessa bergen kunna skönjas långt ute i sjön wid klart väder.

1774. Den 1: December. Stark storm S: W: kylik wäderlek. Det berättades mig af dem som länge känt Garean at här tilförene wissa år, warit så kalt, at man haft både snö til ömnighet och äfwen något is, men at detta icke händt på de sidst förflutne 15: år wid pass. För middagen war Bassare utan för slottet. Der såldes allehanda förnödenheter. Matwarorne woro här nu dyrare än i Tripoli i anseende til den missväxt som nästförflutne åren warit och fårpäst, som nyligen borttagit nästan alla fåren här städes. Kornet som här sål- || des, war fördt från Tripoli. Krut fants ock tilwätkades här i Garean: December det såg tämmeligen jämt ut, men efter berättelse war det ej synnerligen godt. Saltpetter, som ock war til salu, tilwätkas äfwen härstädes. Båda delar gifwas dock icke til någon tilräckelig myckenhet, och äro derföre nog dyra. För saltpetter begärtes 10. piaster Rötteln. En wigst som swarar til 1. 1/2 dels svenskt skålpund.

Efter middagen botaniserade jag på det berg wäster om slottet, *Rosmarinus officinalis*, som nu blommar, den växer på dessa berg så ömningt, som någonsin enbuskar i Sverige.

Den 2: Wackert wäder lungt, warmt. Promenerade med en Mor på mula öfwer de härligaste åkerfält och slätter, förbi många wälbägne byar med sina torn och Marabuter öfwer jord. Jag botaniserade sedermera uti precipicer och bergs skrefwor.

Den 3: åter storm. Jag gjorde dock en lång och mödosam excursion til fot.

1774. || Den 4: Continuation af storm kl. 8. f:m: Utreste jag på mula med escorte af 4: man 2. til häst och 2: til fot. Kosan ställes åt Berget Montross December N: W: från Castellet, som sades wara mycket örtrikt, och den efter Morernes enhälliga berättelse en växt skulle finnas, som gifwer de på detta berg betande fårens tänder en guldfärg och äfwen stundom wändes deras tänder hel och hållna i guld. Wi hunno efter en beswärlig marche kl. 12 til berget, det är helt coniskt mycket brant och spitsigt, men hänger på en sida til någon del ihop med et annat. Jag klättrade up med mycken möda, fant några örter, som ej på de andra bergen woro wanliga, men ingen *Aureus ramus*, antingen derföre at ingen fans, eller jag ej hade skickeliga ögon at se den med. Morerne som följde mig, kunde ej utmärka, hwilken af här warande

wäxter hade den undergörande kraften, churu sjelfwa un- || derwäcket war utom alt twifwelsmål i deras sinne. Jag kunde icke heller under hela mitt wistande i Garean få se någon guld tand, men man lofwade, at man detta nästa gång hände, skicka mig et sådant får til Tripoli, för hwilket jag utfäste mig at då betala 100 Zechiner.

1774
December

Öfwerst på toppen war nu Marabutts graf bygd af klapurn, hwaraf berget består, och hwaraf mycket war upkastadt utur åtskilliga gropar som förmodeligen blifwit grafne för at söka metaller; men denna stenart innehåller ej annat än något litet järn, lika som flera berg i denna tract. Kl. 2: eft:m: war jag nedkommen och steg til häst. Wi skyndade så mycket möjligt war, men hunno ej fram förän 1. 1/2: tima efter solens nedgång, sedan wi från Castellet wid solsättningen hört Canon skottet som annonserade || Ramadans slut, när nymånen blifwit synlig.

1774.
December

Den 5. Stark storm. Kln något för 7. om morgonen förkunnades Bejrams fästen. Turkarnas Påska högtid med 4. Canonskott af Castellet.

Eftermiddagen giordes en Promenad til ett af Judarnas *Etablissements* hwaraf 3: finnas på dessa berg. Det war en god timas marche öfwer de wackraste åkerfält, sådde med hwete, korn eller saffran, och besatte med en myckenhet oliveträn. Denna Judecas belägenhet war således så wacker, at sjelfwa fader Abraham här icke skulle saknat lunden Mamré.

Husen äro, som alle andre under Jorden, men de bo dock i snyggare och hyggligare här än i Judecan i Tripoli: Här äro 2ne Synagogor eller Scholar. Jag war inne i bägge, de woro wackert hwälfde och hwitmenade, men som alla andra rum, hade huset nederst från dörren. Barnen läste Hebraiska, uti tryckta Biblar och andra böcker men deras förnämsta kyrkbibel war, som all annorstädes, et manu- || script, mycket wäl skrifwit. Judarne må här tämmeligen wäl, hafwa sädes-, olje- och saffrans plantering, samt idka handel och handtwärk, för hwilket de ej taga pengar utan saffran, oliver och sådd i betalning, då bergningen infaller.

1774.
December

Den 6. Stark storm, alt sydlig. Jag reste med Sr Giuseppe och 2 mans betäckning til Massufin en bergstract, som ligger 3: timars wäg från Castellet i söder, at bese några gamla inscriptioner på stenar, som der berättades wara. Wi foro öfwer de härligaste fält förbi de täckaste på bergshögder belägne bonings ställen, der husen öfwerst på kullarne woro til en del ofwan jord af sten murade, men lägre ned, lika som alla öfrige under jorden. På berget Massufin fants ock bland husen åtskillige ruiner efter Christna byggnader och nedan stående || inscriptioner på stenar, som helt säkert sutit i kyrkomurar eller pelare.

1774.
December

I en mur insatt [] ytan

SVN

LITAS

LICITAS

I en pelare fast

DEI DOM

INI. IVSTI

TIA.

MINI

DOM

BONA

TATI

I et stenrös

O NI V DES

VCA A

TAS

På det läsliga, af dessa inscriptioner syntes wara rätt wackra och wäl figurerade bokstäfwer.

I et stenrör i en åker woro ock åtskillige lösa stenar dels med inscriptioner dels med sirater och ornament, *à la grecque* för pelare och tak, men alla sönderslagne. I en Mosqué dit mig ej tilläts at gå in, berättas wara mycket mera och helare sten skrifter, lika som wid et ställe, som ligger en hel dagsresa längre bort, skall finnas ännu mer, men detta ställe, skall wara in ibland Sbandutterne, Banditti, och ej rådligt at fara dit. Folket i Massufin, ehuru lydande under Beyen i Garean war mycket elakt. De tyckte at wi skulle warit et artigt byte och hade nog haft lust at förklara oss för god pris, gjorde äfwen mycken swårighet at utan lösen gifwa oss våra mulor tillbaka, ehuru wi hade

1774.

December

2ne soldater från slottet med oss. På hemvägen mötte oss 8: à 10: || stycken af dessa bergsboar kommande från Castellen af dem höll en min mula med undsägelse, at jag med rätta borde slås ihjäl, efter jag förmodeligen warit inne i deras kyrka. Jag blef ej rädd för denna hotelse, kanske derföre at jag ej förstod hwad han sade men en af soldaterna kom då fram och ryckte min mula lös och jag red sakteligen min wäg under det karlen och de öfriga folket kom i ordwäxling med soldaterna som försäkrade at jag ej warit inne i kyrkan. Detta alt uttyddes för mig sedermera. Imedlertid slapp jag wäl från denna farliga expedition, som på Botaniquens wägnar ej inporterade mer än en enda *Iris persica*.

1774.

December

Den 7: härligt lugnt wäder. Denna morgon gjorde jag min frukost af *Bassina* den jag försökte at || äta *a la moresque*.

Bassina är en länge och hårdt kokad gröt, merendels af *Bisschna*, *Cynosurus coracanus* eller kornmjöl, som sedan, om råd och lägenhet medgifwer, göres smakelig genom på slagen soppa af höns med något krydder eller ock med olja. Denna gröt ätes med eller utan kött på det sätt, at man tager gröten med fingrarne och ältar den mot brädden af träskålen hwari den är upslagen, tils den blir en beqwämlig klump at slänga i munnen, och swälja otuggad ned. Mycket folk lefwer här i Barbariet endast af *Bassina*, utan at weta af hwarken bröd eller sofwel. Derföre är ock et stycke bröd en ganska wälkommen skänk hos en Arab eller Beduin. Jag gjorde i dag en promenad til fots, som inporterade rätt litet nytt. En af Cheikerne, || som kommo til Beyen förde med sig en wanlig Falk. Desse foglar skola finnas här på bergen, men längre bort.

1774:
December

Den 8: wackert lugnt wäder. På Bassaren i dag såg jag små skinn, dem jag i förstone tog för små räfskinn men jag förnam sedermera, at de woro af *Canis aureus* eller *Chirac*, som här på Moresque heter *Dib*, och som jag då icke sedt lefwande.

För 10: dagar sedan hade Judarnas Ischaia Arbib gifwit åt en Jude härstädes 18. Zechiner och 100 Piaster i Teminer, at derföre upköpa strutsfjädrar, samme Jude hade ock i dag tagit emot penningar af S: Giuseppe Coen, at derföre köpa höns, men då Juden, efter sin berättelse ärnade återbära penningarne, emedan inga fjädrar || funnos, blef han 3/4 timas wäg från Castellet attaquerad af 5: st. Morer som huggit honom i ansiktet och tagit bort alla pengarne, med hwilken tidning han nu i afton kom fram til Castellet. Wägen der detta skedt, war just den samma, som jag i förgårds for fram.

1774.
December

Den 9: Något mulet. Jag gjorde en promenad, men fant intet nytt uti botaniquen, men deremot bar man til mig et litet djur, som gräfwet sig här i bergen och heter på Moriska Gundi, det befinnes wara en mus, förmodeligen et nytt Species efter nedanstående beskrifning. [Note. *Mus Gundi cauda abbreviata, pedibus omnibus tetradactylis. Corpus totum testaceo rufescens. Auriculæ truncatae, apertura, larga ovata. Dentes primores excavati. Superiores truncati inferiores subulati. Digi omnes ungviculati. Plantae talis insistentes. Magnitudo cuniculi minoris.*]

Äpple och Mandelträn stodo nu i blomma.

|| Den 10: bars til mig en ört som af Medicastrerne i Tripoli kallas *Lingva passerina* och på Moresque *Serega*. Detta skall wara et godt purgans, då man dricka decocten af bladen, och äfwen berättas at den curerar *Lues venerca*. Blommade icke, är en *Tetrandrist*. [Note Befants sedan wara *Globularia Alypum*.]

1774:
December

Jag lagade mig til återresan til Tripoli, och Beyen regalerade mig och min Jude med hwar sin kruka god saffran. Priset på denna wara här nu på stället war 180 à 208 piaster Rotteln eller Skålpundet. Jag tog afsked af Beyen, om aftonen och jag hade för all des gunst.

1774.
December Den 11. afreste jag från Castellet kl. 1/2 8: om morgonen, med betäckning af 2 brafwa ryttare och i sällskap med en Caravane af 16 Cameler och 13 med bössor bewäpnade män utom andre. Under descenten ned för berget såg jag på sidorne af vägen en myckenhet knutar gjorde i tufworne af gräset *Lygeum spartum*; På efterfrågan hwad det betydde, fick jag til swar || at när någon har wärk i ryggen eller höft, wänder han sig baklänges mot gräset och med händerne på ryggen knyter knutar, ju fler ju bättre i grässtråna hållande gräsknuten just intil det stället, som wärker. Straxt ned under berget på slätten mötte wi en karl, som Sbandutterne nyligen plundrat och tagit hans Camel. Åtskillige Sbandutter 2 à 3 i sänder blefwo wi warse, men de tördes ingenting säga. Wår kosa togs nu ej åt Mischenin, utan directe åt Tripoli, hwarwid wi länge följde vägen åt ZanZura, som lämnades på wänster och Mischenin åt höger. Kl. 1/2 7: om aftonen passerade wi förbi en stor bergs kulle, som heter Viedua, och ligger just halfvägs imellan Garean och Tripoli. Der förmodade wi oss helt wist bli angripne af Sbandutterne, som hördes ankomma och skrika på en kort || distance ifrån oss. De bewäpnade lagade til sina bössor och tände på sina luntor, och mina båda ryttare, som i fall af et befaradt anfall säkert warit de påliteligaste, foro mot de skrikande, hwilka så snart de märkte; at Caravanen wille göra motstånd, woro försiktige nog at wända om. Desse Sbandutter hafwa eljest wanligt wis et mycket godt spel med det resande landsfolket, som gemenligen är så fegt, at de wid första anfall och innan skott lossas, lämna sina gewär från sig i synnerhet då de ej hafwa någon militarisk betäckning, hwilken ehuru liten den må wara ger mod åt de öfrige, hälst om de ej äro för få i jämförelse med de angripande. Wi rastade några gånger på vägen, men helt kort, undantagande wid midnatt då || Caravanen wille ligga stilla och hwila längre, men som det war mycket kallt och daggen föll, fant jag och min Jude mera tjenligt at rida, hwilket våra båda ryttare biföllo, men sedan wi ridit et godt stycke och månen gått ned, förlorade wi wägsporret i sanden under mörkret, och redo wilse af och an tils wi måste efter hundars skällande, som wi lyckligtwis hörde, fara til et Bedouins läger och taga herberge under et deras tält, hwarwid wi låto göra oss en god eld. Wi hade då gioridt en ansenlig krok. Wi hwilade wid pass 2: timar, sedan Moren, som warit wår wärd, wisat oss på rätta vägen foro wi af en tima för dagningen.

Om morgonen wid pass kl. 7. passerade wi Viuremia, et ställe der Baschan har många kalkugnar och en stund derefter sågo wi bredewid vägen en liten || gammal fyrkantig förmodeligen Christen byggnad, understödd af en pidestal med en ingång några trappsteg uppå östra sidan och nicher i wäggarne, inuti på de 3ne öfrige sidorne. Efter all liknelse lär detta warit en grafwård. Wi hunno til Tripoli lyckeligen kl. 11: f: m: På vägen om natten hade wi funnit en *Erinaceus europeus* som fås nog ofta här omkring, och som jag tog med mig til Tripoli.

1774.
December

Den 14. och 17. promenerade til häst til Trägårdarne.

D. 24 såg jag en *Hystrix cristatus*.

[Note Hela denna berättelsen om resan til Garean, finnas nästan ord från ord införd i en af Herr Assessor Görwel utgifwen weckoskrift, Addressen kallad, år 1775 No 37, 39, 41:]

|| Den 1. 2. 3. 4. Mycket rägn alla dagar. Storm, hagel, kyligt wäder, men Thermometren ej lägre än 12. 10. 8 gr.

1775:
Januarius

Den 5.–8: Continuation af rägn och storm.

Den 9. Lugnt, men rägnade dock något til skiftes med wackert wäder, hela tiden kyligt. Winden har merendels warit S: och W.

Det säges, at på hela trettio år ingen wet så mycket rägn kommit denna årstiden. En arcad af watnledningen har fallit ned af rägnen och blåsten, likaså en myckenhet andra murar.

Den 10. wackert wäder.

Den 23. Examinerares en fisk *Sciaena Cappa*, som wägte 23. Rottel.

Den 26. Rägn. Hela tiden förut, wackert wäder.

Den 29. Rägn och hagel. Om morgonen syntes sten stycken wattn colonner eller orcaner på hafwet i nordnen, som drogo watn. I: d: examinerades *Gasterosteus Saltatrix* en stor fisk.

Den 31: *Scomber Thynnus*, Italis *Tonno*, wägte 94 rottel, || rödare än lax i köttet. När en sådan fångas, tilhör han Baschan om ej fiskaren stäl sig at sälja honom annorstädes. Det berättas, at man fått en gång en *Tonno*, som wägt 100. rottel är ganska god saltad.

1775.
Januarius

Den 7: Februarii om natten under starck storm och owäder med hagel, kastades på stranden et i går i hamnen bort, om Castel Inglese, der watn hämningsplatsen är, förlupit venetianskt fartyg, kommit från Alexandria.

Den 8. Beyens af Garean betjenter, som nu med honom återkommit, berätta, at natten efter min afresa fallit ganska mycket snö, på Garean, och at den i skuggan legat qwar öfwer en hel månad.

- Den 11. Turkarnes Beiram begyntes.
- 1775: || I början denna månad begynte det nya myntet, 3 1/2 piaster stycken,
Martius at utgifwas.
- Den 16: 17: Rägn och kyligt. Thermometern under 15: gr.
- Den 18. Rägn och storm om aftonen och hela natten. Therm: 14. gr:
- Den 21: Land-wind, varmt 28 gr: e:m:
- Den 24: *Vultur Percnopterus Mauris, Råchama.*
- Den 25: *Squalus Galeus.*
- Den 26: *Canis aureus. Mauris Dib.*
- Den 28. *Zeus Fabor. Poisson de St Pierre* god.
- Den 29: Rägn, åskedunder, storm. Therm 15 gr: I: d: eft: m. ankom et Tunesiskt kapare fartyg från Constantinopel.
- Den 30. Ankom et annat Tunesiskt kapare fartyg.
- Den 2. April köpt två stycken. *Canis aureus*, han och hona. I. d: Examinerades *Raja Clavata, Squalus Galeus, Trigla Cuculus, Trachinus Draco.*
- Den 8: kl. 7: f: m: afseglade de twänne Tunesiska kapare fartygen.
- 1775: || Den 9: En obekant fisk *Mauris Bahle.*
Aprilis
- Den 10. En *Coluber Tyria* eller *Pethora* 234:65. rägn om aftonen.
- Den 11. *Raja Rhinobatos Sepia officinalis* rägnat om natten, storm, kyligt 15: gr.
- Den 12. stark storm kyligt 15: gr.
- Den 13: 14: likaså.
- Den 15: nog wackert wäder.
- Den 16: Et härligt wäder. Landwind f: m:
- Den 17: Ännu wackrare wäder. Therm: 25: gr: f:m. I: d: En *Lacerta*, som jag ej får igen.
- Den 20: f:m: Landwind therm: 31. gr: middags tiden siöwind. Therm. 29 gr.
- I: d: Om bord hos Capitain Romio för at accordera om frackten för en resa til Derna. Han begärte 30. Zech: Tripol. för fram och återresan, hwilket är altför drygt. Det slöts således ej något accord denna gången.
- Den 21: *Lacerta Mauritanica.*
- 1775: || Den 23. *Scolopendra ferruginea.*
Aprilis
- Den 29. Ostlig wind. Min Stora Barometer slogs sönder af blåsten.
- Den 2. Maji *Oriolus Galbula.* rägn om aftonen.
- Den 4. *Scomber amia*, wägte 20 Röttel. I. d: Åskedunder och rägn.
- Den 7: *Upupa Epops, Mauris Schibubu.*
- Den 9. rägn om aftonen.

Den 10: rägn om morgonen ganska owanligt denna årstiden.

Den 13. Begyntes festen til åminnelse af Mahomets födelse, kallas på *Spesesta di Bassina*, emedan morerne då äta mycken gröt.

D. 14. Lantwind, stark hetta hela dagen.

Den 15. Landwind, starkare hetta om aftonen västan med åska och rägnskåf om natten en häftig men hastig orcan.

Den 18. *Phalaena Bombyx mori*.

I: d. gick en nybyggd Chebek af staplen i Fossan. [Note. Ett ställe straxt nedanför slottet i Tripoli, der fartyg byggas för Bashans räkning.]

Den 25. Kyligt och stark blåst hela tiden, kyligt med storm och stundom rägn. || En underlig wäderlek denna tiden.

1775.

Det berättas at detta års *recolte* på korn och hafra warit så ymnig, at den på åtta tio år icke warit så härlig, och då allenast hälften. I allmänhet skall det nu wara 40de kornet.

Majus

Den 26. Landwind fullt syd med stark värma hela dagen.

Den 28. kyligt. Bläst om aftonen af siöwind.

Den 30. kall blåst, rägn. I: d. efter inloppen Tunesisk fregatt, som berättades hafwa blifwit förfölgd af twänne stora Maltesiska fartyg.

Junius.

Den 3: Angust, et slags *Cancer*, god som hummer.

Den 15. och 16. Bombkastning wid Marinen.

Den 19. då först fick jag weta at Haggi Mustapha skulle resa till Fessan; tänker följa med honom.

Den 20: *Actinia Senilis*.

Den 21: *Tetrao Alchata*.

Den 22. giordes et rön om Lackbi, [Note. Saft eller laka af Dadelträdet hwarom se mera under d. 24 augusti 1774 samt nedanföre under d. 15 April 1776.] at den rusar, när || han kommit i gäsning af surdeg, som wanligen lägges i Bardacken [Note. Bardack betyder en sort större stenkrukor, med trång öpning.] om aftonen då den hänges i trädet.

1775.

Junius

Den 26. Fick jag Herr Wulfs tilsägelse, at gå ombord i morgon afton för at resa til Tabia. Den tilämnade resan til Fessan lærer ej blifwa af.

Den 27. upwaktning hos Baschan, i anseende til min resa til Tabia.

Den 28. gick jag efter middagen wid Castel Inglese om bord med Capit. Young på des skepp, i tanka, at om morgonen gå til segels åt Tabia der han skulle lasta in korn för Engelska köpmannen Wulfs räkning, som äfwen skulle följa med, och nu war kommen om bord.

1775
Junius

Den 29. i dagningen gingo wi til segels, för motwind oss stilt hunno wi ej up hamnen, utan wände om och kastade ankar. Jag gick i land och åt middag i Swenska Consuls huset. Om aftonen skickade Capit. Young sin || slup efter mig, och jag gick om bord igen.

Den 30: Om morgonen bittida gingo wi til segels och kryssade för ostlig contraire wind hela dagen.

Den 1: Julii Contra wind, wackert wäder, wi lowerade och sågo om efter middagen Tagiura landet.

Den 2. god wind, wackert wäder. Wi sågo om aftonen Tabia landet och Marabuten 20 Engelska mil från oss.

Den 3: om morgonen wackert wäder. Capt. Hayman som förut för Wulfs räkning war i Tabia, syntes kl. 6 om morgonen, kl. 7 kastade wi ankar å redde och lagade oss til at gå i land och hälsa på Caiden Cidi Machmet Chodja, Hamets broder. Kl. 8 kommo wi i land med Capt. Hayman. Lotsen berättade at Caiden bodde helt när, men det befants wara öfwer en svensk mil. När wi kommo war Caiden på Bassaren. Wi hwilade i hans hus och sände bud til honom. Han skickade hem och lät gifwa oss mat och *Casse*.

1775:
Julius

|| Kom änteligen sjelf; gaf ej stort hopp om kornlastningen. Jag wisade honom och Cheiken Hamuda mitt pass från Baschan. De lofwade mig all assistance. Han gaf oss hästar at rida tillbaka. Åtskillige okände örter blommade, dem jag samlade; de mig bekante, som jag ej tog, woro:

Lygeum Spartum, Typha augustifolia, Pancratium maritimum, Euphorbia Paralia, et orientalis, Hyoscyamus albus, Polygonum aviculare, Scilla maritima, Tamarix gallica, Portulaca oleracea, Olea europea, Phoenix dactylifera, Amygdalus persica, Ricinus communis, Rhamnus Lotus, Arundo Phragmites, et Donax, Echium vulgare, Ceratonia Siliqua, Ficus Carica, Cactus Opuntia, Asclepias lactifera; Atriplex glauca, Capsicum annuum, Do. frutescens, Croton humile, Anethum graveolens; Daucus Carota Do. mauritanica, Malva rotundifolia, Cucumis anguinus, Cucurbita citrullus, Convolvulus Segetum, Pyrus communis Do. Malus etc.

1775.
Julius

Seleiten, der Sandalerne ligga, som taga in kornet, at föra det om bord, detta ställe ligger wid pass 10. Engelska mil siöwägen från Tabia redd, närmare Mesurat, är en god hamn för Sandaler och båtar. Wi gingo up til byn af samma namn, der Caiden bor i et Castel. Han är || en Renegat och heter Ibrahim. Der råkade wi lilla Chasnadaren under skattmästaren, Cidi Ismael, som war på sin resa åt bergstracten skickad at sluta fred med och taga skatt af Horderne derstädes, som warit upstudsige; men nu wilja kasta sig under Baschan och lefwa fredligt. Hans läger och medfölje war ej stort men han

hade sjelf et skönt rumrikt tält med flit utsirat at hafwa en *air de grandeur*; för at imponera på packet. Sedan Caiden tracterat oss wäl och Mr Wulf rådgjordt om sin korn sak, finga wi hästar at rida omkring tillbaka wid pass 12 Engelska mil, ty wäderleken tillät oss ej at segla, när wi måste lämna båten med folket qwar.

Den 5: Hela dagen om bord trött af gårdags fatiquen, lade in mina samlade örter, om morgonen kom en Creutsare från Tripoli och eftermiddagen en fransk Polaque från Lattachia i Syrien. Han hade warit 55 dagar || på vägen; war nu utan bröd och watn, lastad med ris. Om aftonen kom båten tillbaka från Seleiten.

1775:
Julius

Den 6: kl. 10: f: m: afseglade Herr Wulf med Capit. Young tillbaka til Tripoli, sedan han sedt at Abdrahman ej hade korn för honom i beredskap, men är för Haymans fartyg. Jag gick om bord på Capitain Haymans skepp Britannia, för at bli qwar och bese landet något mer, middagstiden gick jag i land at hälsa på Ciddi Machimet, som war på stranden. Talte med honom om hästar och Escorte til nästa dag för at resa til Lepida.

Den 7: om morgonen kl. 6 kommo Capit. Hayman och jag i land, der hästar för oss och 2: man til häst, samt en til fot woro färdige at ledsaga oss til Lepida. Wi begofwo oss straxt på resan, och foro en wacker wäg wid pass 3: timmar, tils wi kommo til Lepida eller Ruinerne efter Leptis magna, som ligger wid sjöstranden || åt Tripoli leden. Desse Ruiner woro ganska widsträckte och buro ännu förundranswärde märken af den Romerska öfwerheten; hwad jag hant anmärka war följande.

1776:
Julius

En stor Bassin eller hamn försedd wid mynningen med Ruiner efter sköna byggnader och trappor ända ned til wattnet. Ingången til denna hamn war 150: alnar bred, war nu merendels torr, utom en liten rännilsomlopp i den flodbädd, som gått genom staden ned i hamnen. Flere Granit pelare, runda, 6: alnar långa, 4 hufwudpiecer af hwit marmor til Corinthiska pelare 2 1/2 aln i diameter. 3: st hwita marmorpelare runda, 14: eller långa; af 2. goda franska alnars diameter.

4: piecer af hwit marmor som förestälde *Capita Medusae*, en af dem tämmeligen hel, med yfwigt hår, 2ne tydeligen inslingrade ormar, munnen öppen, tungan ute, || ögonen stirrande, prydd med halsband, knutit under hakan i ögla. Lineamenterne, ehuru bilden war hiskelig exprimerade dock et qwinno ansigte. De woro en medaillon nog större än människelig skapnad. Den minst skadda af dessa piecer skulle jag önskat nog kunna föra bort, men dertil fordras först tillåtelse, och sedan minst 6: karlar at bära klumpen ned til stranden, hwarest den kan tagas i en slup och föras om bord. Om

1775.
Julius

någon har tilfälle göra sig denna möda och kostnad, tror jag at piecen skulle pryda sitt ställe, så mycket mer, som Antiquiteter från Leptis Magna lära förmodeligen wara nog sällsynta i Europeiska Cabinetter.

På en plats många pelare och ornament, fant stora murar och portar til et stort eller flera särskilta *Palais*.

1775:
Julius

|| En stor Cistern och 5: andra dito tillsammans på et ställe; alle af murbruk, när in till strömmen, som gått genom staden. Längre ut et högt hus af qwadersten, på en högd tätt wid strömmen, med 5. aflånga och smala öppningar, antingen en Cistern eller upfordrings wärk för wattn, ty derifrån liksom från Cisternerne gingo Aquaeducter åt diverse leder.

2: motsvarande stora, höga upstående pelare på en högd inann til en Tempel dörr, ty de hade afdelningar eller bander på sig.

Teckn til et mindre inlopp til hamnen, på en annan sida för smärre fartyg; försedt med byggnader och trappor ned til wattnet, å ömse sidor. Den enda inscription jag kunde upptäcka, war motstående. Af de understående characterer igenkännes de flästa för Puniska utaf funna medailler, följakteligen böra wäl de öfrige ware så med.

A handwritten inscription in ink, consisting of two lines. The top line reads 'IAVCSVFE' and the bottom line reads '50X7X9133SM'. The handwriting is somewhat stylized and appears to be a transcription of an ancient inscription.

1775:
Julius

|| Stenen på hwilken desse bokstäfwer stodo war fyrkantig, icke sönderbruten, utan hel, men måste hafwa hört til en continuation af en längre inscription. Det föregående och efterföljande stycket woro önskeligt at påfinna. Detta stycket låg ned på marken insiuncket i jorden, så at det snart blir af sanden begrafwit. Intet teckn kunde jag blifwa warse hwaraf skulle kunna slutas, at den öfre eller nedre raden war äldre eller yngre. Flere inscriptioner och bilder förmodas existera här på stället, men begrafne under flygsanden, och torde kanske upptäckas då den byter ställe utaf stormar från andre kanter. Vändeligen många saker äro bortförde, äfwen af Statuer och inscriptioner, och bortföras dageligen at nyttjas til moderne byggnader i och omkring Tripoli. Moriska stenhuggare förstöra här de wackraste piecer obarmhärtigt i synnerhet de som föreställa bilder, hwilka || af religions principer icke tålas. Exempel deraf syntes på en Statue, hwareför endast fötterna och något litet af den sida klädningen war qwar; denne berättade wår följeslagare hafwa warit hel i hans första tid, men blifwo sönderslagen efter hand, det syntes ock tydeligen på de ofwan omtalte *Medalliones* af Medusa at de icke af tidens utan af människans wåld har helt blifwit skadade. Widsträkt

1775
Julius

rudera efter fästningarnes och stadsmurar innom hwilka nu woro åkerfält och *Segoubi Troja*, wisade at *Leptis Magna* förtjent sitt namn så wäl för sin *etendue* som sin prakt. Alla de förnämste byggnaderne hafwa warit af huggen fyrkantig sandsten, eller kalksten med Petrificater af *Cornu Ammonis* och andra conchylier.

Andra tilbyggnader af Amorph sten eller tegel med murbruk woro || förmodeligen yngre än de förra, och kanske Christna til kladdningar, sedan gamla prackten war förstörd. Alt teglet i dessa slags murar war tunt som nu brukeligt taktegel, ganska godt och wäl brändt, mörkbrunt til färgen. Mera tillät icke sol hettan, trötthet och wägens längd at taga i agt. De förekommande örter samlades under kringgåendet. Kl. efter 1: foro wi af, och efter någon stund hwilade under oljeträn til kl. 2: 3: då wi fortsatte återresan, men hunno ej til skeppet förän kl 6. om aftonen.

En Sandal med korn war då ankommen från *Seleiten*, som lastades in i skeppet om aftonen och morgonen derpå.

Jag mädde illa om aftonen, och war ganska afmattad, af marche til häst och fot i solhettan.

Den 8. war jag siuk hela dagen, sönderbråkad af gårdags fatiguen.

|| Den 9. kom Mr Wulfs Commissionair S. Fachino en Malthesare från Seleiten med en korn Sandal. Han berättade at dagen efter wi warit i Seleiten hade en karl skutit efter Caiden, för det han tagit en mördare i arrest, och wille ej gifwa ut honom. Caiden hade stängt sig in i Castellet, det de sammangaddade Morerne attaquerade, men aflåto sedan 2: män blifwit af Caiden ned skuten, Caiden hade derpå afrest til Tripoli.

Jag som ärnat mig resa landwägen från Tabia til Masurat, fant det icke rådigt för det elaka folkets skuld. Caiderne i Tabia och Seleiten tilbudo wäl biträda om jag änteligen wille; man rådde snarare från än til; ty Morerne akta, hwarken Baschan eller hans Caider. De hade, som S. Fachino hört glunkas, ämnat attaquera oss på wägen från Seleiten om wi ej haft med oss || Cheik Hamada här ifrån Tabia. Utom dessa considerationer tillät ej min hälsa at utstå fatiguen af landwägen.

Den 10 f:m. ämnade Capitain Hayman och jag gå i land wid lilla strömmen, som har sitt utlopp här på reddan, men när wi med båten nalkades stranden, sågo wi där så mycket folk, dels bewäpnade, dels de som aktade får och get hjordar, at wi ej dristade oss stiga i land utan foro tillbaka med oförrättade ärenden. Kl. 5. eft. m: gick jag med båten i land; Cu Hamada war då på stranden; som fölgde mig til lilla strömmen, där jag botanicerade braf. Denna ström är den första jag sedt i detta landet, som håller watn, och

1775:
Julius

1775.
Julius

1775.
Julius

ej torkar ut om sommarn. Han söker sig åtskilliga utlopp genom sanden. Er underligt at större strömmar i Africa förändra sitt lopp efter flygsandens ombytliga läge. Confer Dr Shaw. Strömmen är || mycket fiskrik, där hördes ock mycken fogelsång, men jag fik ej se någon fogel så nära, at jag wet hwilken det war.

1775:
Julius

Capt. Hayman berättade mig at den galt han hade om bord, war tagen wid *Bona* nära Algier, hwarest swin til myckenhet skola finnas wilda i Bergen. Denna galt war en liten gris, när han fick honom, för wid pass 1/2 år sedan; är nu ganska stor, så utslaget måste wara mycket stort, är järngrå til färgen, men aldeles en *Sus Scrofa* utom andre teckn.

Den 11. kl: 6: om morgonen foro Capitain och jag i båten til Seleiten, dit wi hunno fram kl. 10. Jag samlade några örter under det kornet mättes.

Kl. 12. seglade wi dädan, foro i land icke långt derifrån, at bese ruiner efter gamla byggnader; där sågs märken efter wäl byggda Cisterner, den ena innom den andra, hwaraf den inre || hade sitt hwalf fullkomligen i behåll, och inuti på sidan en mycket djup brunn hwarest sågs wara sött watn. Åtskillige trappor från högderne woro ännu til, alt detta war giordt med murbruk. Längre bort war en annan byggnad för sött watn, där folket nu watnar sin boskap, men den kunde jag nu få bese.

1775:
Julius

I Seleiten wid hamnen har fordom warit et litet förmodeligen Moriskt Castel, hwaraf en ringades af muren och 4: oduglige Jern Canoner äro qwar. Detta Batterie eller Castel har stått på en sandstens klippa, som nu multnar sönder, dageligen sedan stenen mistat sitt gluten, och blir flygsand igen, såsom den förr warit.

Mot aftonen kom Capt. och jag i land at försöka fiska i lilla ån, men det lyckades intet. Denna å är full af *Arundo phragmites*, *Thypha angustifolia* och *Potamogeton*.

1775
Julius

I en rödbrun sandblandad jord på sidorne af ån fants || Selenit Crystaller, nog mycket.

Den 12: foro Capt. och jag i land för at hälsa på Caiden i Tabia. Under vägen fick jag några örter, bland dem *Apium graveolens* eller Celeri wildt växande på et sidländt ställe. En hare *Lepus timidus* sprang förbi oss bland buskarne; den förste jag sedt kring Tripoli. Wi åto middag hos Caiden och foro tillbaka kl. efter 2. nu under vägen berättade mig en gammal neger som Caiden skickade med oss, at återtaga hästarne, at inne i landet 6. 8: och flera dagsresor derifrån skall finnas ganska många sten wandlingar af menniskior, hästar, oxar, hundar och flere slags djur, hwilka skola stå fullkomliga och tydeliga för hwars mans ögon. Måne ej denna gamla saga är

släkt med Ovidii berättelse om Persei resa genom detta land med Medusas hufwud? Negren, så wäl som flere jag sedan hört, || berätta detta med en sådan poetisk merveillence som om de skulle läst och citerat historien om de medusaiske stenwandlingar i Metamorphoserne af hwad naturligt *factum* eller *phaenomenon* har denna fabel sitt uphof och anledning? Hwarföre utsättes på Africanska Cartorne et landskap här i negden, där alt skall wara petrificerad? Hwarföre har i största staden här i grannskapet Leptis magna, *Caput medusae* warit bland de förnämsta byggnings prydnader? Det skulle wisseligen löna mödan at grunden til alt detta blef på stället undersökt.

1775
Julius

Tabia redd, som är den enda practicabla för större fartyg, at kasta ankar och gå i land, imellan Tripoli och Mesurat, är utmärkt på Alagnas kort 6, under namn af Tiarara, och ligger 35: leagues från Tripoli eller wid pass 17: Sw: mil.

Seleiten står der under namn af La Susca.

[Note. (a). *A. Compleat Set of new Charts en 38. Large Plates of the Coast of Portugal and the Mediterranean Sea included: 75 Charts of the principal harbours, by Giacorno Alagna of Messina. London printed for Mount and Page on Towerhill 1764: price 2 guineas.*]

|| Den 13: Hela dagen om bord. Der fiskades *Pesce Porco* Mauritania *Haluf* eller [*Jum*] *an Mormyres Cyprinoides*? som befants. Den är ganska god at äta. En Jude från Tripoli, som war tagen med at assistera wid kornmätningen, war så samwets grann eller skenhelig at han ej kunde äta denna goda fisk, efter den kallades *Haluf*.

1775:
Julius

Den 14. f. m. köpte Capitainen til sitt behof om bord, salt från Mesurat. Detta salt kommer uti fyrkantiga påsar 1: svensk aln tunna och 9 1/3 tumm tjocka; det föres mycket til Tripoli til bordsalt och finare behof. Det är fint och wackert och håller mer saltpetter än Suara, altemedan det gör köttet, som der med saltas, rödare; men tilgången på detta salt är icke synnerligen stor, så at deraf ej kan bli någon betydelig export.

Mot aftonen foro Capitanen och jag i land at hälsa på Cid: Hamada i hans hus i Tabia. Han har der || åtskillige byggnader och trädgårdar wäl belägne, med *prospect* åt reddan. En Golf med skottgluggar tjänte i stället för Castel ty krig supponeras altid. Denna Cid Hamada, som commenderar öfwer 4500 man til häst, fast han ser ut som en stråtröfware, är ej Baschans undersåte, utan independant Cheik eller öfwerste för de Sbandutter eller dem, som ej betala någon skatt til Baschan. Han håller god wänskap och fred med Baschan och des Caid i Tabia, hwilket förtroende underhållas med

1775.
Julius

wissa presenter eller afgifter från *Hamada* och anses å ömse sidor nyttig för deras gemensamma interesse uti korn handeln och säkra lastningarne på Tabia redd. Han war vår goda vän, och bemötte oss med all hospitalitet. Folket deromkring war ock höfligt. Jag fick något i botaniquen. Ett wackert Träd af *Ceratonia Siliqua* utan frukt, meste folket säga wara *en mas*.

1775: || Drufworne höllo nu på at mogna. En *Falco gentilis* hade denne lika
Julius som alla andre Cheiker i huset för jagt eller [].

Den 15. Caiden Cidi Machmet Hodja war buden til middagen af Capitainen om bord. Han förde med sig präktiga *Bons Chretiens*, som wuxit här. Köttet som åts af honom och hans medfölje war af får som Cheik Hamada sjelf slaktade om morgonen ombord då Capitain skulle göra räkning med Hamada för undfångne waror ansåg denne förre vän sedan wi begära eller få betalning för mjölk som han dageligen lämnat Capitainen en bardack af. Deremot war han nog dyr på alt annat, men mjölk war ingen sälgbär wara efter hans costume.

1775. Den 16. om morgonen kl. 7. gick jag i land at göra en excursion åt ||
Julius en annan kant för at bese landet. Jag steg til häst med Convoi af 2ne Cidi Mahmats betjenter, och for öfwer stora torra fält up åt sandbergen. På et ställe besåg jag Ruiner efter en liten, men Romersk byggnad, förmodeligen et torn hwarunder war en öppning til en hwälfd gång, men gapet war så igenfylt, at jag ej kunde krypa långt in. Byggnaden war af huggen fyrkantig sandsten. Rudera af Zirater och ornamenter til piedestaller och hufwudstycken för pelare syntes tydeligen. Häromkring woro Ruiner af åtskillige hus. Intet grönt war at tilgå mer än småbuskar mäst af *Rhamnus lotus*. Ej långt derifrån sågos Ruiner efter en mycket widsträktare byggnad af stor huggen fyrkantig sand och kalksten. Et hörn af et hus wid pass 2 9/2 famn

1775. högt, stod ännu uprätt, || litet undanföre war et rundt muradt, djupt hol
Julius för watn behof. Inga ornamenter woro här nu mera qwar. Få *vegetabilier* förekommo på denna resa, utom buskar af *Rhamnus* och på dem *Cuscuta europea*. En hare, *Lepus timidus* en ugla *Maurithania Strix*, några få Sapiationer, en *Mantis*, några Chamaeleonter, woro alla de djur jag i förbigående blef warse. Således war denna expedition nog mager. Kl. 12. kom jag tillbaka til stranden.

Den 17. om morgonen gick jag i land för sista gången här att hämta rötter af *Anchusa tinctoria*. Jag hade beslutit at fara tillbaka til Tripoli med en morisk fiskarebåt, som i dag skulle gå dit, medan nu ingenting mera war at få uti Botaniquen. kl. 12. precise afreste jag från Capt. Hayman och Britannia. Flockar af *Semaph* syntes på stränderne.

|| Kl 3: eft: m. woro wi mitt för Lepida. Straxt der bredewid åt Tripoli sidan ligger en by som heter *Laguta*. En Tumlare syntes, kl. mot 7: om af-tonen woro wi wid en ankarplats för smärre fartyg, som heter Svenia, där et franskt twåmastadt fartyg låg och tog in spannmål. Wid midnatt woro wi halfvägs, efter mina fiskares räkning.

1775.
Julius

Den 18. Efter kl. 2. om morgonen lågo wi et par timar stilla wid några klippor. Kl. 5: lugnt och wackert wäder. Åtskillige Tonniner, *Scomber Thynnus* jagade andra fiskar och hoppade öfwer watnet.

Kl. efter 6: funno wi oss midt för mynningen af en liten ström, som skall ständigt hålla watn. Kl. 12: Midt för östra udden af Tagiura landet. Kl. 2: eft: m. begynte Tripoli synas och kl. 3. hant jag lyckeligen fram.

|| Den 19. 2ne *Dib* eller *Canes aureus*, som jag en tid haft, men som blefwo mig alt för beswärlige at föda och stänga inne, slagtades i dag. Skinnen och hufwudskålarne lät jag förwara. Köttet åts af Moren och Droguemannen stekt i ugn.

1775
Julius

Den 28: i desse dagar inlop tidning at folket i Bengazzi giordt upror och at Beyen derstädes, som är Baschans Bror, måst retirera sig derifrån til en Horde Camperande Beduiner.

Den 29: fick jag bese *Aphs* et slags Galla, som kommer från Garean fast längre bort hämtade, och tjena at beta skinn, som skola, färgas röda. Denna *Aphs* gifs ut för at wara frugt af et wist träd, men är ej annat et Insectbo.

Den 30: ficks en *Blatta Africana*.

Den 31. Besåg jag skinn färgningen, som noga beskrifs. I: d: köpte et räfskin för at bewisa det räfwär finnas här.

[Note De röda skinnen beredas och färgas på följande wis: Får och get skinnen blötas i wattn och håren tages af dem med osläkt kalk. Derefter twätas de ganska wäl i hafswatn och torkas, lägges så flodsalt i et kar med dadlar emellan; utur hwilka kärnorne äro uttagne och hållas fugtige med kalt watn i 10 à 12 dagar. Då tages de up torkas och lägges på lika sätt åter in med malen *Aphs*, et slags små galläplen, som växer på oliveträn. Sedan de legat i dem i 8 à 10 dagar tages skinnen åter up, torkas sys med sina rimsor af dadelblad tätt tilsammes 2 och 2 med hår eller utsidorne inwända, och en öpning lämnas, hwaruti de slå et litet || mått cochenille färg, uplöst i wattn, blandad med *Alun de Rocha*, röd winsten, litet Granat brukas *Aphs*, blåsa så något up skinpåsen och arbeta in färgen. När detta är uttorkat läggas skinnen åter in uti *Aphs* som förut, och sedan det är afskölgt, göres skinnen släta mot et glatt träd.

En annan röd eller brun färg sättas på skinnen på samma sätt med Fernbock i stället (*Charnpeche*, på moriska *Baggum*) i stället för Cochenille, men

[illegible]

Rothmans originalmanuskript, s. 135, en av de mest tätskrivna sidorna i journalen. Foto: SUB.

til betningen blandas då *Aphsen* med hälften *Adba* et slags ännu smärre insectbon som wäxa på *Tamarix gallica*.

Gula färgen göres ock med lika operation, med et slags träd, som kommer från Levanten eller Morca och kallas *Saffra* eller gult, och skalen af Granatäplen. Alba tjenar och då til bete; alun brukas och här till.]

|| Den 1: Kl. 5. om morgonen reste jag med Svenska Consuln, des fru, Engelska Consuln och Capitainerne Rabaliat, Young och Lawson samt 2ne Droguemän i Capt: Lawsons stora båt, til et ställe 5. Leagues wäster om Tripoli som heter *Sissolyman*, at bese Ruiner efter fordna Romerska bad. Båten war bestyckad med 4: goda mikhakar och hade besättning af 8: man at sköta segel och åror. Wi woro dessutom försedde med tilräckelige gewär af bössor, pistoler och sablar, en nödig försigtighet då man ärnade sig til et af Sbandutter frequente rast ställe. Knapp wind hindrade oss at komma fram förän efter middagstiden, sedan wi dock wid pass kl. 9. satt oss i land och rastat en god stund. Några Morer på stranden togo oss i början för Malthesare och wille fly undan, men || sedan de sedt och talt wid Droguemännen, tranquiliserade de sig. Ruinerne efter Baden ligga nära in til sjökanten och stället är aldeles obebodt; utom det at en Marabutt wistas wid grafwen, som ligger straxt ofwanföre, och uppehåller sig oftast nedre wid baden. Med detta Helgon gjorde wi genom Droguemännen bekantskap. Han war beskedlig, godsint, undfick kyndere, åt och drack med them rätt braf. En hel Bouteille Rom, som han ensam förtärde beseglade vår wänskap. Wi besågo Ruinerne: de woro tydeliga lämningar af 2ne, et mindre och et större bad, med sina åtskilliga runda och fyrkantiga afdelningar, jämte brunnar, cisterner och wattuledningar, murade af huggen sten och Cement. De woro nog när intil hwarandra, och närmst det större funnos lämningar af en byggnad af många rum hwaraf åtskillige ännu hade sina tämeligen behållne Mosaique golf. Sagde Mosaiquer woro lagde i åtskilliga vackra Zirater af Cirklar, Rutor och festoner. Stenbitarne woro af åtskilliga || färgor, mäst swarta, hwita och gula; men de woro icke accurate tärningar, utan nog wårdsligt arbetade, men Figurerne skäligen wäl tecknade. Wäggarne woro mäst nedfallne, men Marabutten hade reparerat dem med sten af murbruk på landets manér. Han hade ock gräfwit ut i lösa sanstens berget åtskilliga nya rum, som Communicerade med de gamla, och woro aldeles jordkulor, åter murning, lika som i Garean. Desse rum wore äfwen hyggliche nog, på sitt wis. Kl. wid 4: e. m. kom en stor skara af inemot 100 Morer gamle och unge, dels til häst, dels til fot, som ämnade at göra sin bön wid Marabutts Grafwen. Då de passerade förbi

1775.
Augustus

1775
Augustus

1775.
Augustus

1775.
Augustus oss stadnade de för at betrakta oss såsom främmande; men woro ganska beskedliga, dels för våra wältaliga Droguemänners skuld, dels ock *par egard* för vår goda vän Marabuten. Efter en stund troppade de alla || sin wäg. Wi som ärnat oss tillbaka om aftonen, hade för windens beskaffenhet funnit det aldeles omögligt, och derföre beslutit dröja der öfwer natten och afwakta Landwinden i morgonstunden. Detta syntes betänkeligt på et ganska farligt och af Sbandutter frequente rastställe, där vårt wistande i hela negden war bekant. Men här war ingen annan återwäg. Wi togo nu en jordkula, gjorde oss en lampa af oljan som blifwo lämnad wid middagen efter olje och ättike blandningen til salladen i en flaska; och som wi woro wäl armerade och hade god wackt i båten wid Canonerne och i rummen utan för oss, lade wi oss att sofwa på golfwet, bäddadt med segel, kappor och kläder.

Den 2. Kl. 4. om morgonen seglade wi af med god wind och hunno lykligen til Tripoli kl. 8. der Baschan och Consulerne warit allarmerade öfwer detta vårt äwentyrliga tog, och woro i begrepp at göra anstalt at skicka Courirer och hjelp till oss i fall wi warit antastade af Sbandutterne.

1775.
Augustus || D. 7. *Scorpio australis* funnit i en wagga uti Swenska Consuls huset.

Den 15. *Mus jaculus*.

Den 19. Rägn om natten.

Den 20. Examinerares de orätt kallade *Beccasigue*, ett slags små foglar som denna tiden wanka. Befants wara unga *Alauda arvensis*.

Den 25. En *Scorpio australis* fans uppe i matsalen uti Swenska huset. En Mor som gästa i nästa hus dog samma dag af Scorpion stygn.

Den 4: September om morgonen åskedunder något litet rägn hade fallit om natten.

Den 7. Emot morgonen hade nog rägnat. Samma dag. e. m. kom Franska Fregatt till ankars som hade om bord Franske Consuln Armeni och Ciddi Abdrahman som warit Tripolitansk Ambassadeur i Frankrike.

Den 8. Saluterade Castellet nyssnämnde Fregatt La Chinere med 33. styck skott, som med lika många beswarades. Därefter for Franske Consuln med Nationen ut att || upwakta Baschan i dess trågård.

1775

September

Den 10. Kläcktes *phalaenen* hwars larv kommit ur nosen på en get.

Den 13. Köpte jag en hud af en Bekker et Wusch, forte *Bos Indicus*. Ett prägtigt skinn, priset derå war 1. Machbub.

Den 14. Om morgonen gick franska fregatten bort.

Den 15. *Turdus Solitarius* dog om morgonen af en cystisk swullnad full af en *materia sebacea* öfwer hufwudskålen. I: d. *Mbuck* en frukt af *Rhamnus*.

Den 16. Examinerades *Sparus maena*. I. d. Från Cid Romadan skickades från Garean *Aphs* på dess stjelkar, som bewiste sig wara Olive träd. *Item Serega* eller *Globularia alypum*.

Den 18. Om aftonen stark blåst: derefter rägn med blix.

Den 22. Om aftonen blix.

Den 23. *Hibiscus esculentus*, || (*Mauris Melochia*.) 1775.

Den 27. Baschan kom i staden om morgonen, då flaggorne hissades på alla Consulshusen samt alla skepp flaggade och sköto. September

Den 28. Rägn om aftonen med blix, stark storm om natten.

Den 29. Stark blåst om natten.

Octobris.

D. 5. Wid återkomsten från en promenade om morgonen mötte wi en stor procession, som förde en omskuren gässe af 9 til 10 år med musik, fröjderop och rökwerk. I. d. e: m: Stark landwind en stund.

D. 7. *Mantis precaria*.

D. 12. *Sciaena cirrhosa*. NB. *fossula nulla vel vix manifesta*. *Opercula branch. Squamosa, serrata, dentata*. *Membr. br. vij. Pinnae dorsales subunitae, spinosae 10. muticae 24. macula nigra ad membr. branchiosteg. An Peroa undulata sed opercula anteriora dent. 2. maxilla || Superior longior, inferior, artho unico. Ergo Sciaena. Corpus lituris nigris albis et flavescens undulatis varium*. 1775. Octobris

S. d. Kulit, mulit, litet rägn. Om natten till den 13. rägnade något mer.

D. 14. Rägnat om natten, åska i morgonstunden litet rägn i dag efter middagen. Blix om aftonen.

D. 18. Landwind, storm, blix om aftonen.

D. 19. Rägnat något om natten, äfwen i dag.

D. 20. Kulit.

D. 21. Nog rägn.

D. 23. Om morgonen ankom en ganska stor Caravane från Marocco, som ärnar sig til Mecca. Den har til anförare en Marocanisk Prins Muley Absalom, och wid pass 9000 personer, har slagit läger utan för staden.

D. 27. nog rägn.

Novembris.

D. 3. Afreste den ofwan nämde Caravanen. 1775.

D. 6. Ombord på en Engelsk || Fregatt sågs *Emberiza Paradisea* äfwen en Novembris

silsten; som skaffar godt watten af provisionen; dertill nyttjas eljest på långa resor destillering.

D. 18: Om morgonen hade till Consulshuset blifwit notificerat, att Franska Consuln Armeni, som warit siuk nästan altsedan sin hitkomst, dött om aftonen förut klockan 8. Flaggorne hissades på half stång, och ett skott sköts af Franska skeppen hwar half tima. Eftermiddagen begrofs liket, då alla Consulerne woro där att följa till grafwen med sina Nationer, Processionen war talrik, men efter wänligheter här, en röd, en blå, en grå, en hwit etc.

D. 25. Påskan efter Ramazzan, som skolat komma i går, blef ej förrän i dag, emedan nymånen ej syntes i förgårs afton. Baschan complimenterades af Consulerne om morgonen och Beyen någon stund derefter.

Decembris.

1775. D. 1: I Baschans trädgård. *Arbutus unedo*. *Corylus avellana*. || *Sorbus do-*
Decembris *mestica*. *Amaranthus*.

D. 3. Starkt regn alla nätter och äfwen dagar nu i hela otta dygn.

D. 7. *Motacilla Rubecula*.

D. 8: Ängelska Fregatt skeppet The Dispatch, som Ambassadeuren Gurgi köpt för Baschans räkning, aflewererades i dag till Tripolinerne och, efter talesättet på orten, omskapas til Mahometanskt med följande cerimonie. Reis de Marine. Stora Chasnadaren, och flera de förnämste af Baschans Ämbetsmän samt Ängelska Cancelleren Tully med Mäklaren Salomon Coen och Droguemannen hade farit om bord, efter gifwen signal hissades Kongl. Ängelska flaggen på Consulshuset, som saluterades af skeppet med 13. skott, derpå gjorde Mahometanerne sin messa. Ängelska flaggen på skeppet ströks ned och den Tripolitanska hissades wid 17. styck skott.

1775. || D. 14. Rägn. Nu rägnat i tjugo dygn.

Decembris D. 18: Hagel. Beständigt regn, storm och ohygge wäder. Trowärdigt folk berätta at för några år sedan att starkt hagel fallit, hwaribland warit hagelstenar af 1 Rottels wigt som gjort mycken skada.

D. 24. Upphålls wäder.

D. 25. Wackert wäder.

1776. Januarius

D: 5. Sågos utanför stadsporten på muren upsatte 7. stycken hufwuden af Sbandutter af Horden Noail, som ströfwat ej långt ifrån Tripoli, men af Baschans folk och Gurschetanna blifwit afslagne.

D. 7. En af Sbandutterne, som blifwit lefwande til fånga tagen och skulle afstraffas, hade fått pardon och med skänker blifwit hem skickad.

D. 15. Judarnas *Testa de Scheriff*, til åminnelse af deras frälsning || från hotelser att alla blifwa dödade af en Scheriff, som Commenderade en Tunesisk armée och belägrade staden, så snart denna blifwit intagen. Pesten hade kommit i Tunesinernes läger, så at de måste uphäfwa belägringen. 1776. Januarius

D. 17. Förteningen besågs. Den sker med litet på strödd pulveriserad salmiak och godt tenn, öfwersmörjdt med en bomulls sud: har ingen avantage öfwer den Swenska. Bästa förtenningen sker i Constantinopel.

Februarius

D. 1. Turkarnas Beirams fest, upwaktning hos Baschan förmiddagen samt hos Beyen eftermiddagen.

D. 14: Om morgonen starkt regn alt sedan midnatt. Lika så hela dagen skoftals.

D. 15. Continuation af regn.

D. 21. Om morgonen starkt regn likaledes hela dagen.

D. 22. Regn och storm.

D. 26. Om aftonen fick jag underrättelse at Baschan och flera i Castellet afstyrkt min i mor- || gon tilltänkte resa till Messlata i anseende til osäkerhet på vägen, med tilsägelse at det är bättre företaga denna resa i sällskap med Beyen af Bengazi: som reser om några dagar. 1776. Februarius

Anmärkning om Fessan.

Sultanen i Fessan som efter adelig förbindelse i förre Baschans tid är skattskyldig åt Tripoli, betalar årligen till Baschan 30. Serra di oro, utom presenter af 30. til 40. swarta slafwar. En Serra är 100. Mitigal. En Mitigal är till inwertes värde 1 1/4. Zech Tripolin. Mitigal är ej mynt, utan endast guld-billion af berg fint guld. Serra är guld sand eller guld stycken af *Aurum nudum*, sådant det kommer ur berget. Det sökes utan möda och utan sprängning i bergen kring och på andra sidan Fessan. De stora stycken höra Sultanen till, och små bitar, samt sand äro de sökandes winst. En Serra som wog 2 Mitigal 7 Caneb, köptes för 150. piastrer.

Den 28. *Anmärkning om Senna handeln.*

I Tripoli fås tränne slags || *Senna*, som differera i godhets pris. Senna från Agdes är den bästa ty bladen äro mäst hela, kostar 8. à 9. Zech: Trip. 1776. Februarius

Cantaren. Dernäst är Senna från *Gades*, något mera krossad, kostar 5 1/2 Zech. Trip. Den sämsta är Senna från *Fessan*. Den är af hård packning och lång förning mycket krossad och icke synnerligen ren. Kostar 4 1/2 Zech. Trip. Cantaren. Eljest är all Senna af samma Species och lika kraft.

Martius

D. 1. Besågs den gamla Romerska Triumph Bågen här i Tripoli. I. d. Turkarnes *Festa di Aschura* eller tio dagar efter deras ny år.

D. 2. *Pleuronectes Rhombus*.

D. 8. *Echinus esculentus*.

1776. D. 9. Sedan Beyen af Bengazi igår afrest, och det för några dagar sedan
Martius sades mig att jag skulle resa, icke med honom, utan strax efter, proponerade jag i dag för Abdrahman att jag så snart möjligt wore måtte få resa, men han wille at jag skulle uppskjuta resan til den 19; dock på min forestäl- || ning at det då torde blifwa försent, efter fartyget, hwarmed jag tänkt resa til Christenheten, snart wäntas, lofwade han tala wid Baschan derom och lämna mig swar.

D. 10. Fick jag underättelse att Caiden af Messlata ankommit samt gafs mig hopp at följa med honom då han reste om några dagar.

D. 12. Land wind och storm.

D. 13. Underrättelse att Caiden af Messlata redan afrest I. d. och

D. 14. Besåg å nyo *Arcus Triumphalis*, och läste inscriptionen tämligen wäl som följer.

Imperator Caesari Aurelio Antonio Augusto, Patri Patriæ et Imperatori Caesari Lucio Aurelio Vero Armeniaco Augusto. Servius Cornelius Aquilius Orfitus Procos cum Ultedio Marcello Legato suo dedicavit. C. Calpurnius Celsus Curator muneris publici Munerarius Duumvir quinquennalis Flamen perpetullo Arcum - - - Marmore solido fecit.

NB. Wid renskrifningen iagttager noga, att inga andra bokstäfver understrykar, än præcise de som här understrukne äro.

1776. Byggnaden är af Marmor fyrkantig med en Dome och fyra stora hwalfta
Martius ingångar || eller Portar, en på hwar gawel, samt en Niche på hwar sida om Norra och Södra Portarne. På ömse sidor om Östra och Wästra Portarnas hwalfbogar, ses Triumph wagnar, uti wagnen til höger, som drages af 2ne gripar står en man i Romersk dräkt med en lagerquist i högra handen och en boge i den vänstra; och uti wagnen til vänster om porten står en annan, bewäpnad med spiut och skjöld. Inunder wagnarne ses uphängde Tropheér och under dem grouper af 3ne bilder, neml. en man, en quinna och et barn.

Öfwer hwardera Nichen fins en bröstbild en Medaillon, och öfwer Medail-
lonen 2ne små figurer af *Luctatores*. På dessa gawlar synas och märken efter
2ne stora bilder, förmodelig af Fama, å ömse sidor af hwallfbogarne och
längre ned en fogel lik en af dem som finnas bland Antiquit. Ægypt. Hörn-
pelarne äro af Corintisk orden och prydd med winrankor. Piedestalen till
Pelarne stå nedre i jorden. Arbetet har varit ganska wäl || gjort, och bilderna
Ziraterne mäterligen huggne, en Bas relief, men alt är nu illa medfarit, i
synnerhet alla ansigten af Morerne, utaf Religions nit mot bilder, aldeles
förstörde. Inscriptionerne stå näst under Cornichen i fyra rader; det som
kan läsas fins på wästra gaweln men man skönjer märken at de varit lika
lydande på alla fyra sidorne.

1776.
Martius

Byggnaden står på ett ställe som icke är synnerligen hög ländt; knappa
100 alnar från hafs stranden. Detta är den enda lämning som i hela Tripoli
finnes af Romerska byggnader. Portarne äro nu igen murade och byggnaden
tjenar til Magazin.

D: 18: Sågs hos Ängelska Consuln en hwit marmorbild från Lebida, stor
som en liten hundhwalp som förestälde ett wildswin. I. d. Fick jag Baschans
och Beyens pass och Recommendations skrifter till min i morgon tillärnade
resa til Messlata.

D: 19. kl. 5 e. m. anträdde resan till Messlata. Som de af Beyen anbe-
falte Hampor ej woro fär- || dige for jag med Consuselns Mor Hassen af til
Tagiura. Hamporne skulle råka mig om aftonen i Castellet i Tagiura. Då
jag kom dit kl. 8. om aftonen war Caiden borta, och de drukne karlarne i
Castellet wille ej släppa oss in. Jag wäntade mot 8. timmar utanför och som
ingen Hampa hördes af bad jag Hassen skaffa mig tak öfwer hufwud tils
dager. Om morgonen bittida skickade jag at höra efter Hamporne i Castel-
let, och förnam, at de en stund efter oss ankommit och straxt farit af, då de
trodde at wi fortsatt resan til Messlata, det war då ingen annan utwäg än
at laga en karl at följa mig bewäpnad med en bössa. Jag for af wid solens
uppgång den 20. Wägen och wädret war härligt. Wi rastade kl. 8. en liten
stund wid Waedramla. Äfwen så kl. 12. Folket woro rädde for Sbandutter,
och wi hörde tidningar at fyra stycken blifwit sedde på wägen. Wi fingo och
höra at Hamporne woro för oss och hade frågat om wi passeradt. Kl. 2 wore
wi halfwägs från Tagiura när || en Fjumara eller flodbädd som heter Waad
Emsith och ett förfallit Castell där bredewid af samma namn. Kl. 5. syntes
Sellma en pais under Messlata på en kulle för sig sjelf fyrkantigt. Utsigten
war wacker öfwer stora gröna fält med åtskilliga bergs kullar och Marabutter.
Wi passerade litet därefter en annan Fjumaras brädd som heter Furnuth.

1776.
Martius

1776.
Martius

Nedre wid brädden war en gammal brunn med drykeskar för kreaturen, ett rundt och ett fyrkantigt, huggen af sandsten. Det war helt säkert en gammal byggnad, fast ström brädden war ännu äldre, ty byggnaden stod under wid lilla wattr rännilen. Wid Waad Emsith fants en buske *Physalis Curassavica* (*Mauris Serra*). Kl. efter 7. stadnade wi, gjorde eld på fältet at koka Caffé och hwila oss och kreatur under bar himmel öfwer natten, ej långt ifrån et Beduins läger.

1776
Martius D. 21. Kl. 2. f. m. satte wi åter ut, men kunde ej rida längre än en timma i mörkret, för wägens elakhet, som nu bar upför bärge, wi hade redan passerat en nedan för bärge warande strömbädd utan wattr, som heter Waadi Binschibarra. Kl. mot 4. gjorde wi en eldbrasa af Rosmarin at wänta på dagen. Här öfwerföll oss en stark rägn skur. Många wägfärande Morer hälsade här på oss. De woro ej alle af lika godt lynne, men den beskedlige Moren jag fått i Tagiura aktade mina saker. Wid dag gryningen fortsatte wi vår resa på en ganska beswärlig wäg, lika den upför Garean, med den skildnad at bärge här ej woro så höga. Wi passerade ock emellan bärge högderne en flod bädd som heter Waad Gerim. Rägn beswärade oss hela wägen så at när wi kommo fram till Castellet i Messlata kl. 8 woro wi och sakerna genom wåta. Åtskillige växter i blomma som jag ej förr sedt frestade mig, men jag kunde ej nu taga dem utan måste afwakta wackert wäder. Cayden til hwilken jag hade Baschans och Beyens skrifwelse tog mig ganska wäl emot. Hamparne woro för mig illa wid hwart jag tagit wägen. Hela dagen Continuerade Rägn, så at jag ej kunde se mig om- || kring icke en gång torka mina kläder.

1776.
Martius Den 22. Åskedunder och Rägn om Morgonen. Kl. 8 begynte klarna och blifwa wackrare, men blåste nog och war kalt. Kl. 11 promenerade till häst med Hamparne. War nedre i en Olje qwarn, i en by som heter Elgelit. Oliverna krossas, dock så at stenarne blifwa hela, på et rundt stenbord af en tiock sten Cylinder som drages omkring af 2. män. Denne gröt lägges i runda flata påsar af malt gräs af halft qwarts tjocklek och half annans diameter. Tjo a tolf dylika påsar läggas på hwarandra uti pressen och så klämmas till med en särskildt inrättning. Oljan blandas med wattr och andre *heterogenea* skjuter då ut ur kakorne och rinner ned i en ränna som går till en reservoir, där ovanligheten någorlunda afskiljer sig, och oljan som flyter ofwan på wattrnet afrinner uti ett annat kärl. All den olja som kommer härifrån orten är merendels stark och oren, ty den urskilja ej olive sorterne, utan blanda alla || ihop jämte ruttne och skämde. Likaledes när recolten är öm nog hunne de ej präsas af alla Oliverna, förän nya komma. Detta jämte okunnighet och osnyggghet wid arbetet och förwaringen, gör nästan all Messlata olja ganska

oklar, stark och obehaglig, till lukt, smak och färg. Eljest fins här ganska ömningt af alla slags oliver, ty denne frukt varierar som äpplen, päron, dadlar, med mera, de måste äro ganska goda och finnas här äfwen oliver stora som dufägg. Den oljan jag såg prässas, war af swarta stinkande Oliver och blef deraf så obehaglig, at denne syn kunde gifwa afsmak för all olja. Efter någon omgång låto wi hästarne beta wid ett förfallit Castell Barrana, då jag emedlertid Botanicerade därom kring; wi kommo ej åter förr än qwällen.

Den 23. Kl. 7. om morgonen for jag ut till häst med 4ne man at Botanicera wid en gräsrik ort söder från Castellet i Messlata. Koseha, hwarest är et Bedeuins || läger till hwars Cheik Mahemet Ben Mansour wi hade bref ifrån Caiden. Cheiken tog mig ganska wäl emot, slagtrade ett får hwars kött huggit i bitar och stuckit på stickor stektes i en ugn giord af stenar och jord, som först uphettades och sedan wäl täptes, då stekspetten woro insatte. Detta kött så stekt war ganska wäl smakande och saftig, fast utan kryddor. Jag Botanicerade under ditfarten samt för och efter måltiden på bärg och i dalar, orten war ört- och gräsrik och hade en ömnoget boskap, som där betade, men wattnet war ganska elakt at dricka, ty där fants intet annat, än ur pussar efter rägn, och det war grumligt som en lerwälling. Cheiken följde mig om kring och gjorde sig sjelf och genom sitt folk all möjlig betjening. Han skildes från oss wid ett ställe som heter Dahon, straxt wore rudera efter en gammal byggnad åtminstone Christen om icke Romersk. Där || wore stycken af murar af stor i Cubique huggen sandsten och andra aflånga fyrkantiga stenar. Dylika rudera foro wi förbi många, längre bort berättades finnas inscriptioner. De rudera wi sågo buro inga märken af sin ålder eller anläggare hwarken genom Zirater eller andra tekn. Jag hade för öfrigt en angenäm och nyttig dag. Wi hunno ej hem till Castellet förr än efter solens nedergång, sedan wi passerat en ström bädd som heter Waad Wahani.

1776.
Martius

1776
Martius

Messlata Castell ligger i öster eller sydost från Tripoli, har Tarchona i sydwäst och ej mer än 3. a 4. timmars resa från hafs stranden som ses åt Lebida sidan. Här intill Castellet ligger högt på ett berg ett gammalt förfallit Castell *Gella*.

Cheiken berättade at här om kring fans en buske som lactescerar och hwars rot i ganska liten dosis, eller så mycket, som får rum i ett russin, purgerar ganska häftigt.

|| Jag trodde detta mycket snart när jag såg at det war en *Euphorbia*. Han wiste mig ock en gräshoppa den de äta, som lades i *Spiritu vini*. Hans besynnerligaste Compliment war, at jag hade att befalla alt hwad jag wille, och stod i hans magt at skaffa, till och med om jag wille hafwa ett hufwud

1776.
Martius

af någon af hans folk, men jag afslog denne offert och nöjde mig med en *Gundi* (*nova species Muris*) som straxt frambars. Denne dog för mig om natten. Här kallades *Rhamnus lotus* på Arabiska *Sidra*.

1776. Den 24. Om morgonen besågs Castellet *Gella*. Är trekantigt, murarne
Martius nya, men som det aldrig blifwit färdigt förfaller det; uti hwart hörn är en rundel ämnad til tornen uti har ej blifwit bygdt, ej eller sten röset midt uti, som på långt håll ser ut som ett torn, borttagit. Sköna cisterner funnos inuti och utanföre ned om muren. Det berättas wara bygdt af en Turk, som warit Caid här och haft den djerfwa tanken, || at leda Wattnet från hafwet, som synes, ost hit, eller at göra en segel led ända till Messlata, han dödde utan at få fullborda sitt upsåt.

Här i Messlata är en *Morbus cutaneus* gänse som kallas soffra eller den gula. Fläckar på händer, fötter, mellan fingrar och tår, på *penis* etc. blifwa gula, värke, klia, och få en torr escharra utan at där går hål eller blifwer något war. Mellan tår och fingrar wätskas litet, men utan synnerlig hudlöshet.

1776. Kl. 8. f.m. Reste wi derifrån. Kl. 10. betade wi en liten stund, jag botanicerade nedan vägen ned for bärgen. Kl. 3. betade wi andra gången wid
Martius Waad tumuth och 3de gången wid solens neder gång wid en Marabutt. Wi gjorde eld, drucko Caffé, köpte korn åt kreaturen wi wäntade på Ganlan eller Kamel trainen. Med denne fortsattes resan et litet stycke til Waad Emsith där || den betade och wi hwilade till kl. 11, så wi bruto upp och uti stark kall blåst marcherade nästan utan uppehåll, men ock utan at se eller höra af några Sbandutter på detta farligaste stycket af vägen. Wi höllo oss merendels alltid tätt wid hafs stranden. Då ett sällskap Morer färdas, hwilket aldrig kan utan at wara bewäpnade om de hafwa råd, och i sällskap om möjligt är, siunga de nästan under hela vägen hälst om nättren, dels at hålla sig muntra, dels och at låta höra af sig, hwar le gros af sällskapet är i mörkret, och äfwen för at låta kring ströfwande Sbandutter förstå, at de äro många och ej rädde.

Den 25. i dagningen sågo wi Tagiura på långt håll, men hunno ej dit förrän kl. 7, och till Castellet kl. 8. Wi hade, för at skynda oss, redan länge sedan farit ifrån Ganlan, sedan det ej war mera någon fara för Sbandutter.

1776. || Efter denne mödosamma resan hwilade wi ej mera än en timma, hwa-
Martius refter wi anlände genom Saha och Messia kl. 12. til Tripoli. Wid min ankomst till Tripoli förnam jag, at Captain Wiljams, som skulle föra oss til Christenheten, war ankommen den 22. sidst. Den 26. upwaktades Beyen och aflades taksägelse för dess *accueil* wid expeditionen till Messlata.

Aprilis.

D. 7. Stark storm hela natten och förmiddagen. Likaså eftermiddagen, och kyligt om aftonen.

D. 15. Ny anmärkning om Lackbi.

Lackbi som är saften af Dadel trädet. *Phoenix dactylifera* börjar rinna i Martii månad. Ett träd som til den ändan afhugges i toppen, att ginta den, liksom björk laka gifwer denna saft i 40 dagar wid pass. Den är söt, gulaktig och tjock i början först den kommer. Kommer || sedan i gäsning, hwaraf den blifwer hwitare, surare och tunnare. Gäsningen befordras, antingen af litet surdeg i Bardacken, eller sedimentet af förut gäst Lackbi, som har alla egenskaper af gäst, så att dermed äfwen kan bakas bröd. Kraften att gifwa rus är i proportion af gäsningen, som blir starkast af surdeg. Godheten af Lackbi är olika efter olika Dadel sort och olika jordmån. Ett träd som gifwit Lackbi blir på det stället smalare, så at man på träden kan se, om och huru ofta deraf blifwit tappadt.

D. 20. Tog jag afsked af Baschan och Beyen. Denna sade *Salutar le Rei de Suezia et parla che il figliolo del Patron salutar per ti.*

D. 22. Om aftonen wid solens nedgång gick jag om bord på ett Ängelskt fartyg som war fraktat til Cagliari, och fört af Capitain Willjams.

D. 23. gingo wi till segels om morgonen kl. 6 i hårdt men fördelaktigt wäder. Wädret fortfor hela dagen att wara oss tjänligt, men så hårdt att både jag och flere af passagerarne woro illa siuka.

D. 24. I dagningen syntes Linosa. || som snart passerades, ty wädret continuerade. Midnatt tiden syntes och passerades Isola Maritima af Sicilien.

Den 25. Wädret war det samma, men ej så swårtdt. Rägn om förmiddagen efter middagen wackrare, men ej klart. Wädret föll af och som wi för tjocka luftens skuld ej kunde se landet, så drejades bi om aftonen och natten.

Den 26. Wackert wäder, någon wind. Wi begynte se landet och förmodeligen Cagliari kl. 8 f.m. Detta war Isola Serpentera, winden minskade så att wi ej kunde hinna fram i dag, fast wi på efter middagen woro in i Bayen.

D. 27. Wi hade loverat i Bayen i natt. I dagningen woro wi så framme, at wi kastade ankar. Kl. 3/4 på 6. om morgonen. Det bedröfwade oss, att ej finna något skepp ärnat till Sverige, ty några Polaquer syntes allenast på redde, och aldeles intet Swenskt fartyg.

D. 28. Det sista Swenska skeppet hemma i Götheborg, i bland 2ne || stycken som här lastat salt, hade i går gått bortt, men flera Swenska fartyg

1776.
Aprilis

1776.
April

1776:
April

wäntas. Wi beslöto derföre hålla quarantainen här och afbida Svensk lägenhet. Men som quarantaine huset är ett osundt ohyggeligt ställe så kommo wi öfwerens med Capitain Williams, at han dröjer här och gör quarantaine, med oss om bord. Wår quarantaine, som blir af 21 dagar, räknas från i går, och den dagen wi få *prattica* om morgon blir det den 21ste.

Den 30. Elakt wäder.

Majus.

D. 1. Storm och Rägn. I. d. e m. ankom Swenska skeppet Regressen, fördt af Capitaine Berg, från Smirna. Destineradt till Stockholm, men hade måst här inlöpa för hårdt wäder och för att taga watten. Med honom tingades om wår hemresa. I. d. begynte wi föra våra saker i land till Prattica huset, för att där emottagas af Capitaine Berg om bord || på dess fartyg. Hårdt wäder och siögång hade giordt detta omögligt de förra dagarne.

1776.

Majus

D. 7. mer hårdt wäder, så att lastningen ej kunde slutas eller wi gå om bord. Hwilket dock skedde följande dagen innan middagen. Afresan från Cagliari kunde dock för brist på wind ej begynas förrän.

D. 10. då wi kl. 7. om morgonen lyftade ankar. Wi måste lovera för at komma ur Bayen: Mot aftonen god wind at styra cours.

Den. 11. Stark wind, nästan storm.

Den 12. Ännu hårdare wind, swår siö. Wår Capitaine sade sig ej minnas så hårdt wäder på hafwet denne årstiden. Rägn. Wi gingo endast för fockan siu mil i wackten.

D. 13. Wackert wäder, god wind, men nog siö, sedan i går. En oräknelig hop tumlare med skeppet och winden.

D. 14. Liten men god wind. kl. 6 e. m. sågs Spanska landet wid Cap Palos.

D. 15. God wind. Om morgonen || sågs *Cap. Gatto* långt för ut. Åtskilliga seglare. Wackert wäder. kl. 2. e.m. passerat *Cap Gatto*.

1776.

Majus

D. 16 f. m. och warit mycket litet wind hela natten.

D. 17. och 18: Contraire wind wi loverade, men wunno ej mycket.

D. 19. Contraire wind kl. 2. e. m. midt för *Malaga*. Staden och hamnen sågs. Wi loverade för att ej tappa hwad wi hade. Mot aftonen strömmen emot oss, då wi lågo ut från land, men under land war den med oss.

D. 20. Motwind. Wi kryssade utanför *Malaga*. Ström emot.

D. 21. Om morgonen god wind, men ganska liten. Nästan stilt. Mot middagen syntes *Gibraltarshuk* mot wind emot qwällen.

D. 22. Mot-wind. Ström. Kryssade.

D. 23. Mot-wind staden Marbella i går och idag, och *Esteprune* i dag, syntes wäl med kikaren.

D. 24. Litet god wind, men swag, nästan stilt. Rägn och solsken om hwartannat. Wi hunno *Gibraltar huk* mycket när, men kunde ej komma in, ty det blef || mot wind till aftonen. Innan solen gick ned, hördes många stycke skott från fästningen.

1776.
Majus

D. 25. I natt och mot morgonstunden hade wi hunnit in i Nanet med god styf wind, men strömmen hindrade oss avancera, och på förmiddagen blef winden så ohielpsam att wi måste kl. 11. wända om för att gå in på Gibraltars redd, men efter en half tima kom winden åter från förn, hwilket gaf anledning at wända om. Wi hade då hopp at kunna komma genom Nanet tillika med en Holländsk Örlogs fregatt, ett litet Svenskt fartyg och några andra som wille ur Medelhafwet; men strömmen och aftynande Wind förbödo detta. Wi drefwo tillbaka eftermiddagen och natten.

Mot morgonen den 26. blef winden god, men det warade icke länge. Ost och Wäst wäxlade om, utan at någon rådde. Ändteligen rådde Westliga winden och wi wände eftermiddagen in åt Gibraltar Bay, der wi kastade ankar. Kl. 3. En annan holländsk Örlogs Fregatt, som i Nanet || mött den förra i dag, gick ock in i Bayen, likaså det lilla Swenska fartyget. Fregatten kastade ej ankar. Båten kom strax til oss at fråga efter skeppets omständigheter och tog våra pass.

1776.
Majus

Den 29. Reste om morgonen lyftes ankar och wi seglade af med god wind, jämte 18. stycken andra fartyg som wäntat på wind. Wi hunno snart ur Nanet ty winden war god och strömmen ej stark. Wi sågo ett Holländskt Örlogs skepp i mynningen af stratet i mellan Cap Trafalgar och Spartel. Detta war det femte wi nu sedt i *Stratet*.

D. 30. Winden hade warit god hela natten, men war i dag knapp och swag, dock syntes *Cap Vincent* wid solens nedgång.

D. 31. Nordlig Contrarie wind hela dagen, men icke synnerlig stark blåst.

Junius

D. 1. 2. 3. Nordlig Contrarie wind alla dessa dagar, med nog blåst och stark siögång, wi loverade och wunno något litet dageligen. Skeppet skumpade och rullade mycket.

|| D. 4.–5. Lika wäder.

D. 6. Skeppet stampade något mindre.

D. 7. Continuation af motwind, den hade dock rymt något litet till vår fördel.

1776.
Junius

D. 8. Winden ännu nordlig, men dock mera rymt till fördel. En *Gasterosteus Ductor*, Lots mantjes, höggs, *spinis dors.* 3. Den störste skepps folket sedt. En otalig hop Tumlare kring skeppet middagstiden.

D. 9. Knappt väder, men wackert.

D. 10. Merändels god wind, wackert väder, frisk kultie.

D. 11, 12. Ostadig wind, som stundom rymde, stundom skralade. Rägn aktigt och sjögång emot.

D. 13. Hela natten och dagen god wind.

D. 14. Continuation af god S.W. wind. Kl. 4. e. m. passerades högden af *Cap Finis Terrae*. Rägn och fult väder om aftonen.

D. 15. god wind, fult väder, stark blåst.

1776. D. 16. Stilt, sjögång, wackert || väder hela dagen.

Junius D. 17. God wind, rägn och fult väder.

D. 18. Contrarie Ostl. Wind: Wi begynte i dag komma på de upgående grunderne.

D. 19. Contra wind mäst hela dagen. Wi gingo mer nordligt än vår wäg fordrade. Stodo kl. 12. 26 mil från *Irland*.

D. 20 God wind, sydlig, men liten sedan i går afton. Stark storm. Tiockt mistigt väder alla dessa dagar, ingen säker högd, på flera middagar. Rägn. Ingen synnerlig sjögång, hwilket är rart här. Lodade om aftonen kl. 7. fick 75. famnar.

D. 21. God Westlig Wind, men liten, stark ström, mist och stundom rägn ömsom med solsken. Tämneligen på säker högd. Lodning afton och morgon.

D. 22. Om morgonen bittida sågs *Scilly* eller *Sorlings* kl. 8.

1776. || 9. Landsend, middagstiden *Lizard Point*, om aftonen efter solens nedgång Start Point.

Junius D. 23. Continuation af god fart. *Portland* sågs förmiddagen: kl. 10. Många seglare. *Peveral* middagstiden, då ock *Isle of Wight* begynte synas, som passerades kl. 1/2 5.

Den 24. Om morgonen kl. 3, 4, passerades *Beachy head*; kl. 8. *Dungeness* eller *Signels*, många skepp woro til ankars der på redde. Kl. 11. *Dovers Castell*, middags tiden *South Foreland*, och wi således ur *Canalen* in i Nordsjön. Om aftonen hård blåst, god wind.

D. 25 god wind.

D. 26. Contrarie wind. Kl. 12 Högden av Texel.

Den 27. Contrarie wind, men liten. *Trigla Hirundo*.

Den 28. Winden lika. I dag fångades en *Trigla Hirundo* och en *Squalus*

Acanthias, som hade fem lefwande ungar och flera ägg uti sig. Ungarne *cum placenta* lades i *spir. vini*. god at äta. *Utaque Dorsalis pinna cum spina foramina due cargo || juxta oculos: dentes acuti ordine dublici: Rostrum pelucidum.*

1776.

Junius

D. 29 *Doggers-bank*. Kulet ohyggeligt wäder, elak wind.

D. 30. Passerades öfwer *Doggers bank*. Stark siögång. Winden bättre.

Julius

D. 1. Passerades, Jutska refwet. Kl. 7 om qwällen sågs Norriges näs och wi kommo in i *Schager Rack*.

D. 2. Wackert wäder. En Svensk fiskare från Käring ön kom f. m. om bord och sålde torsk och långor, de woro *Gadus Callarias* och *Barbatus* samt *Molva*. e. m. sågs Jutland.

D. 3. Lugnt om natten, men strömmen hade satt oss så af, att wi sågo om morgon Orust och Marstrand, och kommo in i Cattegat. Lugnt hela dagen. *Gadus aeglefinus macula in utroque latere Marlangus. Trigla hirundo. Medusa aurita. Scomber Scombrus:*

D. 4. god Wind. Wacker wäder || wi woro uppe för solen. En fiskare sålde *Pleuronectes Hippoglossus* Sv. Helgflundra, *Gadus Merluccius*, *Cancer Gamma-rus* hummer. Winden stillnade emot aftonen. Wi fiskade braf af *Gadus Luscus* som beskrefs. I den köpte fisken funnos 2ne *sjöstjärnor: Asterias ophiura.*

1776.

Julius

D. 5. Stilt härligt sommar wäder. Strömmen åt Svenska landet, wi woro midt för *Warberg*, hwars slott sågs wäl om aftonen.

D. 6. Contrarie wind, wi hade något förlorat. Strömmen emot. Wi hade kommit så när under *Anholt*, som wäl syntes, att wi måste wända kl. 9. f. m. *Warbergs* slott och stad åter igen eftermiddagen. Stilt och ström.

D. 7. Warmt, stilt, ström. Wi kastade ankar på en Bank förmiddagen för att ej drifwa tillbaka. Mot aftonen lyftes det, men måste strax åter fällas.

D. 8. Strax efter middag att lyfta ankaret. God wind.

|| Om morgonen syntes *Kullen*. En oändelig hop skepp, som kommit ur sundet, syntes i går och i dag.

1776.

Julius

Winden stillnade af så att wi måste låta, ankaret åter falla utan för *Kullen* om eftermiddagen. Wi fiskade nog *hwitling*. Strax för midnatt lyftes ankaret med god wind, men strömmen emot.

D. 9. Kommo wi in på *Helsingörs* Redd, der wi kastade ankar om morgonen, man kunde ej så hastigt komma i land, för difficulteter med *Pratticam*. Middagstiden i land. *Cronoborg* och *Marien-lyst* besågos. Om aftonen sent om bord igen.

D. 10. Straxt efter midnatt gingo wi till segels med god wind, och hade lots från Helsingör genom Drögden.

1776.
Julius

I. d. På eftermiddagen lagnade det af och strömmen satte oss tillbaka så at wi måste kasta || Ankar. Kl. 11 om natten lyftes Ankaret med god wind.

D. 11. Om morgonen kl. 4. sågs ett Svenskt Örlogsskepp ligga till ankars mellan *Falsterbo* och *Möen*, som wi seglade förbi. Det afseglade en stund efter åt Sundet. Wackert wäder, liten wind.

D. 12. Natten och förmiddagen liten och Contraire wind. Om morgonen syntes *Bornholm*. Eftermiddagen bättre och friskare wind *Bornholm* passerades.

D. 13. förmiddagen syntes utklipporne för *Carlsrona*. Eftermiddagen syntes *Öland* man måste kryssa för att komma södra udden för öfwer.

D. 14. Rägn. God men liten wind.

D. 15. Om morgonen kl. 4. *Ölands* Norra udde syntes akter ut passerad. Kl. 10–11 syntes *Koholmen* af *Gottland*, liten wind. E. m. God Westlig Wind, samt om Aftonen syntes Landsort båk.

1776.
Julius

D. 16. Wi hade drejat bi hela || natten. Om morgonen bittida syntes åter båten. Lots kom om bord kl. 6. om morgonen. Wi kommo till ankars i *Dalarön* kl. mot 12. Wi fingo strax *Prattica*, och Afseglade från Dalarön kl. 6. eft. mid.

D. 17. till Ankars. Skärgården från 1/2 3. om morgonen til kl. 7, 8. då wi åter seglade med god Wind till *Ko-djupet*, der wi kastade Ankar middagstiden.

D. 18. kl. 5.–6. Om morgonen begynte man warpa sig genom *Kodjupet* in på redde utan för *Waxholms* fästning. Wi lågo stilla för contrarie wind, tills mot aftonen då winden blef litet bättre och wi gingo til segels kl. 8.–9. om qwällen. Wid midnatten kom en hård Contrarie wäder-il som twingade oss att strax kasta ankar på en god mil när *Stockholm*.

1776.
Julius

D. 19. Om morgonen god wind som förde oss fram, och wi kastade ankar på || *Stockholms* ström om morgonen kl. 4–5: och efter skedd visitation gingo i land middagstiden efter 88. dygns siöresa från Tripoli.

Fish Ponds in Scania, and Linnaeus's Attempt to Promote Aquaculture in Sweden

Carl Linnaeus's visit to Scania in 1749 had been successful. By 1751, this account of the journey was available at the booksellers. The task he had been assigned ten years earlier by the nation's parliament was thereby concluded. The purpose of his journeys through the provinces had been to keep a careful record of what he observed, with respect to both private household practices and large-scale economic patterns. He paid particular attention to any innovations which might favour the fatherland. Sweden was poor; and notwithstanding a wide range of efforts, the provision of sufficient foodstuffs for its people was far from having been reliably secured. Indeed, the consumption of animal products had declined during the eighteenth century, and fish made up a markedly smaller proportion of the diet than 200 years earlier. Food crises and famine lurked constantly around the corner. It was the task of the scientists of the time to solve the problem, and Linnaeus was one of those from whom the authorities expected practical advice. He had therefore taken particular pains to study the situation of agriculture, although he also paid due attention to local industries and to private efforts at improving economic life.¹

Among the economic activities Linnaeus observed on his trip to Scania was the raising of fish in ponds, especially at some of the larger estates. He described this practice in detail in his travelogue, and he formed the firm conviction that aquaculture should be practiced in Sweden's more northerly regions too:

Our nation should give more thought to this practice, which hitherto has not—at least further up in the country—enjoyed the esteem that it merits, inasmuch as [there are] splendid locations for fish [that] could one day be highly valued, to the advantage of the country. And the rocky regions, which yield less in the way of crops, could make up for the lack with fish.²

Background and Purpose

During the sixteenth and seventeenth centuries and the first half of the eighteenth, fish were raised in ponds in southern and central Sweden to some extent. The practice was mainly found on noble estates, but it was also sometimes seen in urban areas and on rectory farms (i.e., farms for the upkeep of clergymen). It was above all Crucian carp, *Carassius carassius* (L., 1758) which was bred in ponds and used as fare. Crucian carp was well-suited to the Swedish climate, it grew quickly if properly tended, and it produced a good yield. By contrast, Common carp, *Cyprinus carpio* L. 1758, was hard-pressed to survive the harsh Swedish winter. Cultural ties with Germany doubtless contributed to the spread of this practice on the larger estates during the sixteenth and seventeenth centuries; some sources mention that fish were imported from that country.³

Fish ponds conveyed status and contributed to the park ideal of the period. In his *Delicia Vallis Jacobæ* (1666), Johannes Loccenius sketched a vivid picture of fish-filled ponds at Jakobsdal (as Ulriksdal was then known). But fish ponds also meant access to fresh fish, whereas the wild fish taken from rivers and lakes was salted or dried. Crucian ponds thus yielded an increase in fresh fish, and Crucian carp was deemed healthy for sensitive stomachs and was considered a delicacy. In the eighteenth century, for example, the famous poet Carl Michael Bellman sang the praises of the Crucian carp in one of his poems.⁴

There is scattered evidence to indicate the existence of fish ponds in Scania as early as the sixteenth century. According to one source, for instance, Tycho Brahe built a large number of fish ponds on the island of Ven. The Brahe family maintained fish ponds on its Scanian estates as well, as at Knutstorp on Söderåsen, where fish ponds built in the late 1500s were still operating at the beginning of the eighteenth century. In addition, royal estates like Billesholm, Hjelmshult, and Lövestad (which were made into residences for military officers) had fish ponds in the seventeenth century.⁵

It is quite clear from geometrical cadastral maps that fish ponds were widespread during the seventeenth century in Sweden, as well in the Danish provinces in the southernmost part of the Scandinavian Peninsula. Narrative sources confirm too that the raising of pond fish, in particular Crucian carp, was something to which many owners of large estates gave their strong backing. The practice also spread to rectory farms in the seventeenth century, as we have seen. Already at that time, certain entrepreneurs were able to turn a

tidy profit by raising fish. Olof Bertelsson Aquilonius (1630–1684), clergyman at Löderup parish in Scania, was clearly keener on raising fish than on tending to the souls of his parishioners. He even kept a boat with which to transport Crucian carp to Copenhagen for sale.⁶

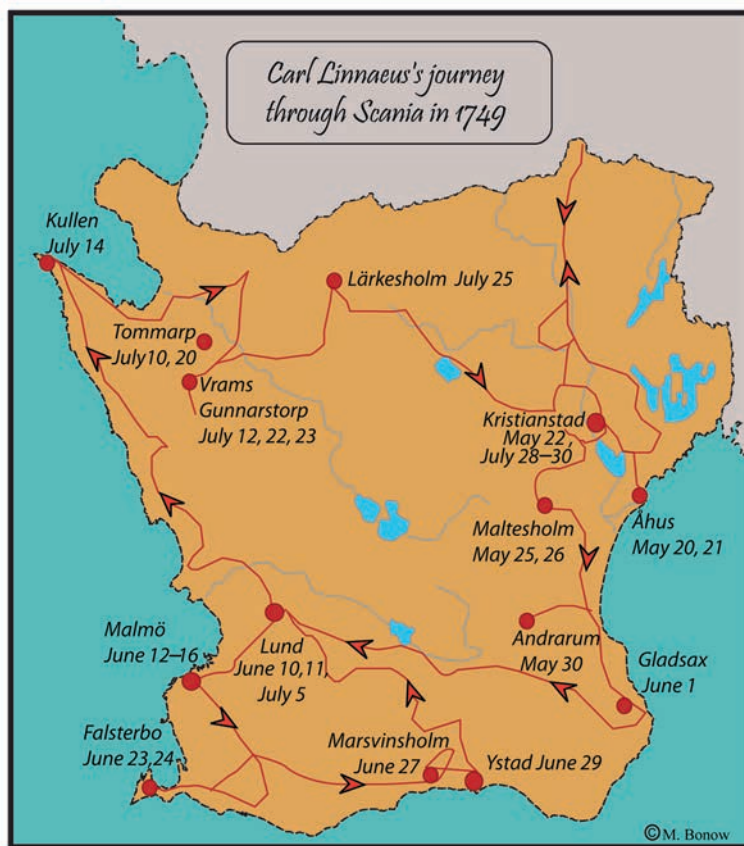
For the most part, however, Crucian ponds were in decline by the mid-eighteenth century. Indeed, they had already disappeared from Scanian rectory farms by the start of that century. They had not, presumably, become the large-scale source of food that had been hoped for. Many Crucian ponds were filled in again, or were forgotten and fell into disrepair.⁷

Linnaeus doubtless knew about Crucian ponds already before his journey. He had seen some in Uppsala, but they were not particularly high-yielding. Those on the Scanian estates were a different matter. At these latter facilities, which resembled large-scale fish farms, he was impressed to find both sizable Common carp and well-grown Crucian carp. This discovery inspired him with enthusiasm, and he urged that aquaculture of this kind be emulated elsewhere in the kingdom.

Our aim in this essay is to shed light on some reactions to Linnaeus's exhortation to the nation to spread fish-raising to other parts of the country. First, we provide some background on the fish farms that Linnaeus visited in Scania. We then consider some interesting reactions to his exhortation, as well as certain measures that were actually taken in the 1760s to promote fish-raising in the rest of Sweden. For a longer historical retrospective, wherein we examine the introduction of aquaculture into Sweden at the end of the fifteenth century, we direct the reader's attention to a separate study published elsewhere.⁸

Kinship Networks and Fish-Raising on Scanian Estates

At the time the Scanian fish ponds were built, the farmland of the province was concentrated in the hands of the nobility. In the mid-seventeenth century, nobles held 54 percent of the agricultural land, divided up among 115 noble seats. Freeholdings accounted for just 1,160 farms. The church owned 11 percent of the cultivated land, and the crown a bit more than 30 percent. A single clan dominated land ownership in Scania: the many-branched Thott/Tott family, a medieval noble family known since the thirteenth century. The family's holdings included Eriksholm (nowadays Trolleholm), Näs (now known as Trolleås), Sövde, and Marsvinsholm. Gladsaks, Svaneholm,

Linnaeus's Travels in Scania in 1749. Map by Madeleine Bonow.

and Skabersjö may be added to the list too, which could be made a good deal longer still.⁹

It lies outside the scope of this essay to investigate the fields of social activity which could have formed the basis for the introduction and dispersion of fish-raising, and for the spread of the fish themselves. But we would stress the importance that ties of kinship, together with other bases for exchange between estates, had for social and economic life within Scania (and thus for fish-raising in the province as well). The sociologist Börje Hanssen has called attention, with examples taken from Scania, to the impact of multiple activity fields on patterns of consumption and of social interaction. The exchange of exclusive goods also formed part of these patterns. The sources reveal, for example, that red deer, *Cervus elaphus* L, 1758, mute swans, *Cyg-*

nus olor (Gmelin, 1789), peacocks, *Pavo cristatus* L., 1758, and even eggs from Roman snail, *Helix pomatia* (L., 1758) formed part of the culture of the Scanian nobility. These exclusive goods were exchanged between manors in the province during the eighteenth century, and must have been during the preceding century too.¹⁰

Linnaeus's Observations

On 27 June 1749, Linnaeus arrived at Marsvinsholm Castle in the vicinity of Ystad. He noted at once that, among other notable facilities on the estate, there were forty fish ponds full of Crucian and Common carp. He further claimed, apparently on the basis of an older source, that the estate once had no fewer than 99 fish ponds, plus one that was placed on the roof. (This tale, however, has the feel of an anecdote.) Linnaeus was already coming to the conclusion that the country would benefit if fish ponds were built here and there in the rest of the kingdom too.¹¹

Raising Common carp in the area presented problems, however, as can be seen from comments written by county governor Carl Hallenborg:

If only it would not die out in hard winters, notwithstanding all the effort and expenditure lavished on establishing and maintaining the ponds; and if only Stockholm's carp merchants would take their carp here rather than in Danzig, even though it is domestic, the distances are smaller, and the costs are lower. Then it would not cost so much in Stockholm, and it would probably seem less desirable to people and they would imagine it to be less tasty.¹²

Some days later Linnaeus arrived at Krageholm, hereditary seat of Countess Christina Piper (1673–1752). He took note of the little lake and the “nice ponds” around the big house. The advanced facility consisted of a number of carp ponds, together with a carp lake formed by a little dam. Pumps and channels conveyed the water to the barn, to the kitchen, to fountains in the garden, and the like. The moat received fresh water from a small stream that ran west of the estate.¹³

Linnaeus also saw fish ponds at Vrams Gunnarstorp Castle. In a letter from 1696, Christoffer Heinsius had claimed that no fewer than 32 ponds were spread across the estate, with “the most splendid fish, such as Crucian and Common carp; with my own eyes I saw three barrels of Crucian carp and Common carp and other fish being transferred to other ponds”. Heinsius

was an instructor in the employ of Otto Magnus von Essen, a high-ranking official from Swedish Estonia who was on a visit to the south of Sweden. When Linnaeus came to the estate it had 23 ponds, “and one of them was a little dammed-up lake which had been stocked with 10,000 fish”.¹⁴

Model Fish Farm at Lärkesholm Manor

Lärkesholm Manor is attested in the sources as early as 1504. It lies at the northeastern tip of Lake Lärkesholm. The early history of the estate is unknown. Written sources from the early 1500s mention a Lacke estate, but it is unclear who owned it. The history from 1600 on is better known. The first manor house at the location of the current estate was built in 1668, and it was then that the name Lärkesholm started to be used.

Berent Wilhelm von Liewen (1685–1771), whom Linnaeus thought “an incomparable genius”, had introduced a number of innovations on this estate, “without keeping any of them a secret”. The fish ponds here were even more extensive and numerous than those Linnaeus had seen earlier. He described the ingenious construction of the ponds in great detail. Mud from the ponds, he pointed out, was used to improve the soil on moorlands that hitherto had yielded little. The ponds held Crucian and Common carp, “but only in such numbers that each fish has on average 1 cubic fathom [= 5.65 cubic metre] of water; if he has less, namely, he multiplies but does not grow”. This formulation found its way into other writings recommending a wider use of fish ponds in Sweden.

The fish grew faster in these ponds, which had been formed by a dam, than in ponds which had been dug. One had to take care, however, that no pike (*Esox lucius*) got into the water, or the attempt at raising carp would come to naught. Pike that got into the facility by mistake had to be eradicated. It was further advisable to construct the pond in such a way that the bank sloped down to the south, and to place juniper or other twigs on the pond bottom so that the fish could lay their eggs there. The eggs could then be removed and placed in other ponds to hatch and grow. The fish grew best if they were transferred to new ponds each year, ideally three to four weeks before Jacob’s Day (25 July). But the transfer was best avoided on hot summer days, because the fish would often die in the warm water. A new pond stocked with a thousand small carp would yield fully grown edible carp after three to five years, each one worth a silver daler coin. “Soil used to make a

pond", Linnaeus wrote, "thus yields far more than the loveliest cultivated field". He was enthusiastic over the benefits of fish-raising for the national economy.

As Hallenborg noted, however, transporting fish could cause problems. Boats could take the carp from Ystad to Stockholm. From Lärkesholm to Ystad, however, the fish had to be transported by road in barrels. Linnaeus described in detail how the fish were transported live, in wooden barrels so constructed that new water could be added regularly with the help of a funnel. The barrels were also suspended on poles, in order to prevent injury to the fish from knocking.¹⁵

Lärkesholm had old traditions to fall back on where fish ponds were concerned. Records from as early as 1515 mention two such ponds. Fish-farming on the estate reached its zenith, however, around the time of Linnaeus's visit, and it continued on a large scale for some years thereafter. After the death of von Liewen in 1771, however, the ponds fell into disrepair.¹⁶

Other Estates in Southern Sweden

At Trolleholm too, there were still fish-raising facilities at the end of the eighteenth century. Twenty ponds were still operating in 1799. Not all of them were located on the grounds close to the manor house; some were on outlying lands. Certain individuals bore the express duty of watching over the ponds. Crucian carp was the main fish raised, together with some Tench, *Tinca tinca* (L., 1758). By the early nineteenth century, however, the ponds were increasingly neglected.¹⁷

In 1609, the Thott family came into possession of Skabersjö Castle outside Malmö. A map of the estate in 1768 shows several Crucian ponds on its grounds. What is interesting here, however, is that such ponds were also found in peasant villages belonging to the estate. In the rest of Sweden, Crucian ponds were rarely found in peasant villages (there was perhaps a single case). The map for 1693 clearly shows that, in the village of Veberöd, 10 of the 25 homesteads had Crucian ponds close to the farmyard, with additional ponds located on outlying lands. We may assume here that the castle proprietor influenced the villagers in this regard, or maybe even ordered the ponds to be built.¹⁸

This was not purely a Scanian phenomenon. In Halland too, there were large estates in the eighteenth century with carp ponds. Pehr Osbeck men-

Cadastral map showing the ponds at Marsvinsholm in 1742. Source: Land Survey Board Archive: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken>.

Cadastral map showing the ponds at Vrams Gunnarstorp in 1724. Source: Land Survey Board Archive: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken>.

tions carp ponds at Dömostorp Hall and at Vallen Castle, in Våxtorp.¹⁹ In 1761, Johan Fischerström wrote as follows from Halland:

Crucian carp are found in ponds on the noble estates. There are many methods for handling them. The scales on one side are sometimes removed, and part of the tail is cut away at a certain time; this is believed greatly to further their growth. They love clay and gravelly soil. Newly dug ponds should be either strewn with turf or sowed with oats. There should be a mother pond and a couple of others into which only males are released. Pellets made of mash and blue clay are sometimes tossed to the Crucians. Well-thickened sour milk makes them wonderfully plump and delicious.²⁰

A Dissertation at Lund University

The Scanian fish farms had made a big impression on Linnaeus, and they fit in well with his views on economic improvement. He shared his observations through his travelogue, *Skånska resa* [*Scanian Journey*] (1751), and in public lectures as well. His view that fish ponds should be built further north in the country sank in. In 1766, the idea broke through on several fronts. We begin with an academic example from Lund.

On 10 May 1766, at Lund University, Olof Cederlöf defended a dissertation on carp ponds in Scania.²¹ We have only fragmentary biographical data on Cederlöf himself. He was born in Väderstad (Harstad) parish in 1739, the son of a farmer. He came to Uppsala University in 1760, where he attended lectures given by Linnaeus. He continued his studies at Lund in 1763, and earned a doctoral degree in 1766 with a dissertation on carp ponds in Scania. He then served as chaplain at Jönköping regiment, and after that as assistant vicar at congregations in Björkeberg and Ledberg. He advanced to the vicarage in 1790, and passed away in August 1808.²²

There are just 19 pages in his dissertation, but they are crammed with information on how to build fish ponds, how to tend them, and how to look after the fish living in them. This academic work can be seen as a practical guide to aquaculture. An associate of Cederlöf's—"a good friend and patron"—furnished information as to how carp ponds should be built, apparently on the basis of his own experience. Linnaeus provided other helpful data, both in *Skånska Resa* and in his lectures at Uppsala.

Cederlöf's dissertation came to serve as a user's manual in the field. Practical advice of this kind was otherwise largely lacking, although brief instruc-

tions on fish-raising did feature in some economic reference works at the time, such as Lorentz Wolter Rothof's *Hushålls-Magasin* (1762) and Carl Carleson's *Hushålls-Lexicon* (1756).²³ There was also foreign literature on the subject, of course: as early as the 1600s, for example, the classic *De piscinis et piscium*, by Johannes Dubravius (c. 1486–1533), was available in English and German translation. The large-scale fish farms in Bohemia doubtless served as a model for Scanian proprietors in the eighteenth century.²⁴

Prize Competition Held by the Royal Swedish Academy of Sciences

Fisheries had but a modest place in the deliberations of the Royal Swedish Academy of Sciences on the country's welfare. Yet articles on fish ponds did figure in its proceedings now and then. This was a subject, after all, which could be of interest to a reading public consisting mainly of high-ranking persons, many of whom owned estates and manors. Indeed, experiments of this kind were often carried out on their estates. The case of the trader Mårten Triewald (1691–1747), owner of a Crucian carp pond at Kungsholmen in Stockholm, may serve as an example. In 1746, at Linnaeus's urging, Triewald wrote in the Academy journal about how vermin like fish leeches (*Piscicola geometra*) and newts (*Triturus*) could be eliminated from fish ponds.²⁵

The Academy of Sciences often held prize competitions on interesting subjects. In 1766, it did so in the area of fish-raising. On 24 February, in *Inrikes Tidning*, the so-called Sparre Prize questions were published. "What is the best way to build a fish pond?", the Academy asked.²⁶

Some responses came in, but they were first published in 1768. The various suggestions, edited by Carl Knutberg, provide interesting clues on how fish ponds could be built and fish-raising carried out. The articles are of historical interest, not least for their detailed description of the aquacultural technology of the era.²⁷

Attempts at Central Direction

In 1766, the government swung its support behind fish-farming, believing it to be in the interests of the country. In a proclamation on fisheries issued

to the nation's county governors, the government urged that fish ponds be built in order to increase fish production:

For the furtherance of fish ponds' construction where possible, especially for Common carp, Asp, Crucian carp, and Ide. It is the responsibility of the governor in each county without such facilities to attempt by demonstration to persuade one or several inhabitants ... to build fish ponds, and to set therein carp and other species of fish, and to furnish breeding stocks to those who may derive benefit from such facilities.²⁸

One might have expected such an attempt at nationwide central direction, typical of economic policy in the eighteenth century, to result in an increased construction of fish ponds. Yet no such increase is evident from the sources. Interestingly, two additional fish taxa—Ide, *Leuciscus idus* (L., 1758) and Asp, *Aspius aspius* (L., 1758)—figured in the above-mentioned proclamation too.

The decree of 1766 did have an important impact: it fixed rights of usufruct and ownership for fishing grounds within Sweden. In the case of aquaculture, however, it seems to have had no repercussions whatsoever. The only fish-farming facilities of interest built during the 1760s were the carp ponds set up on Helgonabacken in central Lund. One of the ponds is still there, in the park outside the university library.²⁹

Large-Scale Fish Farms in Scania

Despite efforts in the 1760s to promote fish-raising, particularly of Common and Crucian carp, the immediate impact in the rest of Sweden was negligible. As with so many other economic projects Linnaeus proposed, the effort came to naught. The yields produced by Crucian ponds had already shown themselves to be limited, whether because they required labour power that was unavailable or because the fish were not tended in the requisite way. Great hopes were also entertained for the raising of Common carp in Sweden, but in that case the climate posed an obstacle.

The mid-eighteenth century was a time of economic transition in Sweden. The dominance of mercantilism was breaking down; new notions were coming to the fore. Adherents of the newer notions held that agriculture and related areas should enjoy greater freedom. There was still a broad consensus, however, that the prosperity of the nation must be based on the

A pond still found at Skabersjö Castle. The pond still has a population of Crucian carp, which likely originate from fish brought there over 300 years ago. Photo: Håkan Olsén.

resources of the country itself. Linnaeus called for reforms and technological improvements. Large-scale fish-farming was an example of the latter.³⁰

Aquaculture continued to be practiced on Scanian estates during the second half of the eighteenth century. But this was not due to Linnaeus; rather, it represented a continuation of the trend he himself had noted on the Scanian estates. Indeed, fish-farming was still being conducted at Trolleholm at the beginning of the 1800s. It is clear from the sources that such facilities required considerable labour power. In 1808, Daniel Djurberg listed a good many manors and noble seats in Scania that still had Crucian ponds. Ryssjöholm had 6 ponds, Bjärsgård had 12, Dragsholm no fewer than 28. Kragesholm had several ponds; Gidsholm did too. At Dybeck and Viderup, finally, carp were raised in the moat around each castle.³¹

As Mats Olsson shows in his dissertation, Scanian estates in this era were moving quickly towards large-scale production. Extensive fish-farming facilities with many ponds fit in well with this picture. Most of the fish were sold on the market, but some were directly consumed. The zoologist Sven Nilsson wrote that the Crucian carp “is considered to be a most delectable

fish when she has matured and is plump. She is boiled and then eaten with white sauce made from cream and horseradish.” A Scanian cookbook with recipes from the late nineteenth century still features recipes for Common and Crucian carp, probably taken from manorial sources.³²

Postlude

However, the large-scale fish farms on Scanian estates ceased operating in the second half of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth. Over the long run, they were unprofitable within the structure of manorial production that developed. It would be several decades before enterprising persons, under the influence of new findings from Germany and France, began to promote fish-raising anew. Baron Gustaf C. Cederström (1806–1898) merits particular mention here. On behalf of the Royal Swedish Academy of Agriculture, he travelled the length and breadth of the country in an effort to promote aquaculture. Others followed in his wake.³³

It was not until 1879 that large-scale facilities for raising fish—in this case mainly Tench and Common carp—started operating in Sweden again. But the time of the Crucian carp as a pond fish was past. Carl Wendt (1822–1895), a landowner originally from Germany, had an extremely large facility for fish-raising built at his Gustafsborg estate, in Perstorp. It consisted of 63 ponds covering 356 hectares.³⁴

Notes

This article forms part of the research project: “The Story of the Crucian Carp in the Baltic Sea Region: History and a Possible Future”. The project is financed by the Foundation for Baltic and East European Studies (Östersjöstiftelsen). The corresponding author is Ingvar Svanberg. The text has been translated by Peter Mayers.

¹ A brief account of the economic background to Linnaeus’s journeys can be found in Eli F. Heckscher, “Linnés resor. Den ekonomiska bakgrunden”, *SLÅ* 1942, 1–11; and in Karl-Gustav Hildebrand, “The Economic Background of Linnaeus. Sweden in the Eighteenth Century”, *SLÅ* 1978, 18–29. On Linnaeus’s efforts to fight food shortages in times of famine, see Ingvar

Svanberg, “Fattigmanskost”, in G. Broberg & G. Lindell (eds.), *Till livs med Linné. Om mat, hälsa och levnadskonst* (Stockholm, 2007), 185–195. Heckscher’s calculations of changes in the consumption of animal products have been revised to some extent by later researchers.

² Carl Linnaeus, *Skånska Resa På Höga Öfverhetens Befallning Förrättad År 1749* (Stockholm, 1751), 378.

³ On the historical background to fish-raising in northwestern Europe, see Stuart B. Bunting & David C. Little, “The Emergence of Urban Aquaculture in Europe”, in B. Costa-Peire, A. Disbonnet, P. Edwards, & A. Baker (eds.), *Ur-*

ban Aquaculture (Wallingford, 2005), 119–135. Patterns in Denmark are naturally of interest here; see Erik Hofmeister, “Fiskeproduktion ved de ferske vande—fra karper til regnbuger”, in E. Hofmeister (ed.), *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark* (Silkeborg, 2004), 75–86. For Scanian conditions generally, see Albert Nilsson, “Fiskodling i Skåne i äldre tid”, *Skånes hembygdsförbunds årsbok* 1939, 86–99. On cultural links with Germany and their importance for fish-raising, see Stefan Lundberg & Ingvar Svanberg, “Stone Loach in Stockholm, Sweden, and Royal Fish Ponds in the Seventeenth and Eighteenth Centuries”, *Archives of Natural history* 37 (2010), 150–160.

⁴ Allan Ellenius, “Villeggiatura in Seventeenth-Century Sweden”, in *Docto Peregrino: Roman Studies in Honour of Torgil Magnusson* (Roma, 1992), 94. Bellman’s Epistle 71 (*Ulla, my Ulla, say my I offer you wild strawberries so red, in a blend of milk and wine, or, fresh from the fish chest, a floundering Crucian carp*) in *Carl Michael Bellmans skrifter* 1, *Fredmans epistlar* (Stockholm, 1921), 240. An overview of Swedish fish-raising in former times can be found in Madeleine Bonow & Ingvar Svanberg, “Säj får jag dig bjuda ur sumpen en sprittande ruda: en bortglömd läckerhet från gångna tiders prästgårdskök”, in M. Bonow and P. Rytkönen (eds.), *Gastronomins (politiska) geografi* (Stockholm, 2011), 147–169.

⁵ Nilsson 1939, 86–99; Martin Weibull, “Arkiv-anteckningar rörande skånska herresäten”, *Samlingar till Skånes historia, forn-kunskap och beskrifning* 1870, 44 f.; Abraham Peter Cronholm, *Skånes politiska historia, efter till större delen otryckta källor* II (Stockholm, 1851), 395.

⁶ S. Cawallin, *Lunds Stifts Herdaminne* IV (Lund, 1857), 82.

⁷ Gösta Arvastsson, *Skånska prästgårdar* (Lund, 1977), 41.

⁸ Madeleine Bonow & Ingvar Svanberg, “Our Nation Should Give More Thought to This Practice’. Historical Pond-Breeding of Cyprinids in Sweden and Finland”, in M. Bonow, H. Olsén & I. Svanberg (eds.), *Historical Aquaculture in Northern Europe* (forthcoming).

⁹ Uno Røndahl, *Skåneland utan förskoning* (1981, reprint 1993), Stiftelsen Skånsk Framtid (SSF),

200–202. (<http://www.scania.org/Rondahl/>).

¹⁰ Börje Hanssen, “Fields of Social Activity and their Dynamics”, *Transactions of the Westermarck Society* 2 (1953), 99–133. Regarding trade in mute swans and peacocks between manors and palaces in central Sweden, see for example Ingvar Svanberg, “‘Deras mistande rör mig så hierteligen’: Linné och hans sällskapsdjur”, *SLÅ* 2007, 49, 86. Thanks to historian Örjan Kardell for information on the exchange of Roman snail eggs between estates. See also Telemak Fredbärj, “Om floran på Svindersvik”, *Fataburen* 1954, 199, and Ted von Proschwitz, “Faunistiskt nytt 2002: snäckor, sniglar och musslor”, *Göteborgs Naturhistoriska Museum Årstryck* 2003, 32.

¹¹ For Marsvinsholm and its fish ponds in the 1730s, see Weibull 1870, 68. The fish pond on the roof was apparently dismantled soon thereafter by Kristian Urne, Otto Marsvin’s son-in-law; see Albin Roosval, *Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början. Skåne* (Stockholm, 1909), 59.

¹² Carl Hallenborg, “Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa”, *Historisk tidskrift för Skåneland* (1913), 293–373.

¹³ Linnaeus 1751, 266.

¹⁴ Roosval 1909, 211; Linnaeus 1751, 366.

¹⁵ Linnaeus 1751, 376–380; Hallenborg 1913.

¹⁶ Nils-Arvid Bringéus & Nils Erik Forsell, *Lärkesholm och von Reiserska Stiftelsen: en historik* (Lund, 1984), 157.

¹⁷ Carl-Johan Bonde-Trolle, *Trolleholm förr och nu* (Lund, 1905), 146 f.

¹⁸ Lantmäteristyrelsens arkiv (Land Survey Board Archive): Skabersjö socken L171-9:1 Ryd nr 1–3, L171-14: Tjustorp nr 1–11, L171-16:1 Västraby nr 1–1; Lantmäteristyrelsens arkiv: L226-13:1 Veberöd; Lantmäteristyrelsens arkiv: Skabersjö nr 1–23 L171-10:2 år 1768 Nr 23 lådakt.

¹⁹ Pehr Osbeck, *Djur och natur i södra Halland under 1700-talet* (Halmstad, 1966), 64.

²⁰ Johan Fischerström, “Anmärkningar om Södra-Halland”, *Kongl. Vetenskapsacademiens Handlingar* 22 (1761), 266.

²¹ Olof Cederlöf, *Oeconomiska Anmärkningar vid Skånska Karp-Dammar, med philosoph. fa-cult. gunstiga bifall, vid kongl. carol. läre-sätet i*

Lund, under ... Clas B. Trozelii, inseende til of-fenteligit ompröfvande... (Lund, 1766).

²² Klas Gustav Odén, *Östgötars minne. Biografiska anteckningar om studerande östgötar i Uppsala 1595–1900 I* (Stockholm, 1902), 241; Johan Alfred Westerlund & Johan Axel Setterdahl, *Linköpings stifts herdaminne II Domprosteriet. Gullberg, Boberg, Aska, Dal och Bankekind kontrakt* (Linköping, 1916), 189.

²³ Lorentz Wolter Rothof, *Hushålls-Magasin* (Skara, 1762), and Carl Carlesson, *Hushålls-Lexicon hwaruti det förnämsta, som angår jordens behöriga skötsel* (Nyköping, 1769).

²⁴ Colin Nash, *The History of Aquaculture* (Ames IA, 2011), 46–50; Johannes Dubravius, *Buch Von Den Teichen und Den Fischen, Welche in Denselben Gezuchtet Werden* (Breslau, 1547) and later editions. In Latin *De Piscinus, et piscium, qui in illis aluntur, naturis, libri quinque* (Norbergae, 1596), and in English *A nevv booke of good husbandry very pleasaunt, and of great profite both for gentlemen and women: conteining, the order and maner of making of fish-pondes, with the breeding, preserving, and multiplying of the carpe, tench, pike, and troute, and diuerse kindes of other fresh-fish* (London, 1599).

²⁵ Mårten Triewald, “Rön huru Iglar och Fyfotor kunna fördrifwas utur Rude-Dammar”, *Kongl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar* 7 (1746), 216 f.

²⁶ Sten Lindroth, *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia 1739–1818 I* (Stockholm, 1967), 316 f. Regarding Bohemia, see Jiří Andreska, “Development of Fish-Pond Culture in Bohemia”, in Béla Gunda (ed.), *The Fishing Cul-*

ture of the World: Studies in Ethnology, Cultural Ecology and Folklore I (Budapest, 1984), 77–89.

²⁷ Carl Knutberg, ”Sammandrag af de fyra till Kongl. Akademien inkomna svaren på frågan om bästa sättet att inrätta och underhålla fiske-dammar, med egna tillägningar”, *Kongl. Vetenskaps-Academiens handlingar* 29 (1768), 166–175.

²⁸ *Kongl. Maj:ts Nådige Allmänne Stadga Och Ordning, För Rikets Hafs- Skär- Ström- och Insjö Fiske. Gifwen Stockholm i Råd-Cammaren then 14. Novembr. 1766* (Stockholm, 1766).

²⁹ For fishing regulations, see Sigbrit Plaenge Jacobson, *1766-års allmänna fiskestadga. Dess uppkomst och innebörd med hänsyn till Bottenhavs fiskets rättsfrågor* (Uppsala, 1978). Regarding the ponds in Lund, see Nilsson 1939, 96.

³⁰ Lisbet Koerner, *Linnaeus. Nature and Nation* (Cambridge MA, 1999).

³¹ Bonde-Trolle 1905, 146; Daniel Djurberg, *Beskrifning om Svearike II. Götaland* (Stockholm, 1808), 902, 907, 944, 951, 952, 963.

³² Mats Olsson, *Storgodsdrift. Godsekonomi och arbetsorganisation i Skåne från dansk tid till mitten av 1800-talet* (Lund, 2002); Sven Nilsson, *Skandinavisk fauna IV* (Lund, 1855), 292, 295; Nanna Lundh-Eriksson, *Skånsk mat och skånska seder. Gamla recept och sedvänjor samlade och upptecknade* (Stockholm, 1934), 90, 143, 145 f.

³³ Gustaf C. Cederström, *Fiskodling ock Sveriges fiskerier* (Stockholm, 1857).

³⁴ Carl Trybom, *Om karpodling i allmänhet och särskildt om den vid Gustafsborg i Kristianstads län: föredrag hållet i Landbruks-Akademien den 19 jan. 1885* (Stockholm, 1885).

Summary:

Fish Ponds in Scania, and Linnaeus's Attempt to Promote Aquaculture in Sweden

By Ingvar Svanberg, Madeleine Bonow & Håkan Olsén

During a visit to Scania in 1749, Carl Linnaeus observed several large fish farms. Common carp and Crucian carp were raised in these ponds. Linnaeus became enthusiastic and sought to persuade the nation to adopt aquaculture in other parts of the country. We consider some interesting reactions to his exhortations, as well as certain measures that were indeed

taken in the 1760s to promote fish-raising in the rest of Sweden. In 1766, Olof Cederlöf presented a dissertation at Lund University on the subject of carp ponds in Scania. The Swedish Academy of Sciences published articles on fish-breeding and the construction of fish ponds. The government even tried to promote fish-raising through a decree in 1766. But very little came of this, and the fish farms at Scanian manors and castles ceased operating by the end of the century.

Authors' addresses:

Ingvar Svanberg, Uppsala Centre for Russian and Eurasian Studies, Uppsala University, Box 514, 751 20 Uppsala. E-mail: ingvar.svanberg@ucrs.uu.se; Madeleine Bonow, School of Life Sciences, Södertörn University, 141 89 Huddinge. E-mail: madeleine.bonow@sh.se; Håkan Olsen, School of Life Sciences, Södertörn University, 141 89 Huddinge. E-mail: hakan.olsen@sh.se.

ANNIKA WINDAHL PONTÉN

Sorgdräkt och engelska kläder

Två av familjen von Linnés kvitton

I *Svenska Linnésällskapets årsskrift* 2010 finns en längre artikel som behandlar familjen von Linnés kläder och i den publicerades även några skräddarkvitton ur Linnean Societys samlingar. Det finns ytterligare några kvitton som gäller kläder, de flesta i London, men även ett i Uppsala. Två av dessa publiceras här med några korta kommentarer. Det ena är ett kvitto från en skräddare i London, utställt till Carl von Linné den yngre för plagg som han skaffat under sin vistelse i England. Det andra är ett kvitto, eller egentligen en kopia på ett kvitto, som finns sparat bland diverse familjehandlingar på Uppsala universitetsbibliotek. Det ligger tillsammans med till exempel kopior på handlingar som rör köp av gravplats i domkyrkan, och även om det inte rör kläder som använts av familjen är det sannolikt att familjen betalat för dem. Det är också intressant eftersom det rör sig om ett kvitto från en sömmerska. De två kvittona följer här i kronologisk ordning.

Jungfru Rebecka Nietzels sorgkläder

Undertecknad har sydt två kiortlar och en koft, svart till Jiungfru Rebeckas Nietzels sorgkläder samt dertil lagt trå, siden och bomull, hvarföre jag bekommit Siu Dlr Kpt
tager 7 dlr kpmt

Upsala d 17 Sept 1756

Helena Biörkström
enligit copian

Tillklädning i kistan på liket

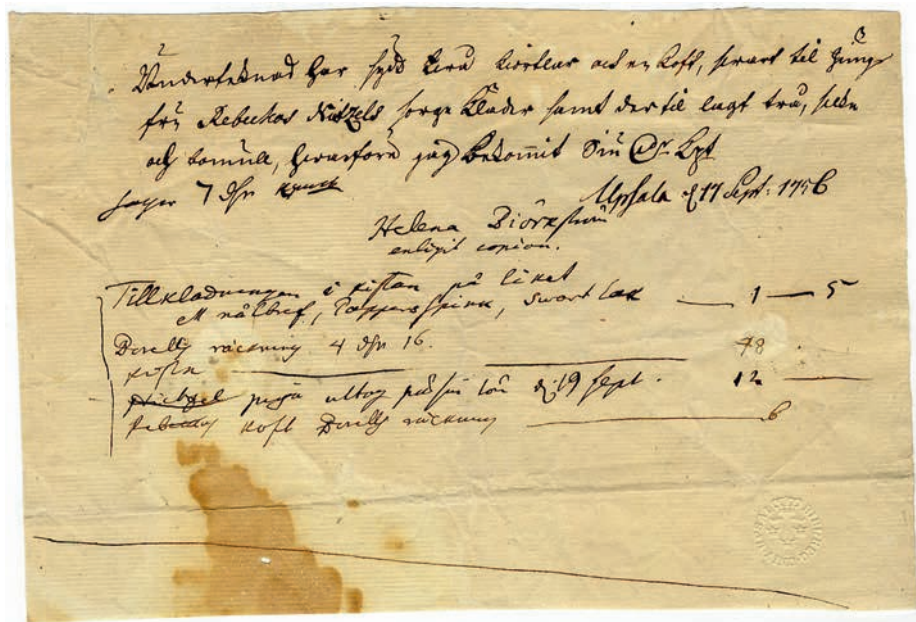
ett nålbref, pappersspira [pappersspika?], swart lak ---- 1 ----- 5

Borells räkning 4 dlr 16

Kofta----- 48

Nya uttag på sin lön d 19 sept 12 -----

Koft Borells räkning ----- 6

Kopia av kvitto från Helena Biörkström, gällande Rebecka Nietzels sorgkläder, 17 september 1756. Foto: Uppsala Universitetsbibliotek.

Kommentar: Här har familjen kopierat och sparat ett kvitto från sömmerskan Helena Biörkström, och även noterat en del andra kostnader som förefaller vara kopplade till begravningen av trädgårdsmästaren Dietrich Nietzel. Linné hade träffat Nietzel i Holland och 1739 lyckades han anställa Nietzel som trädgårdsmästare i den botaniska trädgården. Nietzel var erkänt skicklig, och det anses att det till stor del var hans förtjänst att man fick fram en bananfrukt i trädgården, en bedrift Nietzel redan lyckats med i Hartecamp i Holland. Dessvärre drabbades Nietzel av lunginflammation, och Linné skrev till Abraham Bäck den 14 september 1756 att han inte trodde att Nietzel skulle överleva. Några veckor senare skrev han att Nietzel var död och att han efterlämnade hustru och en tioårig dotter.¹ Dottern Rebecka Nietzel behövde då utrustas med sorgkläder för begravning och sorgetid. Dräkten bestod av två svarta kjolar och en svart kofta, inget sägs om vilket material dessa var sydda i.

Sömmerskan Helena Biörkström fick sju daler kopparmynt för syarbete, detta kan jämföras med vad skräddaren Anders Winberg tog för att sy ett par finare yllebyxor 1765: nio daler silvermynt. Skräddaren fick i detta

fall ungefär fyra gånger mer än sömmerskan, dessutom för ett plagg medan sömmerskan sytt tre. (Det går tre daler kopparmynt på en daler silvermynt) Villkoren för dessa hantverkare skiljde sig mycket, den viktigaste skillnaden kanske var att de manliga skraddarna omfattades av skråordningen vilket inte var fallet för kvinnliga sömmerskor. Anders Winberg hade också hög status i skrået eftersom han inte bara var skraddarmästare utan också ålderman. Det har funnits en del sömmerskor som till exempel kunnat verka i ett skråanslutet hushåll, eller i mindre skala. Kvinnliga sömmerskor nämns indirekt i en överflödsförordning från 1720, och knappt 100 år senare, på 1810 års riksdag, fanns ett förslag om att kvinnor ska få arbeta med tillverkning av mans- och kvinnokläder utan att vara hindrade av förordningar. Detta ansågs vara viktigt för att kvinnor skulle bättre kunna försörja sig, men förslaget gick inte igenom och frågan fick sin lösning först när skråna avskaffades 1846.²

Det är också värt att notera att kostnader för klädning av liket finns noterade på samma papper. Det är oklart vem som faktiskt fick betalt för detta, men uppenbarligen har någon anlitats för att utföra arbetet. Den Borell som också nämns var säkerligen densamme som vid flera tillfällen fick betalt för tyg och annat av universitetet, 1753 fick han ersättning för vaktdrängarnas beklädning, han tituleras vid tillfället rådman. 1769 har rådman Borell och son fått ersättning för stångjärn till trädgården.³ Enligt en not i *Bref och skrivelser* bodde Rebecka Nietzel hos familjen Linné en tid efter faderns död.⁴

Carl von Linné den yngres engelska kläder

1781

Mr Linne

To Fell Mayne&Thorn
St Martins Lane

Sept 26	To 2 Y ^{ds} $\frac{3}{4}$ of Super fine light Cloth that has been shrunk to make a Dress Coat and Waist	19	2	12	3
	To 4 Y ^{ds} $\frac{1}{2}$ of Sup. fine Rattinet to line D ^o	3	0	13	6
	To dimity Body lining		0	3	0
	To Coat Slevlinings		0	1	9
	To 29 Gilt & Silver Chaised Coat buttons		0	16	11
	To 20 D ^o breast buttons	3/6	0	5	10
	To Making the Dress Coat and Waistcoat furnnd pockets and Trimmings		1	4	6

1781 Mr Linne

(to) Fell. Mayne & Thorne
St. Martins Lane L^o & D^o

Sept: 26 To 2 y^{ds} ³/₄ of Sup^r fine light Cloth that has been
shrink to make a Drefs Coat and waist^s 19 } 2. 12. 3
To 4 y^{ds} ¹/₂ of Sup^r fine Rattinet to line D^o 3. 0. 13. 6
To dimity Body lining 0. 3. 0
To Coat Lining 0. 1. 9
To 29 Gold & Silver Chained Coat buttons p^r 0. 16. 11
To 20 D^o breast buttons 3/6 0. 5. 10
To Making the Drefs Coat and Waistcoat fur^d } 1. 4. 6
pockets and Trimmings

Dec: 20 To 2 y^{ds} ¹/₂ of Superfine Claret Colour Cloth to make
a Frock 19 } 1. 18. 0
To 1 y^{ds} ³/₄ Rich Striped Satin to make waist^s 15. 3. 1. 7. 6³/₄
To Shalloon Waistcoat backs 0. 1. 6
To 4 y^{ds} ¹/₂ of Serg de voy to "line D^o 1. 4. 0
To dimity Body lining 0. 3. 0
To Coat Lining 0. 1. 9
To Coverd buttons for waistcoat 0. 0. 6
To flannel Interlining 0. 2. 6
To Making the Frock and Waistcoat fur^d } 1. 3. 6
pockets and Trimmings

£ 12. 0. 0³/₄

Skräddarkvitto till Carl von Linné den yngre från Fellows Mayne and Thorne, St Martins Lane, London. Utställt i september och december 1781. Foto: Linnean Society, London.

Dec 20	To 2 Y ^{ds} of Superfine Clarret Colour Cloth to make			
	a Frock	1	18	0
	To 1 Y ^d $\frac{3}{4}$ Rich Sliysed Satin to Make Waist 15 g	1	7	6 $\frac{3}{4}$
	To Shalloen Waistcoat back	0	1	6
	To 4 y ^{ds} of Serg de soy to 1/2 line D ^o	1	4	0
	To dimity Body lining	0	3	0
	To Coat Slevlinings	0	1	9
	To Coverd buttons for Waistcoat	0	0	6
	To flannel Interlining	0	2	6
	To Making the Frock and Waistcoat furned			
	pockets and Trimmings	1	3	6
		£	12	0 0 $\frac{3}{4}$

Några översättningar och förklaringar av termerna på kvittot:

Fell = Fellows

Y^{ds} = yards

cloth = tyg

shrunk = krympt

dress-coat = rock, samma typ av rock som livrock eller just-au-corps

waist/waistcoat = väst

rattinet = tygkvalitet, ylletyg som ofta användes som foder, kypertvävt med någon lugg

D^o = dito

dimity = stadigt bomullstyg med strukturvävda ränder eller figurer, användes exempelvis till sängomhängen eller kläder

line = fodra

slevlinings = ärmfoder

chaised = drivna

furned = furnished = ungefär försedd med

trimmings = avslutande dekorationer, kan till exempel vara band, knappar, kanter etc.

frock = rock, troligen något mer av ytterplaggskaraktär, eller längre än en dress-coat

sliysed satin = typ av satin, jag har inte kunnat klarlägga exakt vad detta innebär.

Satin är ett vävsätt som ger en blank yta, materialet kan vara siden.

shalloen (oftare skrivet shalloon) = chalon, tätt vävt, tunt ylletyg, kypertvävd som ofta användes som foder, här använt till baksida på väst. Tyget behandlades för att få en glänsande yta. Finns även i Linné den yngres bouppteckning som foder i en vit jacka.

Serge de soy = tunn siden- eller yllekvalitet, kypertvävd, här använd till foder

coverd buttons = klädda knappar

flannel = flanel, klädesliknande ylle, kypertvävt, kan vara ruggad

interlining = mellanlägg, tyg som läggs mellan yttertyg och foder, för att till exempel ge stadga

Summorna anges i pund, shilling och pence.

Kommentar: Carl von Linné den yngre reste till England från Göteborg i mitten av april 1781. Den 28 april skrev Claes Alströmer ett brev till honom, och ett koncept för svarsbrev finns bevarat i London. Linné den yngre skrev att han var mycket glad för att Daniel Solander och Joseph Banks varit så vänliga mot honom. Till stor del beror det på att han fick gå igenom växter som Banks köpt på auktion, men det fanns också andra skäl. Solander och Banks hälsade på honom redan de första dagarna när han anlät: ”Jag var ej uti London en dag för än Banks och Solander gjorde mig visite, då jag ej kunde komma ut i brist af kläder...”⁵ Även i ett brev till Abraham Bäck i början av december nämnde han samma händelse.⁶ Linné den yngre insåg omedelbart vikten av att klä sig och föra sig på ett adekvat sätt när han kom till London och kom att vistas och umgås i nya sammanhang. I brevet omnämns exempelvis den ”publika frukost” som Banks gav dagligen, och hur Linné beskrev hur han deltog på frukost hos Banks. Vid en frukost hade han av Solander fått ett rekommendationsbrev, skrivet av Johan Alströmer. Detta brev skulle överlämnas till Banks, och när Banks läst det gav han det till Lady Banks som satt bredvid Linné. Linné redogjorde relativt detaljerat för hur en sådan praktiskt detalj gick till, vilket tyder på att han ansåg formalia och korrekt beteende viktigt. Lika viktigt var det att det fanns passande kläder i garderoben, de hörde till för att få tillträde till det nätverk som frukostsällskapet hos Banks utgjorde.

I ljuset av detta är det inte förvånande att Linné på hösten samma år anlätade skräddare i London för att ekipera sig. Det han skaffade är relativt exklusiva plagg; en rock och väst i ”super-fint”, tunt material, i silver drivna och förgyllda knappar, ytterligare en rock i fint, vinrött tyg, en väst i satin samt knappar till västen. En skillnad jämfört med de svenska skräddarkvittona från 1760-talet är att skräddaren här även tog betalt för tyget till plaggen. På de svenska kvittona var det endast arbetskostnad och kostnader för tillbehör som sytråd, knappar och foder som förekom. I Carl von Linné den yngres bouppteckning finns fem poster som betecknas som engelska, det rör sig om en vit rock och väst med paljettknappar, en grå rock och väst med svarta knappar, en brun rock med stålknappar och sidenfoder, en ljus grön engelsk klädning med stålknappar samt en fris kapprock med vida byxor. Fris betecknar en särskild sorts något grövre ylletyg, och det torde därför inte vara den ”frock coat” som är av fint tyg på skräddarkvittot, det finns heller inga byxor på kvittot. De stålknappar som nämns i bouppteckningen tillverkades i England och de var vid tiden relativt nymodiga. Ingen av kombinationerna i bouppteckningen stämmer helt överens med

det som återfinns på kvittot, möjligen kan den vita rocken och västen vara den som återfinns som första post på kvittot. Det som inte stämmer överens är att knapparna på kvittot verkar ha varit i drivet silver och förgyllda, inte paljettknappar. Det kan också vara så att Linné besökte skräddare fler gånger under tiden i England men att inga kvitton finns kvar, det kan också tänkas att plagg som betecknas som engelska är anskaffade i Sverige, men har engelskt snitt eller är importerade därifrån. Det finns ändå en viss sannolikhet för att något av de plagg som omnämns i bouppteckningen faktiskt är desamma som på kvittona, givet att han tog med sig det han skaffade hem till Sverige.

Han återvände hem i slutet av 1782, han var då sjuk i gulsot och avled i november 1783. Under början av 1783 skaffade han sig fortfarande exklusiva kläder; det högst värderade plagget i hans bouppteckning köpte han i februari. Det handlar om hovdräkten i svart siden med jacka, kappa, byxor och skärp. Kvittot för dräkten finns i Linnean Societys samlingar i London. Det finns även ytterligare några kvitton från Linné den yngres vistelse i England, det rör sig om ett pubkvitto från Kew Green, ett kvitto från en Mr Carpenter för ved, kol, ljus, öl, mat och liknande, några tvättkvitton, apotekarkvitton samt noteringar gällande kostnader för olika rakknivar. Linné den yngre var också intresserad av det dräktskick han såg på olika håll i England, i korta noteringar beskrev han till exempel kvinnornas frisyrier, styvkjolar och strumpeband, men även hur de höll sig rena, hur man gärna bodde på landet på sommaren och andra bruk.

Noter

¹ Carl Linnaeus till Abraham Bäck, 14 september och 27 september 1756, The Linnean Correspondence, linnaeus.c18.net, letters L2090 och L2088, konsulterade 22 augusti 2012.

² Pernilla Rasmussen, *Skräddaren, sömmerskan och modet. Arbetsmetoder och arbetsdelning i tillverkningen av kvinnlig dräkt 1770–1830*, Nordiska museets handlingar 136 (Stockholm, 2010), 97 f. och 126. Rasmussens avhandling behandlar i flera delar förhållandet mellan manligt och kvinnligt skrädderi under 1700-talet.

³ Uppsala universitets arkiv, räktningsarkivet, afkortningsböcker 1753 och 1769, extraordinarie expenser resp. örtegården.

⁴ *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné* I:5 (Stockholm, 1911), 13.

⁵ Letter to baron Clas Alströmer, ms i Linnean Society, även publicerat av Arvid Hj. Uggla, "Från Linné d y:s Englandsresa. Kommentarer kring ett brev", *SLÅ* 1953, 71–77.

⁶ Letter to Abraham Baeck, 4 december 1781, ms Linnean Society of London.

Summary:

Mourning Dress and English Clothes

Two receipts of the Linnaeus family

By Annika Windahl Pontén

In *Svenska Linnésällskapets Årsbok* 2010 there is an article on clothing in the Linnaeus family, including three published receipts from a tailor in Uppsala. There is however a small number of other receipts for clothes for various members of the family. Two of them are published here, with a short commentary for each receipt. It is one receipt from a seamstress in Uppsala; Helena Biörkström. This receipt is actually a copy, and has been kept by the family most likely because they paid the seamstress. However it specifically says that the garments are for the maid Rebecca Nietzel, and it is her mourning dress. She was in need of clothes for mourning because her father, Linnaeus's gardener Dietrich Nietzel, died in September 1756. The seamstress was paid 7 daler coppercoins for two skirts and one jacket, a very low sum compared to what the tailor charged on the receipts from the 1760s.

The other receipt is from Fellows Mayne and Thorne in London, to Carl Linnaeus junior, it is dated in September and December 1781. Linnaeus arrived in London in April 1781. He wrote to Claes Alströmer telling him that he was particularly happy that Daniel Solander and Joseph Banks had been so kind to him. They visited him when he had just arrived, and "could not get out due to lack of clothes". Linnaeus realised that it was very important to dress correctly in order to access the new social networks in London. One such network was the public breakfast given by Banks, and Linnaeus describes how he is received there. From Mayne and Thorne Linnaeus bought a dress-coat and waistcoat (with guilt and silver chased buttons), one claret coloured frock and a satin waistcoat. In Linnaeus's probate inventory five posts are described as "English". None of them corresponds exactly with the garments on this receipt, but it is possible that he went to the tailor more than one time, or that one of garments on the receipt has been described in a different way.

Författarens adress:

Doktorand Annika Windahl Pontén, Styrbjörngatan 12, 753 34 Uppsala. E-post: annika.windahl@ponten.se.

CARL VON LINNÉ

Om renstynget

Med inledning och översättning
av Johnny Strand

Linnés beskrivning av renstynget

Under sin vistelse hos den nederländske bankiren och naturälskaren George Clifford (1685–1760) i Hartekamp mellan åren 1735 och 1738 hann den unge Carl von Linné också med ett månads långt besök i England. Det ägde rum sommaren 1736, då han fick tillfälle att träffa många framstående botaniska kolleger. En av dessa var Philip Miller (1691–1771), föreståndaren för londonapotekarnas trädgård, The Chelsea Physic Garden. Den 20 juni följande år skriver Linné ett långt brev till Miller, i vilket han utförligt beskriver Lapplands natur och befolkning men framför allt renarna och deras plågoande renstynget. Det senare sker på begäran av Miller, som fascinerats av Linnés beskrivning av denna insekt och dess märkliga livscykel: ett ägg läggs i renens päls, kläcks till en mask, som äter sig in under skinnet och frodas där till nästa sommar, då den lämnar renen som fluga och lägger ägg för en ny generation renstyg.

Den ytterst skarpsynta och detaljerade beskrivningen tyder på att Linné skrev i en förhoppning att Miller skulle publicera texten i den engelska vetenskapsakademiens handlingar, Royal Societys *Philosophical transactions*. Linnés rön om *Oestrus rangiferinus*, som numera kallas *Hypoderma tarandi* (L.), uppmärksammades också. I sin stora Linnébiografi uppger Theodor Magnus Fries:

I ett bref af 20/12 1737 underrättar SLOANE, som på samma gång uttrycker sin belåtenhet med *Flora Lapponica*, att han i Royal Society låtit uppläsa en öfversättning af LINNAEI beskrifning på renbromsen "*magno cum audientium applausu*" [med åhörarnas lifliga bifall], och att tacksägelse till LINNAEUS beslöts, som SLOANE fått i uppdrag att framföra.¹

Den i citatet omnämnde Sloane är ingen mindre än Hans Sloane (1660–1752), vid tidpunkten för brevet till Miller preses i The Royal Society, tillika

den moderna chokladdryckens upphovsman och en av sin tids främsta botanister, vars omfattande naturalhistoriska samlingar kom att utgöra grunden för the British Museum.

Linné beskriver renstynget redan 1732 i sin resedagbok *Iter lapponicum* (första gången utgiven i engelsk översättning 1811, ett flertal utgåvor finns på svenska, den senaste från 2003) och återkommer till temat i *Flora lapponica* (1737), vidare i artikeln ”Om renarnas brömskulor i Lapland” publicerad i Kungliga vetenskapsakademiens handlingar 1739 respektive i latinsk översättning som ”Oestrus rangiferinus descriptus a Carolo Linnaeo” i Vetenskaps-Societetens *Acta* 1739, samt i en rad brev till Vetenskapsakademien. Renen blev dessutom föremål för en dissertation, *Cervus rheno* (1754), under Linnés presidium och med Carl Fredrik Hoffberg (1729–1790) som respondent (*Om renen*, nr 65 i Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning av Svenska Linnésällskapet, 2007).

Den latinska texten finns tillgänglig på The Linnaean Correspondence på nätet.² Här återges en översättning från latinet av Linnés brev till Philip Miller från den 20 juni 1737.

Noter

¹ Theodor Magnus Fries, *Linné. Lefnadsteckning* I (Stockholm, 1903), 226, n. 3. Brevet från Hans Sloane, som var preses i the Royal Society, är utgivet i projektet The Linnaean Correspondence, <http://linnaeus.c18.net/> som nr L0225, med en sammanfattning på engelska.

² Brevet till Miller från juni 1737 är utgivet i The Linnaean Correspondence, som nr L0183, med en sammanfattning på engelska.

CARL VON LINNÉ

Om renstynget

O du synnerligen skarpsinnige man!

Vid mitt besök hos er utbad du dig om en beskrivning av den insekt, för vars skull lapparna på sommaren tvingas lämna sina skogar, och för vars skull alla utan undantag måste bege sig upp till de snöiga fjällen. För att du ska få en klar uppfattning om hela historien, ska jag inledningsvis lämna några nödvändiga upplysningar.

Hela Lappland är tudelat vad gäller natur och befolkning, nämligen i ödemark och fjäll. Ödemarken består av täta skogar, vidsträckta träskmarker och ofantligt breda älvar. Här bor det lappar, utspridda och fåtaliga, likt ensliga eremiter, vilka främst livnär sig på fågel och fisk, alla fattiga med få renar, alla dystra med mörk uppsyn, skygga, ociviliserade. Fjällen består av ensamma snöiga berg, mellan vilka det finns dalar, på sommaren fulla av växter och busksnår. Här bor lappar av samma släkte, samma folk men mer koncentrerat med två eller tre hus sammanbyggda, och därför är människorna mer kultiverade med glad och munter uppsyn; dessa är i allmänhet alla välbeställda, var och en ägare till hundra till tusen renar. I renar ligger nämligen lapparnas förmögenhet, renarna är lapparnas boskap; detta är den enda grund, på vilken lapparnas hela ekonomi vilar. Visst finns det de bästa möjligheter till jakt och fiske, men inte desto mindre är det från sin boskap, renarna, som man främst söker sitt livsuppehälle; enbart av dessas mjölk livnär sig lappen på sommaren, av dess ost på hösten och av renkött på vintern, då knappast någon annan föda läggs på lapparnas tallrikar än färskt renkött; av renhudar är alla lapparnas kläder; renarna får göra hästars arbete för lapparna vid transport och forsling av husgeråd, och därför utgör renarna lapparnas samtliga ägodelar. Därför är det absolut nödvändigt för dem att vid skötseln ägna renarna den allra största omsorg.

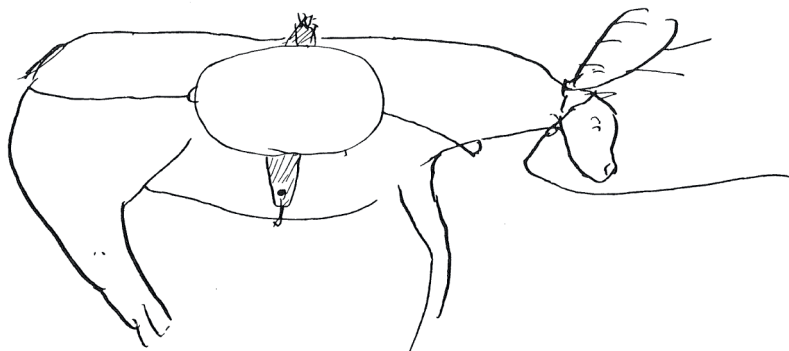
Renarna är, som bekant *Cervi cornuum ramis infimis ramosis* (Hjort med rikt förgrenad nedre hornkrona), nästan det enda säkra tecknet, som skiljer den från övriga hjortdjur. På sommaren är dess föda alla sorts växter men på vintern bara lavar, först och främst *Coralloides corniculis candidissimis* Tournefort *inst.* 565, *Musco-fungus montanus corniculatus* Morrison *hist.* 3

sid. 632, f. 15; 7 f. 9. Denna mossa eller lav växer också i Lapplands skogar och ödemarker i större mängd än någon annan växt i något annat område jag känner till, så att denna lav helt ensam kan täcka fält på 20-50 engelska mil. I de lappländska fjällen förekommer den däremot ganska sparsamt och knappt nämnvärt.

Även om skogslapparna bor 20 mil bort, måste de varje sommar i mitten av juni bege sig till fjällen, lämna sina skogar och återvända till främmande marker med sina renar och hela familjen, som under tiden måste livnära sig på renarna och deras mjölk. Då de kommer fram, tas de emot på fjällapparnas område, liksom dessa skogslappar erbjuder motsvarande tjänster, när vintern nalkas, då fjällapparna på grund av kylan tvingas lämna fjällen och bege sig till skogslapparna för att tillgodose renarnas hunger och bo hos dem under den rysliga vintern.

Då jag frågade lapparna om orsaken till deras flytt sommartid, svarade de, att det var nödvändigt för dem på grund av flugor, som plågar renarna, så att de knappt kan äta utan tynar bort. En klar uppfattning om detta fick jag, så snart jag kom upp i fjällen. Orsaken är en sorts fluga, som vi ska benämna *Oestrum Lapponum*. *Oestrum Lapponum*, *Curbma* på lapska, är en fluga av ett ekollons storlek, vilken ser ut precis som en humla, hårig överallt! *Huvudet* är ludet, ögonen stora, svarta, glänsande, området mellan ögonen är svart och hårigt, gult under ögonen. *Halsen* är ganska tjock i förhållande till kroppen och hårig, framtill och baktill gul, mellanliggande del svart. *Magen* är oval, gul nertill, sedan växlande från gul till rödaktig. *Vingar* två, vita genomskinliga, vilande mot ryggen. Under vingarna på båda sidor ett stift med huvud, övertill försett med ett litet fjäll. *Låren* svarta, underbenen och fötterna bleka, de senare bestående av fem leder med två skarpa klor i varje fot med ett fjäll under var och en. *Stjärten* kan djuret fälla ut som det vill, som ett teleskop; den består av olika leder, är svag och utan någon sårande förmåga.

Denna insekt kommer fram de första dagarna i juli månad, då hettan börjar i Lappland, och är en plåga för landskapet. Varhelst man påträffar renhjordar, finner man med största säkerhet också denna insekt, aldrig någon annanstans. Denna insekt gillar särskilt heta dalar men avskyr de snöhöljda bergen, även om den, liksom lapparna, är pälsklädd och luden. Den föds i ryggen på renarna, och från ryggen kryper den fram i början av juli; snart är den dräktig med ägg och försöker lägga äggen på renens rygg för att så garantera sitt släktes fortlevnad. Det var synnerligen roande att se, med vilken möda och iver det äggstinna renstynget försökte lägga sina ägg på renens rygg, och med vilken listighet, påpasslighet, vaksamhet och

"Jag såg med största förundran huru Renarna i hettan gofvo sig, ja kunne ike stå en minut stilla, knapt en segerknäp, utan ristes, sprätte, fängste, pustade, etc. Och dett allenast för en liten fluga skull." Den 19 juli 1732. Ren med sadel, teckning av Carl von Linné från hans Lappländska resa 1732.

ansträngning renen bemödade sig att skydda sig mot stynget, trots att det inte hotade med något sårande verktyg.

Tidigt på morgonen vaknar stynget hetsad av sin drift, uppsöker renarna och förföljer dem hela dagen, ständigt flygande över renens rygg, såvida inte kastvindar sveper iväg det under dess flykt; med lätthet förföljer det i dalarna, där det uttröttade stynget uppsöker någon grönskande växt och vilar där; svårt för stynget är det emellertid, då färden tillsammans med renarna går över fjäll täckta av evig is, där alltid en kallare vind blåser, där det inte finns någon ledig plats, som inte snön upptar, så att det utmattade stynget faller ner i själva snön med risk för sitt liv. Men så snart renarna hör eller ser deras närvaro (stynget avger inget ljud med sina vingar), sträcker de genast på halsarna, spetsar öronen och är vaksamma med blicken fixerad; om det så finns tusen renar i hjorden, skakar alla på horn, huvud och hals och stampar marken med sina fötter. Om de då förs iväg till lappens kåta för att mjölkas, söker de ständigt rymma iväg, om inte lappen håller en tänd och rykande svamp, *Agaricum abietis* (= en ticka), nära den, så att insekterna jagas bort av röken, det enda som de avskyr; men renarna verkar veta detta och blir då lugna, lägger sig ner på marken, somnar, andas lugnt in röken, och vana att göra detta kommer de spontant till kåtan morgon och kväll, där de en liten stund eller en timme kan vila, trygga för sina fräcka uppvaktande kavaljerer. Men när

herdarna för renarna till bete, då blir det en sällsam förvirring; renarna söker nämligen att i styrka och snabbhet överträffa herdarna, som har andra planer. Renen söker alltid motvind, som blåser från de kalla fjällen, för att styngnet ska uttröttas och inte kunna förfölja dem. Men om renen får möjlighet, springer den snabbt till bergen och framhärdar, utan mat och dryck, på bergstopparna hela dagen liksom under den kallaste vinter (där vinter är beständig), allt för att slippa styngen, och framåt natten går den ner för att beta.

Men herdarna, omgivna av sina hundar, tvingar alltid med deras hjälp renarna att lyda och gå i medvind, för att de ska få näring på betesmark och röra sig framåt saktare, annars skulle renarna lätt springa bort och inte ge sina herrar mjölk eller familjen mat. De äter dock inte mycket på dagarna, och då de ständigt skakar kroppen och tittar sig kring med spetsade öron, uttröttas de och får för dåligt hull.

Vid just samma tid (i mitten av juli) faller renarna också sin päls, och då står alla hårstrån rakt upp; när de faller av bildas öppet tillträde till själva den nakna huden på ryggen. Styngnet flyger därför ovanför renens rygg med stjärten utsträckt som ett teleskop, men något böjd under magen; i själva spetsen håller det ett litet ägg, mycket likt ett vallmofrö men inte så avlångt, och släpper detta i luften, då styngnet flyger ner; om ägget då faller ner på själva ryggen på renen, passerar det genom de upprättstående håren ända ner till huden och kläcks där av kroppsvärmen från djuret. Väl utkläckt äter det sig, som en lus, genom huden ända tills det når fetthinnan, där det slår sig till ro och suger näring från renen hela vintern, ända tills det i månaden juli, efter ett år, kan flyga iväg och förbli en ovälkommen gäst hos renen.

Vid den tiden då renstyngen lägger sina ägg, är horntopparna mjuka på renarna och oerhört smärtsamma, som ett öga; renens horn växer nämligen inte från basen, som fallet är med oxar, får och getter, utan från spetsen, som växter eller polyper, och är ludna. Därför är det inte möjligt för dem att klia sig på ryggen och avlägsna de gnagande maskarna.

Av det sagda ska jag avslutningsvis sammanfatta, vilken oerhörd skada som drabbar lapparna. Renkalvarna faller inte sin päls första året, och därför utsätts de inte för någon sjukdom vållad av renstyngen under den första vintern, men andra sommaren då smittas alla, och under den andra vintern har de knölar på ryggen, fem till tio eller tjugo, längs hela ryggraden; knö-larna på bäge sidor är av en hasselnöts storlek; av denna sjukdom utmattas de så, att de knappt kan gå, liksom drabbade av en tärande sjukdom, och minst en tredjedel, om inte hälften, av antalet dör till stor förlust för lapparna. Under följande år har de tagit lärdom om den hotande faran och blir

försiktigare på sommaren, aktar sig mer för renstynget och blir därför drabbade i mindre utsträckning men blir alla väldigt utmärglade och ger därför magrare kött och inte mjölk i samma mängd. Om lapparna sluppe dessa insekter, skulle de ha minst dubbelt upp av allting, dubbelt så många renar, dubbelt så mycket mjölk och därför mer ost och hudar. Om skogslapparna vore utan dessa insekter, skulle de inte behöva uppsöka fjällen varje sommar utan bekvämt kunna stanna på eget område, och skogslapparna skulle inte behöva vara fattigare än fjälllapparna. Om lapparna vore befriade från dessa, skulle de behöva långt färre herdar, som förde renarna fram och tillbaka. Lapparna känner inte till någon medicin, som de kan sätta in; de klämmer på knutorna med fingrarna och ser varje dag renarna dö utav detta utan att kunna göra något. Om de med en nål eller järnsyl genomborrar masken, som är gömd under huden, så att den dör, uppstår därav ett elakt sår, som är värre än själva sjukdomen, enligt vad de har berättat för mig. Att smörja in ryggen med tjära eller någon liknande salva låter sig svårligen göra, då renarna faller sin päls vid tiden, då insekterna lägger sina ägg.

Vildrenarna drabbas långt mindre av dessa maskar, då de kan röra sig fritt och på dagarna klättra upp på de snöiga bergen. Om någon människa kunde erbjuda en mindre dyrbar medicin för denna sjukdom, skulle hon ha gjort den lapska befolkningen en större tjänst än någon annan.

Av det sagda står det klart, att detta är en ny insekt, som inte beskrivits av någon, och en helt annan art än *Oestrum boum*. Klart är att denna enda fluga har en synnerligen stor påverkan på lapparnas ekonomi. Klart är att skogslapparna under den varma sommaren måste överge sina heta skogar och uppsöka de kallare fjälltrakterna, om de inte ska låta alla sina renar förgöras av renstynget.

Summary:

On the Reindeer Warble Fly

By Carl Linnaeus

“When I visited you, you asked me for a description of the insect that in summer forces all the Lapps to leave their woodlands for the snowy mountains”. Thus Linnaeus presents the topic of this letter to Philip Miller. He proceeds to give a general description of Lapland and its inhabitants and emphasizes the fundamental importance of the reindeer to the Saami. Even if fishing and hunting are important in the struggle for survival, it is the reindeer that forms the basis for their existence: it gives them milk, cheese, meat and clothes as well as being beasts of burden.

The Saami migrate to the mountains every summer because certain flies infest the reindeer and prevent them from feeding. This fly, called *kurbma* by the Saami, Linnaeus names *Oestrus Lapponum* (later *Hypoderma tarandi*). These flies are born in the spinal region of the reindeer. Linnaeus explains the process thus: in July these flies swarm round the reindeer, eager to leave their ova on its back. This instinct is well timed because the reindeer shed their coats in July. When an ovum is dropped and makes contact with a reindeer's skin, it is hatched by the warmth of the body. The maggot eats through the skin where it stays and feeds comfortably on the poor reindeer for a year. By following summer the maggot becomes a fly and leaves its host.

Linnaeus points out and stresses the extremely serious economic consequences of this scourge. This little insect causes a very high percentage of dead reindeer, it causes a considerably reduced and impaired production of milk, cheese and hides. Unfortunately, the Saami have no medicine or cure to combat this formidable little foe. Linnaeus states that *Oestrus Lapponum* is quite different from *Oestrus boum* (= *Hypoderma bovis*). It is a new species, for the first time now described by him.

Författarens adress:

Johnny Strand, Mellby 212, 454 94 Brastad. E-mail: strand.johnny@telia.com.

BJÖRN DAL

Grågiökar och Papilioner

Några nya uppgifter kring tillkomsten av Carl Clercks

Icones insectorum rariorum

Det är nu 27 år sedan jag först publicerade mina rön kring Clercks fjärrilsverk i *Svenska Linnésällskapets årsskrift* 1984–1985. Några år senare hade jag anledning att ta ytterligare steg i utforskningen av detta makalösa verk genom kommentaren till den faksimilutgåva som Atlantis förlag gav ut i anslutning till Vetenskapsakademiens 250-årsjubileum 1989. Därefter har jag inte kunnat foga några ytterligare pusselbitar till utgivningshistorien förrän jag genom Mats Rehnströms antikvariat 2010 kunde förvärva ett okolorerat exemplar av *Icones* från biblioteket på Ericssberg. Boken visade sig vara Clercks eget arbetsexemplar och kompilerat 1762, något av en ”felande länk” i vår kunskap om hur verket tog form under den period då Clerck tvingades ägna sin mesta tid åt en juridisk process. Med detta exemplar av verket har ny kunskap kunnat sällas fram som reviderar och kompletterar tidigare uppgifter.

Carl Clercks *Icones insectorum rariorum* publicerades under åren 1759–1764 efter en plan som successivt tog form. Det är en pedagogisk utmaning att redovisa utgivningshistorien i detalj. Här följer först en översikt av de första årens arbete, så att artikeln kan läsas och förstås utan omläsning av de tidigare. Därefter beskrivs Clercks ovan nämnda exemplar av *Icones* och de nya slutsatserna sätts in i sitt sammanhang. De bibliografiska posterna är efter den uppdaterade versionen i faksimilverket från 1989.

Icones insectorum rariorum växer fram 1758–1762

Carl Clerck hade ännu inte avslutat koloreringen av planscherna till sitt arbete om *Svenska spindlar* när han i oktober 1757 ombads hjälpa Linné med ”phalæner”, nattfjärilar med mera, för den nya upplagan av *Systema naturæ*.¹ Kanske var det uppmärksamheten på dessa som fick Clerck att i maj 1758

besluta sig för att avbilda och publicera de ”grågiökar” eller ”bytingar”, mott, mal, mätare och nattflyn, som han funnit när han samlat sina spindlar.² Han målade och ordnade dessa små fjärilar i rutor på planscher, precis som han gjort med spindlarna. Linné och flera av hans lärjungar granskade bilderna och uppmuntrade arbetet. Det första exemplaret, innehållande ett graverat titelblad och sju planscher, översändes till Linné i februari 1759.

Version 1: [Icones Phal.]³, 1758–1759

Graverat titelblad *Icones insectorum rariorum* (variant a, ”collegatis”), 7 planscher numrerade i gravyr. Här rättas tidigare uppgifter så till vida att verket endast har 7 planscher och inte 12, de utelämnade 5 planschererna återfinns först i version 4: 1764 *Icones* I–II. Denna insikt har vunnits med hjälp av den ”felande länken”, Clercks eget okolorerade exemplar av *Icones*. Det är alltså felaktiga antaganden av mig i artikeln i *SLÅ* 1984–1985, s. 43–46, ”1. [Svenske Phalenern]”, att planschererna 8–12 hör till detta verk. Samma rättelse gäller planschöversikten på s. 72, i kolumn 1 strykes planschererna 8–12.

På Linnés förslag försökte Clerck få drottningen som mecenat för den kostbara framställningen av fjärilsverket. Linné kände drottningens smak och uppmanade Clerck att börja verket med planscher av vackra ”papilioner” och inte ”grågiökar”. Resultatet blev ett verk med 16 planscher, de 9 första med färggranna tropiska fjärilar i drottningens smak och de följande 7 med ”grågiökar” (föregående arbetes 7 planscher med ny numrering).

Version 2: Icones Lud. Ulr. I, juli 1759

Graverat titelblad *Icones insectorum rariorum* (variant a, ”collegatis”), 8 sidor text och 16 planscher numrerade 1–16 i gravyr. Överlämnandet av detta verk *Icones Lud. Ulr. I* till drottningen gjordes med arkeater Bäckes bistånd i juli 1759. Ett par veckor senare fick Linné ett exemplar av verket och han lämnar i tackbrevet förslag till några förbättringar, bland annat bör titelbladets ”collegatis” ändras till ”allegatis” – vilket också blev fallet.⁴

Linné skrev till Clerck den 16 juli att han fått brev därom från Bäck men inte förstod hur ”öfverens kommelsen skedt med Drottningen om Papilionerne; men märker doch, att M. Gynnare påtagit sig dem att afrita.”⁵ Sedan förefaller de dryga två åren fram till hösten 1761 har ägnats avmålningen av drottningens fjärilar på Drottningholm. Linné träffade drottningen i Uppsala den 25 september 1759 och hade då talat med henne om Clercks målningar av hennes fjärilar: ”Commercierrådet Bar. Dyben fick ordres att betala dem, så fort de förfärdigas. Detta bör blifwa första steget.”⁶ Den 18

Något porträtt av Carl Clerck är inte känt. Med lätt och säker hand har Gunnar Brusewitz tecknat och kolorerat denna tänkta bild av Clerck i samlartagen på Söder Mälarstrand. Det enda vi vet om Clercks utseende är att han med åren blev välmående, därom vittnar eventuellt en efterlämnad skuld på 900 daler kopparmynt till gästgivaren Biurström på Dalarö och definitivt Linnés anteckning om hans tunga steg i *Nemesis Divina* (1968): "1765 natten kl. 12 emällan den 22 och 23 julii hörer min hustru utur vår sängcammare, huru det går i öfre cammaren, mitt museo, någon gå helt tungt af och an länge. Wäcker på mig, som och hörer det wähl. Jag wiste, att ingen war där, att dörrarne woro wähl låste och nyckelen hos mig. Äfter några dagar får jag notification, att min besynnerlige wän och förtrognaste commissarien Carl Clerck dött den 22 julii kl. 9 om aftonen, och sannerligen war gången så lik hans, att om jag hört honom i Stockholm, hade jag tient[!] honom igien af gången. Men nu war jag på min gård Hammarby, 6 mihl från Stockholm."

februari 1760 skriver Linné till Clerck och undrar om han fått betalt för de fram till dess målade fjärilarna.⁷ Det finns inga direkta uppgifter som tyder på att drottningen inte skulle ha betalat originalmålningarna. Det kan vara så att dessa betalades av drottningen, men att hon inte var villig att bekosta utgivningen av verket, och kanske särskilt inte i stor folio enligt Linnés önskan.⁸

Men det stora problemet uppstod när det stod klart att hennes engagemang slutade med betalningen av originalmålningarna och Linnés dröm om att de skulle graveras i folio som en parallell till *Museum Adolphi Friderici* (1754) inte kunde realiseras. När Linné senare skrev att Clerck framställt fjärilswerket ”utan minsta understöd” och ”utan uppmuntran, utan erkjänsla”, kan det tolkas som en syftning på drottningens bristande intresse.⁹ Inte heller det av Linné tänkta andra steget, ”att H:s M:t bör ihogkomma Eder [Clerck] med någon Heder”, synes ha infriats.

När det stod klart för Linné att Clerck hade ”begynt låta sticka dem i quarto och ärnar utgifva såsom sitt eget wärck och som 2:dra tomen af sine egne Papilioner”, skrev han upprörd till Bäck och berättade att han på det högsta” varnat Clerck för detta.¹⁰ Linné hade i samtalet med drottningen uppfattat att ”Hennes M:t resolverade att Hr Clerck skulle få dem afrita för Hennes Museum, det jag beskrifwit”. Det är inte sannolikt att Clerck skulle ha fattat ett beslut i strid med drottningens och Linnés önskan. Här rör det sig nog i stället om en informationsmiss som fick Linné att reagera. Om drottningen ändrat sig eller Linné misstolkat henne i det samtal där det hela avhandlades får vi nog aldrig veta. Sina synpunkter kan drottningen ha meddelat Clerck genom Dyben vid något tillfälle då ersättningen utbetalades. Inga dokument har påträffats som kastar ljus över hur det hela klarades upp, men Clerck fortsatte i alla fall måla av drottningens fjärilar som planerat och med tanke på sitt eget verk.

Att en av tidens finaste fjärilssamlingar öppnats för Clerck och att drottningen därtill betalade honom för arbetet med att måla av fjärilarna var en fantastisk möjlighet. Att det redan i februari 1760 stod ganska klart att drottningen inte tänkte lämna ekonomiskt understöd för publiceringen måste samtidigt ha varit en tung misräkning. Antagligen fanns det inte heller någon rimlig möjlighet för Clerck att dra sig ur åtagandet, han hade ju ”fått nådigt tillstånd, att med lifliga färgor afmåla” fjärilarna.¹¹ När arbetet avslutades hösten 1761 hade fjärilarna samlats på 39 planscher som graverades i kvarto. Ett unikt exemplar sammanställdes och kolorerades för drottningen och presenterades henne i oktober 1761 (nu i Kungl. biblio-

teket, Stockholm). Försiktigtvis hade titelbladet inte någon graverad titel. Exemplet hade en tryckt dedikation och register till planscher 1–39.

Version 3: [Icones Lud. Ulr. II], oktober 1761

Graverat titelblad (variant a, utan text), sex sidor text (varav ett register på ett blad) och 39 planscher numrerade 1–39 i handskrift. Planscher 1–39 avbildar utländska fjärilar ur drottning Lovisa Ulrikas samling på Drottningholm.

Överlämnandet av volymen med drottningens fjärilar var en sista möjlighet att få drottning Lovisa Ulrika att engagera sig för publiceringen genom ekonomiskt stöd, men inget hände. Men tydligen hade Clerck fria händer att använda materialet, han behöll originalen, och fick nu på allvar fundera över hur verket skulle kunna publiceras. En stor del av kostnaden låg i den tidskrävande koloreringen av planscher 1–39. Linné fick överge tankarna på ett illustrerat och kolorerat "Museum Ludovicæ Ulricæ" i imperial folio, och publicerade i stället sina beskrivningar över drottningens samlingar (snäckorna undantagna) i ett mindre format utan planscher år 1764.¹²

De följande cirka sju månaderna ägnade Clerck nästan helt åt en juridisk process.¹³ Först när denna avslutats i april 1762 fick han tid att forma den slutliga versionen av sitt verk. Clerck hade vid detta tillfälle en hopar på minst 60 fjärilspanscher graverade mellan sommaren 1758 och sommaren 1761, några inte riktigt färdiggraverade. Delar av detta material hade vid olika tillfällen sammanställts i olika konstellationer i enstaka exemplar (ovan versionerna 1–3, 1758–1759, 1759 och 1761). Hans beslut blev nu att ge ut ett verk, *Icones insectorum rariorum*, i två delar med 55 planscher numrerade 1–55.

För den första delen använde Clerck 14 av de redan graverade planscher 1–14, fem lades åt sidan och två nya graverades, totalt 16 planscher. Deras numrering korrigerades i gravyren. Den andra delen omfattar uteslutande de 39 planscher som avbildar drottningens fjärilar. För den första delen användes det titelblad som graverades redan 1759 (och som inte har någon delbeteckning) och för den andra delen det titelblad som graverades våren 1761 för drottningens fjärilar, men som lämnats utan text (men nu fick texten tillgraverad). De tidigare tryckta dedikationerna och inledningen fick sina logiska platser i del I och II.

Det är detta viktiga skede som belyses av det Clercks eget exemplar av *Icones* som kommit i dagen genom försäljningen av delar av boksamlingen på Ericson. Det är uppenbarligen sammanställt under våren eller sommaren 1762.

I slutet av 1762 lät Clerck binda några okolorerade exemplar i enkla bruna skinnryggband av detta slutliga verk med nytryckt register för planscherna 1–55 och deltitelblad som anger del I och II, den senare med planscherna 17–55 i handskrift. De troligen tolv exemplaren numrerades i kulan i nederkanten på första delens graverade titelblad. Tiden därefter korrigerades och graverades ett antal namn som fram till dess varit handskrivna på planscherna. Andra delen fick texten graverad på titelbladet. Så vidtog den tidsödande koloreringen. Redan i dissertationen *Centuria insectorum rariorum* (1763) efterlyser Linné utgivningen av *Icones*.¹⁴ Linnés *Museum S:æ R:æ M:tis Ludovicæ Ulricæ*, som refererar till det färdiga verket, har Linnés förord daterat Hammarby den 30 juli 1764. Det indikerar att de första kolorerade exemplaren blivit färdiga under första halvåret 1764. Efter Clercks död 1765 fortsattes koloreringen i Vetenskapsakademiens regi till 1797.

Version 4: [Icones I–II], 1764

En sammanställning av de tidigare graverade planscherna och fem nya planscher (som avbildar svenska mal, mätare och flyn). Del I: *Icones insectorum rariorum*, sectio prima, 1759. Graverat titelblad (från version 2: *Icones Lud. Ulr. I*, men variant b, ”allegatis”), 10 sidor text och 16 planscher (7 från version 1: *Icones Phal.*, 4 från version 2: *Icones Lud. Ulr. I* och 5 nya, numrerade 1–16 i handskrift och gravyr. Del II: *Icones insectorum rariorum*, sectio secunda, 1764. Graverat titelblad (från version 3: *Icones Lud. Ulr. II*, variant b, med text), 10 sidor text (varav ett register på två blad för båda delarna), 39 planscher (från version 3: *Icones Lud. Ulr. II*, numrerade 17–55 i handskrift.

Några okolorerade exemplar färdigställdes från hösten 1762 (minst tolv numrerade exemplar; de har ingen text graverad på titelbladet till del II).¹⁵ Vetenskapsakademien fick ett exemplar i februari 1763 och Clerck belönades i juni samma år av akademien med en guldjetton för *Icones*.¹⁶ De första sex kolorerade exemplaren färdigställdes våren 1764 och därefter ytterligare sex eller tolv, av vilka Clerck i juni 1765 pantsatte sex hos akademien. Dessa exemplar var numrerade, hade texten graverad på titelbladet till del II och därtill detta titelblad kolorerat. Efter Clercks död i juli 1765 fortsattes koloreringen av 42 exemplar i Vetenskapsakademiens regi fram till 1797. Dessa exemplar är inte numrerade och har inte andra delens titelblad kolorerat.

Clercks Icones, främre pärmens insida med klistermarmorat papper och Carl Jedvard Bondes formklippta exlibris, försätts med anteckningar som möjligen kan härledas till d'Albedyhlls bibliotek. Carl Jedvard Bonde (1813–1895) köpte 1843 Carl Gustaf Eichstedt d'Albedyhlls (1800–1856) bibliotek strax innan det skulle säljas på auktion. Den senare hade ärvt faderns, Gustaf d'Albedyhlls (1758–1819) rikhaltiga bibliotek och utvidgat det ytterligare. Antikvariatsbokhandlare Mats Rehnström, Stockholm, som genom sin praktiska verksamhet förvärvat en enastående kunskap om svenska boksamlare och deras bibliotek, har meddelat följande om detta Clercks exemplar av Icones: boken finns i d'Albedyhlls katalog och är alltså förvärvat av Bonde med denna boksamling 1843. Anteckningen "195—" kan vara ett ordningsnummer då sådana ofta förekommer i d'Albedyhlls samling, och anteckningen om priset 15 riksdaler 36 skilling banco kan vara det pris som d'Albedyhll betalat, om det var fader eller son är inte möjligt att avgöra. Mats Rehnström har noterat att fadern Gustaf d'Albedyhll var storköpare redan på Aurivillius auktion på 1780-talet. Clercks hustru Anna Margaretha Dahln dog 1787 och Vetenskapsakademien fick då den kvarlåtenskap av kopparplåtar, målningar och tryck till Clercks arbeten som hon hade kvar. Men det är ju fullt möjligt att hon dessförinnan givit bort eller avyttrat något av detta material.

Det tidiga avdraget av plansch 20 avslöjar att den översta fjärilen haft ett graverat namn "Pipheis 108", här överstrukt och ersatt med "Cydippe" i Clercks handskrift. Detta nya namn graverades sedan liksom "Actorion" och "Bates 169". I den andra delen ändrades planschernas numrering 1–39, som de haft i *Icones Lud. Ulr. II*, till 17–55 i handskrift. Att den äldre numreringen (här "20") inte är överstruken, bara tillagd den nya i lite större stil (här "36"), ger en känsla av att arbetet pågår och att beslutet inte är taget.

Clercks eget okolorerade exemplar av *Icones* från våren/sommaren 1762

Volymen kan närmast betraktas som en dummy, ett provexemplar använt som hjälp vid planering och utformning av verkets nya sammansättning i två delar. Exemplaret har inte deltitelblad och register (till del I–II) så inbindningen bör rimligen ha gjorts på hösten 1762 innan arket med dessa trycktes. Flera planscher är i tidiga avdrag med rättelser och nya namn i Clercks handskrift.

Clercks nya numrering av andra delens planscher har gjorts före inbindningen (några siffror har naggats av bokbindarens hyvel). Han har alltså arbetat med planscher och text lösa innan han bestämt sig för urval och ordning. Blanka blad är inklistrade före del I och II, fästa mot de graverade titelbladen *efter* inbindningen. De indikerar säkert tankarna på förtitelbladen. En bidragande orsak till att dessa trycktes var säkert att det graverade titelbladet till del I saknade delbeteckning; att gravera dit en sådan var fullt möjligt men antagligen var de drygt 100 avdragen redan tagna. Dessutom skulle ju ett nytt register tryckas och det blev utrymme för deltitelbladen på detta tryckark.

Exemplarets beskrivning: Enkelt halvband i brunt skinn med stänkmarmorat pärmpapper, fast rygg utan tryck. Pärminsidor med klistermarmorat papper (brunviolett, rött gult och grönt), vitt främre försätts.

Frampärmens insida med Carl Jedvard Bondes formklippta exlibris, försätts med handskrift: "195–" (troligen ordningsnummer i blyerts, motsvarande återfinns i flera böcker från d'Albedyhlls bibliotek) och "kostar 15 RD- 36 s Banco" (bläck, 1700-tal, "15 RD-" senare (?) ifyllt både med bläck och blyerts).

Carl Clerck, *Icones insectorum rariorum*, I–II, 1759–1762.

Del I:

- s. [1–2] blankt, inklistrat
- s. [1–2] graverat titelblad (IIb = osignerat, "allegatis")
- s. [1–4] tryckt text (dedikation)
- s. [1–4] tryckt text (förord)
- 16 planscher numrerade 1–16 i Clercks handskrift och i gravyr

Del II:

- s. [1–2] blankt, inklistrat

<i>tipula</i>		<i>Salus</i>	45.1
<i>tipulilla</i>	11.4		
<i>tipula</i>	11.7	<i>Salus</i>	45.2
		<i>Pygalia</i>	46.4
<i>tipularia</i>	4.8	<i>Tipicus</i>	32.3
<i>tipuliformis</i>	2.1		
<i>tipuliformis</i>	1.5		
<i>tipulilla</i>	2.13		
<i>tipulilla</i>	1.13		
		<i>U</i>	
		<i>Ulysses</i>	23.1
<i>uncula</i>	3.7		
<i>undulata</i>	6.3		
<i>unquicalla</i>	12.7		
<i>upella</i>	3.13		
		<i>3</i>	
		<i>vanilla</i>	40.2
<i>vestianella</i>	11.4	<i>venilia</i>	32.4
<i>vibicaria</i>	3.2	<i>Virgo</i>	42.5
<i>viridaria</i>	2.12		
<i>vittella</i>	3.10		
		<i>X</i>	
<i>xylosteana</i>	2.6	<i>Xanthus</i>	34.1
		<i>Y</i>	
		<i>Yetes</i>	43.1

Sista sidan av Clercks handskrivna register till delarna I–II. Clercks handskrivna register till *Icones Lud. Ulr. II* (som trycktes på ett blad) finns i Kungliga Vetenskapsakademien, Stockholm, Ms. Clerck, C., [Entomologiska anteckningar]. Det är snarlikt utformat.

- s. [1–2] graverat titelblad (Ia = utan text, blank sköld)
- s. [1–4] tryckt text (dedikation)
- 39 planscher i tidiga avdrag, numrerade i handskrift, först 1–39 som kompletterats med 17–55, allt av Clercks hand; planscherne har 28 fjärilsnamn påskrivna av Clerck, de flesta graverades sedan.
- s. [1–2] tryckt text (register på 1 blad till del II)
- s. [1–2] blankt, inklistrat
- s. [1–14] första och sista bladen blanka, övriga med handskrivet register till del I–II av Clercks hand

Registret till del I–II trycktes i slutet av 1762 på ett ark tillsammans med deltitelbladen (ark C, se Dal 1985, s. 59, resp. 1989, bilaga 4).

Nedan listas de 5 planscher som iordningställdes och trycktes för den slutliga versionen. De återfinns i *SLÅ* 1984–1985 i tabellerna på s. 52 och 63 och är avbildade på s. 75–76.

- nr 8, Lota
- nr 9, Tipuliformis
- nr 10, Alströmeriana
- nr 11, Capittella
- nr 12, Svammerdamella

Av den bevarade brevväxlingen framgår att målningar av fjärilar hörande till planscherne 9 och 11 granskades av Linné i februari 1759, men de graverades troligen inte då. Arbetet med att åstadkomma några planscher med vackra papiljoner i drottningens smak upptog i stället all tid under våren, inga ”bytingar” omnämns i breven från mars och senare. Den sista bevarade räkningen från gravören Bergqvist är daterad februari 1762, därefter får vi tänka oss att endast kompletterande gravyrarbeten utförts.

Av särskilt intresse är plansch 12 som är i ett tidigt avdrag utan fjärilar graverade i tre av rutorna, *Degerella*, *Linneella* och *Turionella*. Det tyder på att dessa fjärilar är de sista som graverades för verket 1762. Därefter graverades ett antal namn på planscherne 17–55 som tidigare bara varit i handskrift, och först 1764 graverades fjärilen *Linneella* och texten på titelbladet till del II.

Noter

¹ Brev från Linné till Clerck, 7/10 1757. Carl von Linné, *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Afd. 1. D. 5, Bref till och från svenska enskilda personer: Bäck (1756-76), C och D*, utg. Th. M. Fries (Stockholm, 1911), brev 1182.

² Benämningen "grågiökar" används av Linné i brev till Clerck 1757. *Bref och skrivelser* V, brev 1182; "byting" i samma brev och brev till Bäck 1759. *Bref och skrivelser* V, brev 993.

³ I artikeln *SLÅ* 1984–1985 benämnd [Svanske Phalaener], ändrat till [Icones Phal.] i faksimilverket 1989. Båda är konstruerade kort-titlar. Orsaken till ändringen är att titelbladet blev graverat senast i juli 1759 och återfinns med Bohemans exemplar (i KVA) och räknas till de sju planscher av Linné, som redan den 16 februari 1759 frågade vad verket skulle heta så att han kunde citera det. I litteraturförteckningen till den andra upplagan av *Fauna Svecica*, som utkom i augusti 1761, anger han: "Clercks Icones Insectorum Rariorum Holm 1759 quart. Tab. 7". Men det är förvillande att Linné glömde (eller inte hann) ändra i manus så att det i texten hänvisas till "Clerck. Phal.". Jfr not 17 i uppsatsen *SLÅ* 1984–1985.

⁴ *Bref och skrivelser* V, brev 1209.

⁵ *Bref och skrivelser* V, brev 1208.

⁶ *Bref och skrivelser* V, brev 1213.

⁷ *Bref och skrivelser* V, brev 1219.

⁸ Det kan vara så att Linné också höll möjligheten öppen för att ta med drottningens conchylier i verket. H. C. von Krus och J. E. Rehn utförde 1754–1755 målningar av snäckor ur drottningens samling i anslutning till publiceringen av *Museum Adolphi Friderici* (1754), illustrerad av J. E. Rehn – som det verkar för en fortsättning

med drottningens samling på Drottningholm. Målningarna, som finns i KVA, är utomordentligt fint utförda på pergament. Linné skriver 1759 (brev 993) till Bäck: "Hwad conchilierna hos Hennes Mt angår, wille jag knapt att de utgofwes, sedan Kratzensteins så präktiga figurer utgifwits, att våra ej kunna praestera dem så goda." Linné syftar på praktverket *Auserlesne Schnecken, Muscheln und andre Schalthiere* (Köpenhamn, 1758), med bilder av F. M. Regenfuss och text av bl.a. C. G. Kratzenstein.

⁹ Carl von Linné, *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Afd. 1. D. 2, Skrivelser och bref till K. Svenska vetenskaps-akademien och dess sekreterare* (Stockholm, 1908), brev 367.

¹⁰ *Bref och skrivelser* V, brev 1001.

¹¹ *Lärda tidningar* nr 78, den 4 oktober 1764.

¹² *Museum S:ae R:ae M:tis Ludovicae Ulricaе* och ett tillägg till *Museum S:ae R:ae M:tis Adolphi Frederici* i oktavformat tryckt av Salvius 1764.

¹³ Brev från Clerck till A. Modeer, 13/4 1762. KVA, Berg. 331. Den juridiska processen har "så gott som aldeles tvungit mig, at på någon tid hålla inne med mitt yrke i Nat. Hist."

¹⁴ Ventilerad den 23 juni 1763. Referatet i *Lärda tidningar* nr 71, den 12 september, nämner Clercks praktfulla bilder på drottningens "Indianska Fjärillar" och att "ingen ting wore önskeligare, än at detta Werk, hwaraf allenast få Exemplar äro utkomne, blefwe allmännare."

¹⁵ Ej att förväxla med några okolorerade exemplar sammanställdes och såldes till England 1788, det var "vanliga" exemplar avsedda att koloreras.

¹⁶ KVA Protokoll 4 maj och 15 juni 1763.

Summary:

Some New Statements Concerning the Production of Carl Clerck's *Icones insectorum rariorum*

By Björn Dal

The history of the production and publishing of Clerck's rare work on moths and butterflies has been described in *SLÅ* 1984–1985, as well in the facsimile work of Clerck's work published in 1989. The discovery of an uncoloured copy of the work, that was composed already in 1762 and belonged to Clerck himself, has brought some new facts and corrections into light. The most important one is: The very first version of *Icones*, "Icones Phal.", from 1758–1759, contains only an engraved title and seven plates, numbered 1–7; the plates 8–12 were not finished until the publication of the last version, "Icones I-II", in 1764.

Författarens adress:

FD Björn Dal, Kjugevägen 101, 290 34 Fjälkinge. E-post: dal.bjorn@gmail.com.

PER STOBÆUS

Planta mirabilis

*Om beskrivningar av kannrankan i den
tidiga botanikhistorien*

De köttätande växterna tillhör växtrikets verkliga sällsamheter. Köttätare förekommer inom flera olika växtfamiljer. I Sverige har vi tätört, siles-hår och vattenbläddra. I andra delar av världen finns ännu mer spektakulära exempel. Några av dem är kända för oss genom odling. Dit hör släktet kannrankor, *Nepenthes*, som är utbredd i Sydostasien, Sri Lanka (Ceylon), Australien och Madagaskar. Kannrankorna liknar till utseendet de amerikanska flugtrumpeterna, som bildar familjen *Sarraceniaceae*. En flugtrumpetsart, *Sarracenia purpurea*, finns förvildad på myrar i södra Sverige.

Kannrankorna har utvecklat säregna utväxter i form av vätskefyllda kannor som hänger ner från plantan. Nektar och lysande färger kring kannans kant lockar till sig djur, främst insekter. Större kannrankor kan ibland till och med få råttor och ödlor på fall. Kannans insida är mycket hal, vilket ofta gör det omöjligt för bytet att komma upp. Det drunknar och löses upp i den sura och enzymrika vätskan i kannan. Växten kan på så sätt tillgodogöra sig näringen.

I det följande skall det handla om hur kannrankorna blev kända för europeiska vetenskapsmän. Det skedde på 1600-talet när de ostindiska handelskompanierna utforskade och koloniserade länderna där kannrankorna växer. I kompaniernas tjänst fanns läkare och andra tjänstemän som var botaniker. Kolonialismens historia har många mörka inslag, men bland vetenskapsmännen under denna tid finner man flera självuppoffrande och hängivna personer. De ägnade sig åt att studera och beskriva de många nya arter som de påträffade under sina resor. Inte sällan var det med nöd och näppe deras vetenskapliga produktion räddades, eftersom mycket kunde hända på den långa färden mellan Ostindien och Europa.

En sådan var Étienne de Flacourt (1607–1660), som från år 1648 var guvernör på Madagaskar i det franska ostindiska kompaniets tjänst. Postumt utkom hans stora arbete om ön: *Histoire de la grande isle Madagascar* (1661).

Han var den förste europeiske vetenskapsmannen som beskrev en kannranka, närmare bestämt arten *Nepenthes madagascariensis*. Flacourt använde i sin beskrivning det lokala namnet *Anramitaco*. Växten utgör en mycket sällsam syn, skriver han. Den har blommor som liknar vaser med lock. Efter regn blir blommorna fulla av vatten, så att var och en av dem gott och väl rymmer ett halvt glas. Vidare berättar han att landets invånare inte gärna plockar blommorna. De säger att om man plockar dem när man går förbi, kommer det att regna hela dagen. Flacourt anmärker: Jag och alla andra fransmän plockade dem, men det regnade ändå inte.¹ Av Flacourts skildring märker vi att han misstolkade kannrankans utseende. Han tog kannorna för blommor och förstod inte att innehållet inte bara är regnvatten utan också en vätska som växten själv frambringar.

En något yngre vetenskapsman var Georg Eberhard Rumpf (Rumphius, 1627–1702), en tysk naturforskare och ämbetsman i tjänst hos holländska ostindiska kompaniet. Från 1653 arbetade han i kolonialadministrationen i nuvarande Indonesien. Han blev blind 1669, men han fortsatte med hjälp av sekreterare sitt arbete med att beskriva den indonesiska naturen. Rumpfs verk trycktes postumt.

I en bok som bär titeln *Herbarium Amboinense* (1747) beskriver Rumpf utförligt en indonesisk medlem av kannrankesläktet, *Nepenthes mirabilis*. Han kallar den *Cantharifera* ("kannbärare"). I kannorna hamnar olika larver och insekter, vilka alla dör i vätskan, utom små räkor som ibland påträffas levande, enligt Rumpf. Han kände inte till att växten livnärde sig på de döda djuren, men hans iakttagelse att vissa djur klarar att leva i vätskan är riktig. Särskilt när pH-värdet stiger i en kanna som blivit några månader gammal, kan den koloniserar av larver som lever på andra nedfallande insekter.² Rumpf visste också att liknande arter förekom på Sri Lanka, Madagaskar och i Brasilien. Märkligt nog återger han samma historia som Flacourt om den regnframkallande växten. Han måste ha fått historien från Flacourt och gjort den till sin. Invånarna ville knappt låta européerna plocka kannorna, skriver Rumpf, eftersom de trodde att man kunde framkalla regn genom att hålla ut innehållet. Han hörde också att en rakt motsatt föreställning förekom. Om det fanns sängvätare bland pojkar, brukade man gå upp i bergen och hämta kannor, vars innehåll hällades över pojkarnas huvuden. En viss del av vätskan skulle drickas upp och ansågs även verksam mot inkontinens bland äldre.³

Indonesien utgör centrum i kannrankornas utbredningsområde, men i historien om kartläggningen av dessa växter på 1600-talet spelar den cey-

Abbildning av Nepenthes distillatoria i anslutning till Herman Nicolai Grims artikel i Miscellanea Curiosa Sive Ephemeridum Medico-Physicarum Germanicarum Academiae Naturae Curiosorum Decuriae II. Annus Primus (Nürnberg, 1683). Foto: Universitätsbibliothek Tübingen.

lonesiska arten *Nepenthes distillatoria* huvudrollen. Det är den enda arten som förekommer på Sri Lanka, där den är endemisk. Denna art är intressant även av det skälet att den första utförliga beskrivningen som kom ut i tryck gjordes av en gotländsk naturvetenskapsman, läkaren Herman Nicolai Grim. Innan vi går in på hans beskrivning skall jag kort nämna något om hans liv.

Herman Nicolai Grim föddes i Visby 1641. Fadern var hovfältskär. Efter medicinska studier i Köpenhamn och Holland var Herman Nicolai Grim kirurg i holländsk och dansk tjänst. I Köpenhamn utbildade han sig till skicklig kemist. Han gjorde resor till Novaja Zemlja och Grönland. Åren 1671–1681 var han läkare i holländska ostindiska kompaniets tjänst på Sri Lanka och Java. I många artiklar och i ett par böcker publicerade han sina naturalhistoriska och medicinska rön från vistelsen i Ostindien. Han gjorde bland annat ett utkast till flora över Sri Lanka. 1681 återvände Grim till Europa och praktiserade i Holland, Sverige och Tyskland. 1697 slog han sig ner i hemstaden Visby och tjänstgjorde som gotländsk provinsialläkare. 1704 återvände han till Stockholm och verkade där som pestläkare tills han själv avled i pesten 1711.⁴

Nu till Grims beskrivning av den ceylonesiska kannrankan, som han kallar en *planta mirabilis*, en förunderlig växt. Hans artikel publicerades i *Miscellanea Curiosa Sive Ephemeridum Medico-Physicarum Germanicarum Academiae Naturae Curiosorum Decuriae II. Annus Primus* (Nürnberg, 1683), s. 363–364. Jag återger den här i översättning:

HERMAN NICOLAI GRIM Om en förunderlig destillerande växt

”Stora är Herrens verk”,⁵ säger den vise, som begrundar dem och finner ren glädje däri. Ett exempel på det sagda erbjuder oss denna planta, som förtjänar uppmärksamhet såsom ett naturens under. Ty varje gång jag fått se den, ja ännu i dag när jag tänker på den, känner jag glädje över det förunderliga som naturen frambringar, särskilt som jag ofta vederkvickt mig med dess nektar när jag varit utmattad och törstig.

Om denna plantas utseende skall jag inte säga något, eftersom den på denna bild framträder såsom levande med frukt, blomma och frö, men den destillation som naturen åstadkommer skall jag här helt kort beröra. Ur jorden drar roten upp fukt, som med hjälp av solens strålar stiger upp i själva plantan, sipprar ut genom stjälkarna och bladnerverna och till sist upptas och samlas i denna naturliga vas, tills den erbjuds för människans nödvändiga behov. Behållarna för denna vätska är

på ett elegant sätt stängda ovan till med ett lock, så länge de inte nått full mognad, men när man trycker på locket med fingrarna, spricker det och tillhandahåller denna söta, klara, behagliga, stärkande och svalkande vätska, så att ungefär sex eller åtta behållare innehåller så mycket vätska att en människa gott och väl kan släcka sin törst under största njutning. Vissa behållare är nästan fulla, andra halvfulla och ibland finns inget alls däri. Alla rymmer inte lika mycket, vilket beror på luftens beskaffenhet, allteftersom den varit torr, varm eller fuktig under en längre tid. Även inom medicinen har växten sina verkningar. Roten har en sammandragande effekt. Örten kyler och luktar. Saften, utsöndrad som egen destillerad vätska, kan användas invärtes mot brännande febrar och utvärtes mot inflammationer, hudinfektioner och liknande. Plantan växer i fuktiga och skuggiga skogar inte långt från Colombo, som är ön Ceylons huvudstad. Med detta slutar jag beskrivningen av denna förunderliga planta.

De kannor som ännu inte är fullvuxna är som Grim skriver tillslutna med lock. Saften i dessa är ren och kan därför användas.

En kollega till Grim i Colombo var den tyske läkaren Paul Hermann (1646–1695). Hermann var född i Halle. Åren 1672–1677 var han läkare på Sri Lanka i holländska ostindiska kompaniets tjänst. Under denna tid samlade han en mängd växter i ett herbarium. Efter sin hemkomst var han professor i botanik vid universitetet i Leiden. Carl von Linné byggde på Hermanns herbarium när han sammanställde sin *Flora Zeylanica*, som utkom 1747. Enligt Linné samarbetade Paul Hermann med Herman Nicolai Grim.⁶

Hermanns arbete om de ceylonesiska växterna utkom inte i tryck under hans livstid. Hans fynd av kannranka blev dock känt genom en notis i *Acta medica et philosophica Hafniensia* 1677. Denna tidskrift utgavs av den danske läkaren Thomas Bartholin (1616–1680). Bartholin berättar här att ett brev från kollegan Holger Jacobaeus (1650–1701) i Leiden 1674 meddelade att ett skepp hade anlänt till Holland med fröer från Ceylon, insamlade av Paul Hermann. I försändelsen från Hermann fanns också en kort beskrivning av en förunderlig växt, *miranda herba*: Roten liknar mycket lakritsroten. De styva bladen påminner om hjorttungans blad. Från växten hänger små säckar, fulla av en syrlig vätska.⁷

Redan före Linné hade köpmannen och botanikern Jakob Breyne (1637–1697) i Danzig kännedom om Hermanns herbarium. Breyne nämner i sin *Prodromus fasciculi rariorum plantarum* (1689) den av Hermann observerade kannrankan. Breyne ger den själv namnet *Nepenthes Zeylanicum*.⁸ Paul Hermanns studier av ceylonesiska växter utkom postumt 1726. Kannrankan upptas där under det inhemska namnet *Badura*. Hermann anger att hela

växten används som motgift, särskilt mot ormbett. Namnet *Badura* eller *Bandura* är ett singalesiskt ord som betyder manslem, enligt Hermann.⁹

Linné sammanställde i *Hortus Cliffortianus* (1737) uppgifterna från Grim, Hermann och Breyne och fastställde att de alla skrev om en och samma växt, som han kallade *Nepenthes*. Linné använde alltså Breynes beteckning, och därför gäller den ännu i dag. Namnet är hämtat från Odysseen 4:221, där det talas om en egyptisk drog (opium?), som Helena blandade i vinet för att de som drack därav skulle glömma alla sorger och bekymmer. *Nepenthes* betyder således ”utan bekymmer” på grekiska. *Nepenthes* är ett exempel på att botaniker vid denna tid återanvände gamla grekiska och latinska växtnamn och lät dem beteckna arter som inte var kända för antikens lärde. I sin kommentar till varför han valt att följa Breyne på denna punkt skriver Linné:

Jag har antagit Breynes synonym, ty även om denna växt inte var *Nepenthes* för Helena, kommer den att bli det för alla botaniker. Vem är den botaniker, som efter att ha företagit en lång resa, inte skulle gripas av förundran när han såg denna underbara växt? Skulle han inte glömma gångna olyckor när han helt hänryckt och med häpnad skådade Skaparens undergörande hand?¹⁰

Trots att Linné och de andra botanikerna inte kände till kannrankans alla hemligheter förundrade de sig över växtens märkliga utseende och egenskaper.¹¹ Linné betonade i Herman Nicolai Grims efterföljd att den på ett särskilt tydligt sätt visar Skaparens konstfärdighet. Vi, som vet hur sinnrikt kannrankan är konstruerad för att fånga insekter, kan instämma i detta.

Noter

¹ Étienne de Flacourt, *Histoire de la grande isle Madagascar* (Paris, 1661), 130.

² Anthea Phillipps & Anthony Lamb, *Pitcher-plants of Borneo* (Kota Kinabalu, 1996), 46 f. I denna bok beskrivs utförligt kannrankorna i botanikhistorien efter Linnés tid. Min framställning bygger delvis på den kortfattade historiken över 1600- och 1700-talets botanikers intresse för kannrankorna.

³ Georg Eberhard Rumpf, *Herbarium Amboinense* V (Amstelædami, 1747), 121–124.

⁴ Sten Lindroth, ”Grim, Herman Nicolai”,

Svenskt biografiskt lexikon 17 (Stockholm, 1967–1969), 292–294; Holger Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814* III (København, 1926), 270 f.

⁵ Ps 111:2.

⁶ Carl von Linné, *Flora Zeylanica* (Holmiæ, 1747), 14.

⁷ Thomas Bartholin, *Acta medica et philosophica Hafniensia* III (Hafniæ, 1677), 37 f.

⁸ Jacob Breyn, *Prodromus fasciculi rariorum plantarum secundus* (Gedani, 1689) 75 f.

⁹ Paul Hermann, *Musaeum Zeylanicum* (Lugduni Batavorum, 1726), 16.

¹⁰ "Assumsi synonymon Breynii, cum enim si hæc non Helenæ nepenthes, certe Botanicis omnibus erit. Quis Botanicorum longissimo itinere profectus, si mirabilem hanc plantam reperiret, non admiratione raperetur, totus attonitus, præteritorum malorum oblitus, mirificam Creato-

ris manum dum obstupescens adspiceret?" Carl von Linné, *Hortus Cliffortianus* (Amstelædami, 1737), 431.

¹¹ Att kannrankorna är köttätare påvisades av den brittiske botanikern Joseph Dalton Hooker (1817–1911) år 1874. Phillipps & Lamb 1996, 15.

Summary:

Planta mirabilis

On descriptions of the pitcher plant in the early history of botany

By Per Stobaeus

Nepenthes, pitcher plants, is a genus of carnivorous plants which was explored in the seventeenth century by botanists in the service of the East Indian Companies. In 1683 Herman Nicolai Grim, a medical doctor from the Swedish island of Gotland, published a description of the species, the *Nepenthes distillatoria* found in Sri Lanka. At this time it was not yet known that the plant was carnivorous. Grim was of the opinion that the pitchers, which were filled with liquid, were created like that in order to offer the travelers a refreshing drink. Carl Linnaeus named the genus *Nepenthes* (without grief in Greek) following the German botanist Jakob Breynes. He meant that the sight of the miraculous plant makes the marveling botanist forget all his sorrows.

Författarens adress:

Fil. dr, teol. kand. Per Stobaeus, Universitetsbiblioteket i Lund, Box 3, 221 00 Lund. E-post: per.stobaeus@ub.lu.se.

INGVAR SVANBERG & JOHNNY STRAND

Giovanni Pietro Olinas beskrivning av kanariefågeln av år 1622

Kanariefågeln äldre historia är bara fragmentariskt känd. William Turner (1510–1568) nämner år 1544 kanariefåglar; Konrad Gessner framhåller i *Historia Animalium* (1555) att kanariefågeln såldes överallt och uppskattades för sin sång; Cesare Manzini, som skrev den första boken om burfågelskötsel 1575, berör den i korthet;¹ och Ulisse Aldrovandi 1599 har en del intressanta detaljer rörande import av kanariefåglar. Vi kan också nämna en avbildning av Marcus zum Lamm från omkring 1580.²

Italienaren Giovanni Pietro Olinas (1587–1645) i ornitologikretsar välkända bok *Uccelliera: ovvero discorso della natura e proprietà di diversi uccelli* behandlar främst jaktbara fåglar, fågelfångst och sångfåglar i bur, och utkom i sin första upplaga 1622, samt i en utvidgad och förbättrad edition 1684.³ Olinas bok uppskattas av alla kulturhistoriskt orienterade fågel- och jaktintresserade inte minst för de vackra illustrationerna, 64 till antalet. Gravyrerna är framställda av Antonio Tempesta (1555–1630) och Francesco Villamena (1566–1624). Men även texten förtjänar att uppmärksammas, och för den som intresserar sig för sällskapsdjurens historia är förstås den utförliga redogörelsen om kanariefågeln, eller som han kallar den *Passer Canarius* 'Sparven från Kanaria', särskilt spännande.

Vi får en inblick i sydeuropéernas kunskaper om den lilla sångfågeln som redan i början av 1400-talet började komma med sjöfarare till Medelhavsområdet. Kanariefågeln blev snabbt uppskattad för sin sång och redan mot slutet av 1500-talet uppvisar den domesticeringstendenser genom de färgmutationer som hade börjat framträda.

Olinas bok tillhör naturligtvis ornitologihistoriens klassiker och finns representerad även i svenska samlingar (bland annat på Kungliga biblioteket i Stockholm). Det skall emellertid redan här skjutas in en brasklapp. Olinas bok är det arbete man refererar till, och så sent som år 2000 utgavs en kommenterad utgåva i Italien, men i själva verket har han hämtat data

Kanariefågel. Ur Giovanni Pietro Olina, *Uccelliera* (1622).

från en mindre känd föregångare, nämligen Antonio Valli Da Todi, vars *Il Canto degl' Augelli, opera nella quale, tra le altre cose, esplicita la relazione tra territorio e canto* utkommit redan 1601, med träsnitt gjorda efter teckningar av Antonio Tempesta och Giovanni Maggi (1566–1620). Den boken är betydligt mer sällsynt. Plagiat, utan angivande av källa, tillhörde närmast en litterär kutym i fackbokkretsar långt in på 1800-talet.⁴

Nu var det emellertid inte Olina som var skyldig i detta fall, utan snarare hans uppdragsgivare Cassiano dal Pozzo, skriver Tim Birkhead. Pozzo var en hängiven avikulturalist och det var han som gav Olina i uppdrag att framställa en definitiv bok i fågelhållning för Accademia dei Lincei ('Lodjursblickens akademi', eller bättre De skarpögdas akademi). Antonio Valli Da Todi's bok utkom bara i en mycket liten upplaga och var snart bortglömd.

Vild kanariefågel på Gran Canaria. Foto: Juan Emilio, 2012.

Kardinal Del Monte, Cassianos uppdragsgivare, hade emellertid tillgång till ett eget exemplar som han också uppskattade. Cassiano och Olina insåg att Vallis bok (som bara var på 35 sidor) därför kunde utgöra grunden för ett mer omfattande verk. Den åldrade illustratören Antonio Tempesta fick i uppdrag att förbättra originalillustrationerna och tillföra nya illustrationer. Den 15 augusti 1622 presenterades Olinas bok inför de skarpögda ledamöterna och en baktanke från Cassiano var att han därmed skulle bli invald i akademien. Faktum är att Cassiano skrivit åtskilligt av texten, men avstod från att framhäva sig som medförfattare. Boken är emellertid dedicerad till honom. Olinas bok blev en omedelbar succé och även Cassiano belönades genom att tas upp i akademien.⁵

I Olinas bok finner vi den första någorlunda realistiska illustrationen av en kanariefågel (en äldre finns i Aldrovandis bok), en bild som senare användes av Johannes Jonstonus och Francis Willughby. Avbildningar av kanariefåglar i äldre tid är få. Vi finner dem på några enstaka målningar.⁶ Eftersom kanariefågeln äldre historia är så pass lite känd kan det därför vara av intresse för alla fågelintresserade att i översättning få ta del av Olinas redogörelse för arten från 1622. Vi återger därför här den från italienska översatta texten in extenso, medan kommentarer till textinnehåll och översättning återfinns i noterna.

GIOVANNI PIETRO OLINA

Om Kanariefågeln eller Sparven från Kanaria

Kanariefågeln eller Sparven från Kanaria, på latin *Avis Canaria* eller *Passer Canarius*, var obekant under antiken, varför det finns ringa eller ingen kunskap härifrån. Därför skall vi presentera det som vi hämtat från praktisk erfarenhet och från läsning av moderna författare, som skrivit härom.⁷

Denna fågel hämtas till olika platser i Europa med fartyg från Kanarieöarna, även kallade de Lyckliga öarna på grund av det behagliga klimatet, som råder där.⁸ Fågeln liknar i allt en gulhämpling och en grönsiska, men är något större än båda och inte så mörk på huvudet som grönsiskan.⁹ Den skiljer sig också från gulhämplingen, då kanariefågeln har hela bröstet i en färg, det vill säga blekgrön med en lätt dragning åt gult; gulhämplingen har visserligen grönaktigt bröst men med mera gult i, och från sidorna, där vingarna slutar, är bröstet prickigt av mörka fläckar, liksom små droppar av mörkt brungrå färg, av rå umbra, som målarna säger; den är fläckig på samma sätt runt ögonen eller, som vi säger, kinderna. Kanariefågeln har inte heller så runt huvud och så liten näbb som gulhämplingen, vilken också är överlägsen vad gäller stjärtfjädrarnas längd. Den har smutsvit näbb, något vitare vid spetsen.

Hanen, som uppskattas för sin sång, skiljer sig från honan därigenom, att den kring bröstet, hakan och hjässan är gulare än honan, som är grönare. Bland hanarna är de bästa de, som har mera stjärt och mindre kropp. Det är nämligen sedan länge en erfarenhet, att ju sällskapligare de är, desto större benägenhet har de att sjunga; det är ofta så, att med större kropp har de för vana att vända sig runt i buren och vrida på huvudet, som sparvar från öarna La Palma och Hierro, som inte duger till att sjunga.¹⁰

Det finns fortfarande kanariefåglar hos oss, som är ättlingar till äkta. En stor mängd av dessa fraktades på ett fartyg från Kanarieöarna till Livorno. Då detta förliste nära Elba, och buren krossades vid katastrofen, räddade de sig undan till denna ö, som var närmaste land i sikte för dem. Hit tog de sin tillflykt, fortplantade sig och tillväxte i antal, så att de nu ses även på andra håll.¹¹ I och med olikheten i miljön har de emellertid ändrat sitt utseende något och blivit dessa bastarder med svarta fötter och betydligt gulare på hakan än den genuina kanariefågeln; vad beträffar storleken är de som en grönsiska.¹²

Dess föda är kolvhirs, hampfrö, kanariegräs eller hirs, men det senare bör man ge dem i måttliga mängder.¹³ Det äkta kanariegräset är det som med samma fåglar hämtas just från Kanarieöarna; det är fröet från *Phalaris*, och det är deras egentliga föda, av vilken det också kommer god sådan från Sicilien till Genua. Somliga har med gott resultat dristat sig att ge dem vallmofrön.¹⁴

För att locka dem och göra dem mer sångvilliga brukar man ibland fresta dem med smulor av socker och rörsocker, vilket ju är röret, av vilket man gör samma socker, fint krossat, varvid man ovanpå buren lägger gräset våtarv, på latin *Auricula muris* eller *Morsus gallinae*, ett gräs uppskattat av alla småfåglar, som sjunger.¹⁵

Det är vanligt, att de får någon knöl på huvudet, i vilket fall man bör vårda den och smörja med smör eller gammalt hönsister, tills den mognar. Då öppnar man

den med spetsen på en sax, rengör den från var och bara genom att smörja den gör man, så att såret läks; eller också lider de av fågelöss.¹⁶ Detta botas genom att försiktigt bespruta dem med starkt vin, när det inte är för kallt och sedan sätta ut dem i solen eller på en varm plats.

Den lever från tio till femton år, alltefter den vård och omsorg den får.

Det är som vi sett både läsefrukter och enligt Olinas upplysning egna erfarenheter av kanariefågeln som presenteras för läsaren. Det var alltjämt vildfångade fåglar det handlade om. Någon häckning nämns överhuvudtaget inte, även om den sannolikt redan fortplantade sig i fångenskap. Olina beskriver därför vildformen som bara har lite gult i fjäderdräkten. Gulhämplingen är i jämförelse ”gulare” i färgen än den vilda kanariefågeln, även om kanariehanen har något mer gula inslag än honan. Att jämföra kanariefågeln med gulhämpling och grönsiska föll sig naturligt eftersom de båda senare arterna var vanliga sångfåglar i bur vid denna tid.¹⁷

Intressant är att Olina skiljer på kanariefåglar av olika ursprung. Uppgiften är säkert hämtad ur äldre källa (Aldrovandi), men kan tyda på att det en gång i tiden fanns skilda typer av vilda kanariefåglar och att de som kom från Gran Canaria var mer lämpade som sällskapsfåglar. Uppgiften att kanariefågeln vid god vård uppnådde så hög ålder som tio till femton år styrks av senare erfarenheter, men talar också för att man drog omsorg om sina skyddslingar.

Noter

Ingvar Svanberg svarar för text och kommentarer, medan Johnny Strand översatt Olinas text från italienskan.

¹ Cesare Manzini, *Ammaestramenti per allevare, pascere, e curare gli uccelli* (Milano 1575, senare upplagor Brescia 1607, Bologna 1626 och Milano 1645) och senare upplagor. I 1607 års upplaga behandlas kanariefågeln i kapitel 13.

² T. R. Birkhead, K. Schulze-Hagen & R. Kinzelbach, ”Domestication of the canary, *Serinus canaria*: the change from green to yellow”, *Archives of Natural History* 31 (2004), 50–56. Om kanariefågeln historia fram till idag, se Ingvar Svanberg, ”Kanariefågeln svenska historia. Ett förbisett 400-årsjubileum”, *SLÅ* 2011, 71–116. För en populär översikt, Ingvar Svanberg (red.), *Mästersångare i fjäderskrud. Människor och kanariefåglar under 600 år* (Uppsala, 2012).

³ Giovanni Pietro Olina, *Uccelliera overo discorso della natura, e proprietà di diversi uccelli, e in particolare di que’ che cantano, con il modo di prendergli, conoscerli, allevargli* (Roma, 1622) tryckt hos Andrea Fei. Den förbättrade andraupplagan trycktes hos Presso M. Angelo de Rossi i Rom 1684. Det kan nämnas att Olinas bok finns tillgänglig också i en fransk översättning, *Les amusemens innocens: contenant le traité des Oiseaux de Volière, ou le parfait Oiseleur* (Paris, 1772).

⁴ Tim Birkhead, *The Wisdom of Birds. An Illustrated History of Ornithology* (London, 2011), 224. En recension av 2000 års kommenterade upplaga av Olinas bok återfinns i *Lychnos* 2002, 310 f.

⁵ Tim Birkhead, *The Red Canary. The Story of the First Genetically Engineered Animal* (London, 2004), 85 f.

⁶ Birkhead, Schulze-Hagen & Kinzelbach 2004.

Ulisse Aldrovandis mindre realistiska avbildning återfinns i *Ornithologiae, hoc est de avibus historia libri XII* (Bologna, 1599), 815.

⁷ *Passer canarius* (som Olina hämtat från Aldrovandi) och *Passer canariensis* för kanariefågel användes av åtskilliga författare under 1600-talet, se synonymlistorna i Carl Linnaeus, *Systema naturae* I (Stockholm, 1758), 181, och Mathurin-Jacques Brisson, *Ornithologie, ou Méthode contenant la division des oiseaux* III (Paris, 1760), 184.

⁸ Johan Risingh nämner i sin dagbok 1654 att bland andra exportvaror från Kanarieöarna finns "ock de sjungande Canarie foglar". Johan Clason Risingh, *The Rise and Fall of New Sweden. Governor Johan Risingh's Journal, in its Historical Context* (Uppsala, 1988), 140. Benämningen Lyckliga öarna återfinns redan under antiken som ett namn på de öar i Atlanten där de saligas andar skulle ha sin hemvist. Lyckliga öarna identifierades sedermera med Kanarieöarna och benämningen *Islas Fortunadas* har i spanskan levt kvar in i våra dagar.

⁹ Olina använder benämningen *verzellino* för gulhämpling (*Serinus serinus*) och *lecora* för grönsiska (*Carduelis spinus*), båda populära sångfåglar i bur vid denna tid.

¹⁰ Aldrovandi åtskiljer två olika slags kanariefåglar som infördes som biprodukt i samband med import av socker från Kanarieöarna. De bästa fåglarna kom från Gran Canaria och var småvuxna med lång stjärt och hade vacker sång. Det andra slaget kom från öarna La Palma och Hierro och var större, med kortare stjärt och med mindre vacker sång. Ulisse Aldrovandi, 1599, 814. Olina benämner ön Hierro Verde, ett namn som fortfarande återfinns i huvudstadens Valverde.

¹¹ Den i litteraturen spridda vandringsägna om förrymda kanariefåglar på ön Elba återges ännu om än med en viss reservation i exempelvis Curt af Enehjelm, *Kanariefågarna* (Lund, 1955), 13. Historien, som första gången återges hos Antonia Valli da Todì, *Il Canto degl'Augelli* (Roma, 1601), diskuteras i detalj i Fausto Barbagli & Carlo Violani, "Canaries in Tuscany", *Bolletino del Museo Regionale di Scienze Naturali di Torino* 15 (1997), 25–33.

¹² Här avses inte alls någon hybrid utan det är i stället frågan om en förväxling med den in-

sulära korsikanska siskan, *Carduelis corsicanus*, som finns på Sardinien, Korsika, Elba, Capraia och Gorgona. Barbagli & Violani 1997.

¹³ *Panico* avser kolvhirs (*Setaria italica*), *canapuccia* avser hampa (*Cannabis sativa*), *scagliola* är kanariegräs (*Phalaris canariensis*) och *miglio* är vanlig hirs (*Panicum miliaceum*).

¹⁴ William Turner skriver i sin *A New Herball* (London, 1551) rörande kanariegräset med vilket fågeln utfordrades "for they that brought Canary birds out of Spain brought of the seed of *Phalaris* also to feed them with"; här citerat efter utgåvan *A New Herball* II (Cambridge, 1995), 497.

¹⁵ Att utfodra kanariefåglar med socker rekommenderas ännu i handbokslitteraturen på 1800-talet, se Ingvar Svanberg, "Kammarsångare och rolighetsministrar", i Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria* 7, *Det moderna genombrottet* (Stockholm, 2008), 338. I texten används den italienska benämningen *pizza gallina* ('hönspizza') vilket avser våtarv (*Stellaria media*), som in i vår tid varit populärt som grönfoder till kanariefåglar och andra sällskapsfåglar. Även höns uppskattar denna ört, något som många av dess folkliga benämningar över hela Europa bär vittnesmål om. Senmedeltida och tidigmoderna benämningar, exempelvis hos Leonard Fuchs *De historia stirpium* (1542) och Jacob Theodor Tabernaemontanus *New Kreuterbuch* (1588), var *Auricula muris* 'musöron' och *Morsus gallinae* 'det hönsen äter'. Tabernaemontanus anger att den på tyska kallas *Hünerbiss*, *Vogelkraut* och *Gänskraut* "dieweil es den Hünern und Vögeln ein angenähme Speiss ist", jfr A. G. Nathorst, "Svenska växtnamn, 3", *Arkiv för botanik* 2:1 (1903), 130 f.

¹⁶ *Pidocchi pollini* 'hönsloppor' översätts numera vanligen fjäderlöss eller fågellöss. Om här avses fågellöss, fågelkvalster eller fågelloppor är naturligtvis omöjligt att avgöra, men sällskapsfåglar drabbas ofta av fågelkvalster.

¹⁷ Birkhead 2004, 88; Ragnar K. Kinzelbach, "The Distribution of the Serin (*Serinus serinus* L., 1766) in the 16th Century", *Journal of Ornithology* 145 (2004), 177–187.

Summary:

Giovanni Pietro Olina's Description of the Canary Bird from 1622

By Ingvar Svanberg & Johnny Strand

Although based on an earlier text the Italian author Giovanni Pietro Olina's (1587–1645) book on bird hunting and captive songbirds published in 1622 is a minor classic within ornithology. Its descriptions of the canary bird are essential reading for anyone interested in the history of aviculture. The book includes an excellent realistic illustration of the species. This text introduces Olina's book and includes his description of the canary bird translated from Italian into Swedish.

Författarens adress:

Ingvar Svanberg, Uppsala Centre for Russian and Eurasian Studies, Uppsala University, Box 514, 751 20 Uppsala. E-mail: ingvar.svanberg@ucrs.uu.se; Johnny Strand, Mellby 212, 454 94 Brastad. E-mail: strand.johnny@telia.com.

Smärre meddelanden

Recensioner och anmälningar

Linneana

Kunskapsspråket. *Languages of Science in the Eighteenth Century*, ed. Britt-Louise Gunnarsson (De Gruyter, 2011) är frukten av ett språkhistoriskt symposium avhållet i Uppsala 2007. Flera av de sjutton bidragen anlägger andra aspekter men fokus är på Linné. Här i snabb uppräkningsordning: Richard Sörman skriver om "Science and natural language in the eighteenth century", Philippe Selosse "From theory of ideas to theory of succedaneum. The Linnaean botanical nomenclature(s) as 'a point of view on the world'", Ann-Mari Jönsson om "Linnaeus international correspondence. The spread of a revolution"; Rosemarie Gläser, "The influence of Carl Linnaeus on the *Encyclopaedia Britannica* of 1771"; Kenneth Knoespel, "Linnaeus and the Siberian expeditions. Translating political empire into a kingdom of knowledge"; Palmira Fontes da Palma, "The introduction of the Linnaean classification of nature in Portugal"; Bo Ralph, "Linnaeus as connecting link in Swedish language history"; Han-Liang Chang, "Calendar and aphorism. A generic study of Carl Linnaeus's *Fundamenta botanica* and *Philosophia Botanica*". Rikhaltigt som synes – och mer hade kunnat nämnas.

Fortuna och Nemesis. Kristiina Savin, *Fortunas klädnader. Lycka, olycka och risk i det tidigmoderna Sverige* (Sewel, 2011) har fått mycket och välförtjänt beröm, Cliopriset bland annat. Här ska bara påpekas hur Savin sätter in Linnés *Nemesis divina* i ett större tidsperspektiv om Fortuna som representant för det ostadiga och varemot dygden balanserar. Det är en grym skrift men anklagelser mot Linné för hämndlystnad avförs till viss del. Han skriver i en gammal tradition av memorabilia och exempla avsedd som uppbyggelse men som i hans fall mer och mer betonade en naturvetenskaplig lagbundenhet. Savin resonerar också om den rättsliga traditionen bakom denna samling, Linné kunde ju för övrigt själv agera domare i konsistoriet. Det tidigare bärande teodicétemat utfört i Elis Malmströms gamla avhandling, *Carl von Linnés religiösa åskådning* (1926) är härmed betydligt reducerat. Mycket mer ingår i Savins bok som med en rik, mycket rik, analys och empiri förankrar

den tidigmoderna livshållningen och gör den begriplig. Retorik, teologi, pedagogik och idéhistoria men också dramatik – berättelserna är grymma som skillingtryck (som är en av de många genrer som utnyttjas). Det är en undersökning av bestående värde som öppnar för rader av detaljstudier. Men här föreligger redan en syntes.

Fredbärjs frejd. Det finns anledning att uppmärksamma en av de verkligt nyttiga Linnéforskarna: Telemak Fredbärj, han med det märkliga namnet och stavningen. (Fénelons *Les Aventures de Télémaque* hör inte längre till var mans kvällslektyr, den radikala nystavningen från förra sekelskiftet verkar avlägsen.) Aktualiteten ligger i återupptagandet sedan några år av den långa serien *Valda avhandlingar och skrifter* för vilken Fredbärj under intensiva år varit primus motor, finansiär och kommentator, ofta i samarbete med Arvid Hj. Ugglå och – senare – Albert J. Boerman (som skrev sin dissertation 1949 om Linné och Holland). Målet var att göra samtliga Linnés latinska skrifter tillgängliga på svenska. Det är Boerman som påmint oss om att Fredbärjs värdefulla insats inte ska glömmas. Den omfattade också utgåvan av *Nemesis divina* (tillsammans med Elis Malmeström 1968) och av *Linnés Örtabok* (1957; ny utgåva av Torbjörn Lindell 2009) – vitala texter för att förstå Linnés verk. Femton bidrag i *SLÅ* kom också från hans penna. Särskilt ska nämnas uppsatsen om Linné som djäkne och gymnasist (*SLÅ* 1970–1971, 13–35), som ger mycket ny information i ett ämne som man kunde ha trott skulle var slutforskat. Fredbärj var läkare av den sort som numera är sällsynt (och förstås var det också då), väl hemmastadd inte bara i sin yrkesroll utan även i humaniora och språk. Hans nekrolog står i *SLÅ* 1975–1977, 155 f. Efter hans död tog *Valda avhandlingar* en paus, för att som sagt tas upp för några år sedan, men som nu, av ekonomiska skäl, vilar – tillfälligt får vi hoppas. Åtskilligt återstår av uppdraget. Fredbärjs insats är en viktig del av Svenska Linnésällskapets snart hundraåriga verksamhet.

Kort-korta omnämnanden. Björn Lindeke, "Linné rustar för krig", i *Hippokrates. Årsskrift för Finlands medicinhistoriska sällskap* 23 (2006), 97–121. – Isabelle Charmantier, "Carl von Linné and the visual representation", i *Historical Studies on the Natural Sciences* 2011:4. – Carl von Linné (pres.) och Nils Skragge (resp.), *Morbi artificum*, med inledning av Timo Hannu och översättning av Reijo Pitkäranta Ammattitaudit, i *Duodecim* 2012:128. – Per Stobaeus, "Karlsöarna, Linné och alkfåglarnas namn", i Per Stobaeus (red.), *Kust och kyrka på Gotland* (Visby, 2010). – Bettina Dietz, historiker

i Hong Kong, har publicerat uppsatsen "Contribution and co-production. The collaborative culture of Linnean botany", i *Annals of Science* 2012. – Två linneanska uppsatser ingår i en festskrift till avgående överbibliotekarien Ulf Göransson vid Carolina rediviva i Uppsala, *I lag med böcker* (AUU XLVI, 2012): efterträdaren Lars Burmans "Småländsk vältalighet. Inspektor Linné och Uppsalanationernas orationer", och Laila Österlund och Adam Larssons "Linnean Heritage. Predecessors and Conservation". Den senare behandlar bevarandearbetet med de medicinska, mestadels äldre böcker som tillhört Linnaeus svärfar Johannes Moraeus, i samband med att de återfördes från Linnean Society till Uppsala 1894. – I senaste *Biblis*, nummer 59, skriver Gunnel Hedberg om litografen Sven August Peterson och hans stentryck av Roslins och Hugo Birgers Linnéporträtt. – Sist men inte minst nämns här kort David Dunér, *Tankemaskinen. Polhems huvudvärk och andra studier i tänkandets historia* (Nya Doxa, 2012). Det är en bok på drygt femhundra sidor och som innehåller mycket. Flera studier hör samman med årsskriftens ämnesområde, till exempel "Språket i universum", "Naturens alfabet", "Stenriket" och "Dygdernas entomologi". Men får som redaktör av denna årsskrift nöja sig med denna korta redovisning.

Gunnar Broberg

Mentalsjukdomarnas systematik. Linné strävade efter att indela sjukdomarna på samma sätt som med världens alla växter och djur, så skulle världens alla sjukdomar indelas i klasser, ordningar, släkten och arter. Lärjungen Pehr Osbecks utomordentligt intressanta föreläsningsanteckningar från Linnés undervisning över sjukdomarnas systematik har nu givits ut med inledning och kommentar av Nils Uddenberg, *Linné och mentalsjukdomarna* (Atlantis, 2012). Utgåvan utgörs av de anteckningar som Osbeck förde under läsåret 1746–1747 då han följde Linnés undervisning i mentalsjukdomarnas systematik. Som appendix finns Anders Johan Hagströmers anteckningar från Linnés föreläsningar vårterminen 1769 om den femte klassen, mentalsjukdomarna. Tillsammans ger de två föreläsningsserierna en god uppfattning om Linnés kunskaper och förståelse av mentalsjukdomarna och om hur hans sjukdomsklassifikation växer fram och förändras. Osbecks föreläsningsanteckningar föregår med mer än tio år den första utgivna framställningen av Linnés sjukdomssystematik, dissertationen *Genera morborum* (1759) med Johannes Schröder som respondent. Anteckningarna

är inte endast intressanta för den bild de ger av tidens tänkande om mental ohälsa, utan ger även ingångar in i det linneanska systematiska tänkandet, strävandet att indela och ordna allt, att skapa ordning i det kaos som mötte läkarna i deras vardag.

I en klagörande inledning sätter Uddenberg in anteckningarna i sitt psykiatrihistoriska sammanhang, om tidens sjukdomssystematik som inte bara sysselsatte Linné utan inte minst fransmannen François Boissier de Sauvages i Montpellier som Linné stod i förbindelse med och med vilken han delade samma anda av att söka undanröja sjukdomarnas kaos, för att bringa ordning och klarhet i sjukdomsdiagnostiken. Även om mentalsjukdomarnas inre orsaker diskuterades, så var det snarare sjukdomarnas yttre tecken och släktskap som stod i centrum.

Klasserna utgick från de iakttagbara kliniska kännetecknen. Linné avstod från att utröna sjukdomarnas orsaker, i stället tog hans systematik fasta på deras synbara yttringar. Mentalsjukdomarna, *Morbi mentales*, utgjorde den fjärde klassen som utmärktes av tillstånd där det "felades på förnuftet". Denna klass kunde i sin tur indelas i tre ordningar: *Judiciales*, där idéerna inte svarade mot objekten; *Imaginarii*, att sinnesintrycken vantolkades; och *Voluntarii*, varvid viljelivet var snedvridet. Ordningarna delades sedan i släkten, och dessa i sin tur i arter. I den tredje ordningen, *Morbi voluntarii*, ingår till exempel sjukdomssläkten *Gnostalgia*, hemsjuka då man vistas långt borta från födelseorten och längtar hem. Hos alla djur finns en inplantad kärlek för den ort där man föddes, som tranor, storkar, svanar och vildgäss längtar till sina bon. Den kan inte botas av läkare, utan endast mot löften om att få återvända hem.

Till inbillningssjukdomarna hörde till exempel släktet *Panphobia*, mörkrädsla eller skogsrädsla, ångesttillstånd förknippat med mörker, vilka även kunde drabba stillasittande plugghästar. Överdrivna studier, sade Linné till sina studenter, kan leda till demens: "Den som förläser sig, flyr sedermera allt sällskap, delecterar sig af att gå för sig själf och phantasera etc." (75) Som Uddenberg uppmärksammat noterar, framstår vissa sjukdomsbeskrivningar som särskilt autentiska, om inte självupplevda, som *Hypochondriasis*, de diffusa besvären från kroppen eller dödsängslan. Även av *Melancholia* hade Linné personliga erfarenheter. Som bot mot melankoli, föreslås det, kunde användas järnhaltiga medikamenter, spirituos och opiumpreparat, musik och nöjsamma sällskap. Även variation kunde lindra dessa smärtsamma tillstånd, "som ses af Lapparna, då de komma ifrån sina skogskojor på fjällen, och få där friare prospect", eller som man säger: omväxlingen förnöjer. (85) Melan-

koli kan orsakas av "venus", av varmt klimat som i söderlandet, utmattning genom resor, eller som hos lärda på grund av ett stillasittande liv. Som det står i anteckningarna från 1769 kan detta sjukdomstillstånd sammanfattas med orden: "*Melancholici* är ledsna vid hela världen." (135) Vid samma föreläsning säger han om *anxietas*, ängslan, att ingen är mäktig att beskriva denna ängslan med smärtor i hjärttrakten om man själv aldrig haft värk. Linné kunde det.

David Dunér

Valda avhandlingar av Carl von Linné. År 2006 återupptog publikationsutskottet (inom den förutvarande styrelsen av sällskapet) översättningen och utgivningen av Linnés avhandlingar för att göra dem tillgängliga på svenska för en modern publik. Utgivningen hade länge legat vilande, i praktiken sedan slutet av 1960-talet, men i anslutning till det stundande Linnéjubiléet ansåg vi det vara en angelägen uppgift att komma igång igen, inte minst som det enligt stadgarna (§ 2) ingår i sällskapets åligganden att publicera Linnéskrifter. Därtill såg vi inom publikationsutskottet till att alla utgångna avhandlingar genom nytryck gjordes åtkomliga.

Nystarten med tillgängliggörandet av Linnés avhandlingar möjliggjordes genom latinlektorn, docent Johnny Strand, dokumenterat skicklig Linné-översättare, som med säker hand och god språkkänsla kunnat återge avhandlingarnas ibland trubbiga latin till läsbar modern svenska. Han har därmed fortsatt den tradition som en gång stakades ut av bland andra Ejnar Haglund, Albert Boerman och Telemak Fredbärj. I större utsträckning än våra föregångare har publikationsutskottet därtill försett avhandlingarna med beledsagande noter för att underlätta läsningen. Dessutom presenterades respondenterna lite grundligare än tidigare. Johnny Strand har fram till nu hunnit översätta över 20 avhandlingar. Senhösten 2011 utkom på svenska avhandlingen *Skörbjugg* (*Scorbutus*) från 1775 med Ernst Diedrich Salomon som respondent. Våren 2012 kom den senaste i raden, nämligen nr 84 *Svenska träd* (*Arboretum Svecicum*), framlagd under Linnés presidium den 30 juni 1759 och med östgöten David Pontin som respondent. Ytterligare ett par översättningar föreligger i manus av den flitige Johnny. Förhoppningsvis ser den nya styrelsen till att de befordras till trycket.

Linné och herpetologin. Jubileumsåret 2007 blev en kraftsamling om Linnés hela verksamhet och ingen aspekt av hans mångsidiga värv som ve-

tenskapsman tycks ha lämnats därhän. I Saint Louis i Missouri hölls exempelvis ett symposium rörande Linnés betydelse för herpetologin. Att belysa Linné ur detta perspektiv var förstås en viktig uppgift, inte bara för hans systematiska insatser med många namngivna arter, utan Linné var även intresserad av en rad andra aspekter av herpetologin, exempelvis botemedel mot ormbett. Samtidigt uttryckte Linné ibland sitt ogillande för vissa herptiler, inte minst ormar. Å andra sidan tjugades han av exempelvis klockgrodor och förespråkade att de skulle utplanteras norrut i Sverige. Konferensvolymen *The Herpetological Legacy of Linnaeus* med Christopher J. Bell som redaktör (Bibliotheca Herpetologica 9, 2012) fokuserar på systematiska aspekter, men här finns också annat av vidare intresse. Svensken Richard Wahlgren avhandlar exempelvis Linnés relationer till grodor, vattenödlor, ormar och ödlor, bland annat så som de framkommer i reseberättelserna. Även dissertationerna finns med och Wahlgren diskuterar, såsom vi också gjort i en svensk översättning som sällskapet utgav häromåret (nr 80), huruvida Linné skall ses som auktor till den märkliga armsalamandern, *Siren lacertina*. Fransmannen Alain Dubois hävdade ju felaktigt häromåret att Österlund bör stå som auktor, men att se båda som auktorer för arten finns knappast heller något stöd för. Av särskilt intresse för *SLÅ*:s läsare är också Kraig Adlers kapitel om Linnélärjungarnas bidrag till herpetologin. Thunberg var flitigast. Aaron M. Bauer utröner källorna till de 182 arter amfibier som ingår i tionde upplagan av *Systema naturae*, och Torbjörn Lindell behandlar Linnés två disserationer om ormbett. Ytterligare fem artiklar ingår i volymen som utgetts av International Society for the History and Bibliography of Herpetology.

Ingvar Svanberg

Linneaner

Ekebergiana. Torkel Stålmark, *Ostindiefararen Carl Gustav Ekeberg 1716–1784* (Acta Regiae Societatis et litterarum Gothoburgensis, Humaniora 44, Göteborg, 2012). Ekeberg är förstås inte okänd. Vi har mött honom i Jakob Wallenbergs roliga *Min son på Galejan* (1781), som reseskildrare i egen kraft och som Linnés hjälpande hand för att få te till Sverige. Ja, det var egentligen fru Ekeberg som höll den dyrbara växten mellan sina knän på resan från Göteborg till Uppsala – till ingen nytta skulle det visa sig men en heroisk insats för vetenskapen. Torkel Stålmark känner vi som en grundlär

litteraturvetare med särskild hemvist på 1700-talet och det är givet att han här gör ett gott jobb. Vi får följa Ekeberg från vaggan till graven, apotekarutbildad kommer han ut på sjön som fjärdestyrman, avancerar och hinner med inte mindre än tio resor till Kina. Flera av dem är dramatiska, med våldsamma skeppsbrott, men det verkar som om vår herre gillade honom. Avslutningen lanserar honom som en i webersk mening idealtyp för ostindiefararen, förkroppsligande tidens dygder och omfattande dess ideal, inte minst samhällsnyttan. Ivrig Kinaentusiast och lantbruksintresserad ägnade han sig mellan seglatserna också åt reformivrande jordbruk. Han friköpte ur slaveriet en indonesisk pojke som fick följa med honom till hans gård Altomta i Uppland. Ekeberg skrev sin ostindiska reseskildring – med ovanligt rättmätiga anspråk på sannfärdighet – och han var inte minst en god tecknare. Han kände de rätta personerna och ingen annan än Anders Sparrman skrev åminnelsetalet i Vetenskapsakademien. Stålmarks bok är på knappt hundra sidor men känns ändå bred genom att låta såväl tidsidéer som människor få plats. En randanmärkning: Man hade kunnat önska en tydligare samlad genomgång om vad som finns arkivmässigt efter Ekeberg. Men allt verkar ha tagits hänsyn till.

Att hitta i historien. ”Historien om en dedication”, en Yle-produktion från 2010 och visad i Kunskapskanalen juli 2012 handlade om Anders Bladh, bror till den mer kände Peter Johan Bladh, superkargören och grundaren av Kaskö. Men det var till Anders Bladh Bellman dedicerade sin ”Märk hur vår skugga” (*Fredmans Epistlar* 81) alltså samme Bladh som från uppväxtåren i Vasa studerade för Linné och disputerade på *Fundamenta entomologica* (1767) och som sedan levde ända till 1834 som läkare i Stockholm. Programmet handlar om Bladhs och Bellmans vänskap men demonstrerar också hur man finner människan i historien. Resan går från olika arkiv och museer, inklusive Linnémuseet i Uppsala, för att till sist hitta graven och ett porträtt på en allvarlig huvudperson, som håller i en bok med mottot – som också var Linnés – *Bene vivit qui bene latuit*, den har levt väl som levt i skymundan. Bladh har alltså hittat fram ur skuggan genom detta lärorika program. Om brodern ska en äldre men nu för ett par år sedan återutgiven skrift nämnas, *Peter Johan Bladh och Svenska Ostindiska kompaniet åren 1766–84* (Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2008) av Birgit Lunelund-Grönroos. Författarinnan som var bibliotekarie vid Helsingfors universitetsbibliotek publicerade redan 1940 sin artikel, som här uppdaterats av Sällskapets ordförande Håkan Andersson (Om hennes utgåva av Israel

Reinius resa, se *SLÅ* 2008, 222 f.) Den nygamla presentationen visar Bladh som en märklig person, vi vågar säga sympatisk och driftig på en gång. Lunelund har haft tillgång till brevkonceptböcker och annat material (framför allt i Vasa) som möjliggör ett närgånget porträtt. Det linneanska finns där i form av kontakter särskilt med Thunberg, som uppkallade ett växtsläkte *Bladhia* efter honom. Själv var han förstås en samlare – tills obeståndet och plundringar kom med ryska kriget 1808–1809. Det är en läcker och innehållsrik liten volym, som också visar att det lönar sig att leta inte bara i historien utan i äldre forskning.

Sjöskärer. S. Bertil Olssons *Swenska Ost-Indiska compagniets fältskärer* (Landsarkivet i Göteborg, 2012) behandlar en vittfarande yrkesgrupp. Själv är Olsson professor emeritus i kardiologi vid Lunds universitet, tillika före detta skeppsläkare på ostindiefararen *Götheborgs* expedition till Kina 2006–2007. Hans bok är baserad på reseberättelser, besättningsrullor, mantalslängder, arkivstudier, även av de danska, holländska och engelska ostindiekompanierna, liksom på bouppteckningar och nyheter ur dåtidens tidningspress (*Hwad nytt? Hwad nytt?, Götheborgs Allehanda* och så vidare). Ett drygt hundratal fältskärer biograferas i bokstavsordning på detta sätt, en lista som måste sägas innebära ett substantiellt bidrag till Ostindiska Companiets utforskning och svensk personhistoria. Uppgifter i Sackléns annars outhärliga läkarhistoria korrigeras. Olsson tar med många, friar hellre än utesluter, Johan Leche kom till exempel aldrig iväg men är med. Några är linneaner – Carl Fredrik Wennman, Anders Sparrman, Carl Fredrik Adler, som det finns anledning att återkomma till. Andra hör till generationen därefter. Många var, utan att det sägs, riktiga hjältar, som under svåra betingelser skulle sköta och bota en besättning i eländigt skick. Den äldste på bøljan var Christian Giffhorn som reste ut vid 73 års ålder. Olsson berättar nyktert trots att nästan varje namn skulle duga till en roman. Om inte annat framgår dramatiken av att ett tjugotal fältskärer dog på resan. Det är lätt att önska en motsvarande genomgång av skeppsprästerna. Det är en välproducerad skrift med ibland något suddig bildåtergivning men noggrann dokumentation och ordentliga register och en värdig uppföljare till arbeten som Sten T. Kjellbergs historik över det ryktbara Compagniet.

Gunnar Broberg

Linnés enda vän. Läkaren Abraham Bäck (1713–1795) var kunglig livmedikus, preses i Collegium medicum, och Linnés bästa vän – ”min trognaste vän i lifwet” som Linné skrev. Bäck har vidare blivit hågkommen för sin insats för att öka antalet provinsialläkare i landet, för grundandet av Serafimerlasarettet på Kungsholmen i Stockholm, samt för utgivningen av en modern farmakopé. Han läste för medicinprofessorerna Lars Roberg och Nils Rosén von Rosenstein i Uppsala och promoverades till medicine doktor 1740, för att sedan öppna en egen läkarpraktik i Stockholm 1745.

Åtskilliga brev finns bevarade mellan Linné och Bäck, närmare bestämt 534 stycken från Linné till Bäck, dock endast 15 brev har återfunnits från Bäck till Linné. De lärde känna varandra under studietiden i Uppsala, där de båda var inriktade mot medicin. Hösten 1733 följde Bäck även Linnés föreläsningar i proberkonsten. Till en början fanns det en viss konkurrenssituation dem emellan. Båda sökte professuren efter Lars Roberg, den som Linné sedan övertog 1741. Men vart efter utvecklades en stark och långvarig vänskap, vilken ger sig till känna i den täta brevväxlingen. Med Bäcks hjälp med korrekturläsningen och utgivningen av den franska upplagan av *Systema naturae* stärktes banden mellan de nyvunna vännerna. Bäck sänder frön och växter till Linné, som Linné skriver, så att när han öppnade paketet jäste blodet i honom av spänning och förtjusning. Linné talar om Bäck som sin ”Enda Vän”, om en önskan att talas vid natt och dag: ”Min Bror som sitt stora werlden och kongar, res till en liten printz i floræ rike, [...]. Låt oss gå i vår natträck och stänga till porten.” Bäck skriver till Linné som han kallar den störste fursten i världen, en furste över levande och döda med sådan omsorg, bekymmer och besvär för sina undersåtar örterna, och deras rangering och befordran. Till Bäcks ära gav Linné en asiatisk myrtenväxt namnet *Backea*. Det sista brevet från Linné till Bäck hittades i Linnés kvarlåtenskap strax efter dennes död och skickades till hans trognaste vän i livet den 16 januari 1778. Linné skriver: ”Lef wähl, jag är Brors, Bror är min, jag är Min Brors Bestendig i döden trogne Bror.”

Abraham Bäck som medicinare, växtsamlare, människa och vän är ett välvalt tema för en biografi. Länge har han obegripligt nog fått vänta med att biograferas, men nu plötsligt dimper det ner två försök till levnadsteckningar. Två sentida kolleger har skrivit var sitt äreminne över deras beundrade föregångare, riktade till en bred läsekrets: kirurgen Thomas Ihre, *Abraham Bäck. Mannen som reformerade den svenska sjukvården* (Atlantis, 2012) och lungmedicinaren Lars-Gösta Wiman, *Abraham Bäck. Linnés vän och nydannare av svensk läkarutbildning* (Uppsala universitet, 2012). De har gjort sitt

bästa för att berätta om Bäck's insatser för lasarettsväsendet, reformeringen av det svenska medicinalväsendet, nydaningen av läkarutbildningen, etc. Deras bedömning av hans insatser för det svenska medicinalväsendet innehåller stora och hyllande ord, som till exempel Ihre uttrycker det, påverkade Bäck "sjukvårdsutvecklingen i landet på ett sätt som ingen före eller efter honom har gjort." (210) För inblickar i Bäck's liv och verksamhet har böckerna ett och annat att ge, för en djupare förståelse och tolkning av den medicinska verksamheten satt i sitt historiska sammanhang återstår en hel del arbete för framtida historieforskning. Trehundraårsminnet av Abraham Bäck's födelse som infaller under 2013, kan liksom dessa böcker, ytterligare sätta fart på Bäckforskningen.

Det är tungt att arbeta sade Bäck i sitt presidietal i Collegium medicum den 14 januari 1753. Men mina herrar, belöningen gör arbetet lättare, men flit och håg drar halva lasset, och "om jag kommer trött hem, så är jag nögd at hafva gjort något godt och finner theruti min del och belöning, belöning som öfvergår gull och Penningar". Har vi gjort det som åligger oss med gott samvete kan "sena Efterkommande säija at vi gjordt vårt bästa."

Apostlagärningarna fullbordade. Under ett par decennier under 1700-talet reste Linnés apostlar ut i världen för att sprida den linneanska systematikens evangelium och från främmande ort hemföra relikier av Guds skapelse. Från den förste aposteln Christopher Tärnström som grävdes ner på ön Pulo Condore utanför Indokinas kust den 4 december 1746, till den siste, Adam Afzelius, som överlevde både Sierra Leone och upplysningstiden, fick uppleva flera decennier av det romantiska 1800-talet. Han dog först 1837 efter en lång och trogen tjänst som linneansk apostel. De linneanska apostlarnas öde är skiftande, tragiska och framgångsrika, bortglömda och hyllade. Särskilt är det deras resor i en värld med vita fläckar som fångar intresset. Mot arktiska vidder: Anton Rolandsson Martin till Spetsbergen, Daniel Solander till Island, Johan Peter Falck till Sibirien. Genom torra öknar: Fredrik Hasselquist till Främre Orienten, Peter Forsskål till Egypten och Jemen, Göran Rothman till Libyen. Till den Nya världen: Pehr Kalm till Nordamerika, Pehr Löfling till Venezuela, Daniel Rolander till Surinam. Mot Afrikas slavmetropoler: Andreas Berlin och Adam Afzelius till Västafrika. Förbi Afrika, mot länderna i öster: Anders Sparrman till Sydafrika och Söderhavet, Carl Peter Thunberg till Sydafrika, Ostasien och Japan, och vidare Christopher Tärnström, Pehr Osbeck, Olof Torén och Carl Fredrik Adler till Sydostasien och Kanton, och slutligen Solander till Australien, Nya Zeeland och Söderhavet.

Nu är apostlagärningarna avslutade. Den 22 november 2012 överlämnades det fullbordade verket, *The Linnaeus Apostles. Global Science & Adventure*, i andra kammaren i Riksdagshuset. (Se nedan, s. 177 f.) Detta verk, utgivet av IK Foundation, bestående av elva böcker i åtta volymer om 17 apostlar fullbordades på fem år. Första delen kom 2007, i november 2012 kom så det avslutande registerbandet, *The Linnaeus Apostles. Global Science & Adventure. Encyclopaedia. Volume Eight. Biographies with maps Index iLinnaeus.org*, huvudredaktör Lars Hansen (IK Foundation, 2012). Denna sista volym innehåller biografier över de 17 Linnélärjungarna vars reseanteckningar verket givit ut i engelsk översättning. Vidare följer ett sakregister över volymerna ett till sju, fördelat på olika uppslagsämnen: botanik, geovetenskaper, zoologi, lantbruk, antropolog, samlingar, geografiska platser och slutligen personer. Viktiga insatser har här gjorts av Vivika Hansen och inte minst Bertil Nordenstam som gjort ett mycket viktigt arbete med att se över och kontrollera den vetenskapliga nomenklaturen. Dessa ingångar i de flera tusen sidor omfattande verket förhöjer väsentligt användningen. En erratalista, samt förteckning över illustrationer och fotografier bifogas likaså. Verkets apostoliska betydelse, i synnerhet när det i framtiden läggs ut på nätet, är inte minst att det till en bred allmänhet sprider ett budskap om Linnélärjungarnas resor i en värld före globalitetens tidsålder.

Rolander i strålkastarljuset. Daniel Rolander har i tidigare forskning framstått som en misslyckad Linnélärjunge i onåd, en förlorare som inte bidrog till mycket för varken den naturalhistoriska forskningen eller reseberättelsegenren, och som slutade sitt liv bortglömd och försupen i Lund 1793. Under de senaste åren har dock en radikal omvärdering av Rolanders insatser skett (se *SLÅ* 2011, 144 f.). Det som har gjort detta möjligt är att hans reseskildring från Surinam, *Diarium Surinamicum*, har tagits fram i ljuset. Visserligen har den varit känd sedan länge, men först nu har den på allvar studerats, ederats och översatts tack vare Arne Jönsson, James Dobreff och andra latinister i Lund. Själva bakgrunden till Rolanders resedagbok är i sig fascinerande. På olika vägar hamnade det i Köpenhamn och förvaras i dag på Botanisk Centralbibliotek. Rolander hade nämligen vägrat att lämna över det till Linné när han återvände till Stockholm i slutet av 1756.

Rolanders resedagbok skulle faktiskt kunna betecknas som en sensation för forskningen. Här visar sig Rolander vara en skarp iakttagare och en alldeles lysande berättare som får oss att träda in i Surinams ångande, mörka, ogenomträngliga regnskogar. En fullständig engelsk översättning har tidigare

givits ut av Dobreff (IK Foundation, 2008). Nu har också delar av detta stora verk – det latinska manuskriptet omfattar över 700 sidor – översatts till svenska, *Ur regnskogens skugga. Daniel Rolander och resan till Surinam* (Max Ström, 2011). För den tidstrogna och eleganta översättningen från latinet står latinprofessorn i Lund, Arne Jönsson. Den främste kännare av Rolander, latinisten James Dobreff, har författat den inledande biografiska essän. Boken illustreras med fotografier från dagens Surinam tagna av Helene Schmitz.

Vid två tillfällen tidigare hade naturalhistoriker med svensk anknytning förolyckats i Surinam, medicinarna Johannes Bartsch och Tiburtius Kiellman. Men Rolander hade bestämt sig för att överleva. Genom Linnés kontakter fick han möjlighet att anträda en resa till Surinam. Som skicklig entomolog, bland annat utmärkte han sig genom tidiga observationer av hur bin pollinerade blommor, kunde han dra intressanta slutsatser genom att kombinera observationer med experiment. Den 21 oktober 1754 lämnade han Uppsala för att bege sig till Surinam. På resan ner genom landet passerade han Stibbetorp i Hälleberga socken i Småland, hans födelseby där han som barn jagat insekter. Han hälsade nu på sina gamla föräldrar och fångade getingar på sina gamla jaktmarker. Över Skåne och Tyskland kom han till Amsterdam, där han steg ombord ett holländskt fartyg som skulle ta honom till Surinam. Som färdkamrat hade han den svenske plantageägaren Carl Gustav Dahlberg som var på väg tillbaka till Surinam efter en vistelse i Sverige. Rolander hade fått anställning som informator åt dennes son. Den 20 juni 1755 anlände Rolander till Surinam och stannade där i sju månader. Han besökte New Amsterdam och Paramaribo, färdades på Cottica-floden och gjorde exkursioner in i regnskogarna. På hemvägen genomkorsade han också den karibiska övärlden.

Reseskildringen är kontrastrik och målande med en speciell närvaro, en brännande, svidande tidsbild av slaveriets fasor mot en bakgrund av en kakofoni av ljud från jungeln, tjutande insekter, skrikande fåglar, vrålade djur och tjatrande röster av papegojor. Rolander skildrar den märkliga sociala miljön i dessa låglänta, vattendränkta regnskogar och träskmarker, där vita slavägare, indianer, svarta slavar och muruner, det vill säga afrikaner som flytt slaveriet och bosatt sig inne i landets djupa regnskogar, möter varandra, förtrycker, hämnas och flyr. Han blir ett samtidsvittne till förtryck och dårskap. De svarta, skriver han, ”dessa olyckliga människor – de har Fortuna som styvmor och lever ett slitsamt liv ända till de dör”. Och han vittnar om de vitas dårskap, de ”som förslösar tiden med att plåga de svarta tjänarna

med olika sorts spratt, löjlga gester, påhittade kränkningar och tusen slags straff.” (48) Men indianerna som håller till inne i skogarna, deras liv framstår till största delen som något okänt för de vita. Rolanders naturskildringar utmärker sig av känsla och sensibilitet för iakttagelsen, en förmåga till att fånga intryck av ljud, dofter och bilder. Efter en dagsexpedition skriver han: ”På hemvägen gladde vi oss åt det mäktiga surrande, vrålande och sjungande som kom från träden, marken, diken och vattenpölar.” (56) Gnistor flög omkring hans ögon i nattmörkret.

Att transkribera, kommentera, översätta, edera är en undervärderad vetenskap. Det är ett svårbedömt, tidskrävande dechiffrerande av tecken och tankar. Men det är där forskningen föds i mötet med det historiska dokumentet, kvarlevan, spåret, ledtråden. Utgivningen och översättningen av Rolander utgör ett viktigt bidrag till forskningen. Om Rolanders berättelse om sin resa till Surinam hade givits ut under hans levnad på 1700-talet, hade den sannolikt gjort succé och översatts till flera språk i likhet med Sparrmans, Thunbergs och andra linneanska reseskildringar. Nu blev det inte så. Rolanders resa till Surinam har dock alla förutsättningar för att bli en klassiker bland svenska reseskildringar.

Rolander framstår som en ganska sorglig gestalt som trots begåvning inte riktigt lyckades eller kunde ta vara på de chanser han fick utan gång på gång gjorde sina välgörare besvikna. Bristande social begåvning, kanske, brottet med sin beskyddare Linné bidrog ävenledes till hans eftervärlds dom. Men med *Ur regnskogens skugga* har Daniel Rolander fått upprättelse, tack vare Jönssons och Dobreffs med fleras viktiga insatser. Nominerad till August-priset 2012 håller han nu äntligen efter 250 år på att slå igenom. Ibland vinner man, ibland förlorar man, som man säger. Rolander var en förlorare medan han levde, nu har vi återvunnit en levande reseskildring.

Forsskål och hibiskusrevolutionen. Peter Forsskål, den finlandssvenske upplysningstänkaren, Linnélärjungen som pläderade för tryckfrihet och yttrandefrihet, som bidrog till tryckfrihetsförordningen 1766, som reste till det lyckliga Arabien 1761 och skrev en egyptisk-arabisk flora, har hamnat mitt i de politiska protester som drog fram över arabvärlden våren 2011. På ett märkligt sätt har Forsskåls tankar om friheten, framförda under upplysningstidens revolutionära tider i det auktoritära Europa och Sverige, överflyttats till dagens politiska revolution i arabvärlden. De egyptiska protesterna för politisk frihet och yttrandefrihet, den så kallade hibiskusrevolutionen, förenas med Forsskål i strävan mot medborgerliga ideal.

Bītir Fürskül, Ḥawāṭir bi-ša'n al-ḥurriyya al-madaniyya (Kairo: UNESCO Cairo Office, 2011).

I juni 2011 presenterades på den svenska ambassaden i Kairo den arabiska översättningen av Forsskåls *Tänkar om borgerliga friheten* (1759): Bītir Fürskül, Ḥawāṭir bi-ša'n al-ḥurriyya al-madaniyya (Kairo: UNESCO Cairo Office, 2011). Svenska och finska ambassaderna, tillsammans med UNESCO:s Kairo-kontor, anordnade en paneldebatt om pressfrihet och yttrandefrihet bland egyptiska journalister, jurister, medborgarrättskämpar och statstjänstemän. Deltog gjorde bland annat domaren och vice ordförande i den egyptiska högsta författningsdomstolen, Mrs Tahany El Gibali, som underströk betydelsen av arvet efter Forsskål, om Forsskål som en förebild för de kommande utmaningarna för yttrandefriheten i Egypten. (Ett intressant arabiskt TV-reportage går att se på <http://peterforsskal.com/events.html>.) Den arabiska översättningen utgår från den engelska som gavs ut 2009, *Thoughts on Civil Liberty* (Stockholm: Atlantis, 2009) med kommentarer av David Goldberg, Gunilla Jonsson och Thomas von Vegesack.

Vidare hölls ett seminarium den 7 april 2011 på svenska ambassadörens residens i London för att uppmärksamma Forsskål och varvid olika perspektiv anlades på hans liv, verksamhet och tankar om borgerlig frihet. I Tunisien där demonstrationerna började den 17 december 2010, den så kallade Jasminrevolutionen (av *Jasminum* L., 1753), anordnade finska ambassaden

i Tunis den 20 juni 2012 ett seminarium om Forsskåls tankar om den borgerliga friheten, vilka sammanföll med UNESCO:s strävanden att förstärka yttrandefriheten och de medborgerliga rättigheterna. Forsskåls text inspirerade till en livlig debatt som sattes i relation till den nuvarande situationen för medborgerliga rättigheter och yttrandefrihet i Tunisien. Intressant nog föreligger Forsskåls text även i översättning till hebreiska, samt i italiensk översättning, *Pensieri sulla libertà civile* (Macerata: Liberilibri, 2012). Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i Köpenhamn har vidare givit ut *The Arabic Plant Names of Peter Forsskål's Flora Aegyptiaco-Arabica* (2010), sammanställd av Philippe Provençal, vilken kompletterar Frank Nigel Heppers och Ib Friis *The Plants of Pehr Forsskal's "Flora Aegyptiaco-Arabica". Collected on the Royal Danish Expedition to Egypt and the Yemen 1761–63* (Royal Botanic Gardens, Kew, 1994). Nästa år är det exakt 250 år sedan Forsskål avled i den jemenitiska bergsbyn Yarim den 11 juli 1763.

Men så *Hibiscus*, detta släkte namngivet av Linné 1753 och som gett namn åt Hibiskusrevolutionen under den arabiska våren, fann Forsskål under sin resa genom Egypten och Det lyckliga Arabien. I hans *Flora Aegyptiaco-Arabica*, som gavs ut av reskamraten Carsten Niebuhr 1775 (om Niebuhr, se *SLÅ* 2006, 172–176; *SLÅ* 2009, 176 f.), omnämns bland annat *Hibiscus esculentus* (numera *Abelmoschus esculentus*), det vill säga den ätliga växten okra, en art som Forsskål fann i Kairo; *Hibiscus ficulneus* (numera *Abelmoschus ficulneus*), vars egyptiska namn, bami, Forsskål antecknade, och angav växtplatsen Alexandria och en trädgård i Kairo; *Hibiscus praecox*, i Egypten kallad uaki, baeledi, funnen av Forsskål i Kairo 1761–1762; samt *Hibiscus purpureus*, som i Jemen kallas, enligt Forsskål, sech, chobaes, malât eller hotomtom (se Forsskål 1775, 125 f.; Hepper & Friis 1994, 195–199; Provençal 2010, 74–76). I sin dagbok antecknade Forsskål de varor som fördes till Kairo av en karavan från Sudan (se Linnésällskapets utgåva, s. 83 f.). Där fann han torkade skidor av ”*Hibiscus esc. nigr*”, svart ätlig hibiskus.

Björnsthåls resa. År 1767 anträdde Jacob Jonas Björnsthål (1731–1779) en resa ut i Europa och till Främre Orienten för att sedan aldrig återvända. Tillsammans med två pojkar Rudbeck, vars grand tour han hade ansvar för, trädde han in i Europas kultiverade salonger och froterade sig med den ekonomiska, politiska och kulturella eliten. Genom att ha studerat för den store Linné i Uppsala öppnade furstar, professorer och bibliotekarier sina portar. I gengäld skickade han i tacksamhet några frön till Linnés trädgård i Uppsala. Orientalisten och resenären Björnsthåls skildringar av människor

och platser han har besökt, förmedlade i brev som postumt gavs ut av Carl Christoffer Gjörwell i sex delar, *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet, och Grekland* (1780–1785) har en särskild friskhet i sin kombination av iakttagelser och lärdom.

Nordisten Lars Holm har samlat några av sina uppsatser om Björnståhl i en volym, *Fem uppsatser om Jacob Jonas Björnståhls Resa i Europa* (Universitetsbiblioteket i Lund, 2012). Bland annat återfinner vi en uppsats som gavs ut i *SLÅ* 2000–2001, ”Bara mossor och lavar. När Jacob Jonas Björnståhl sände växter till Peter Jonas Bergius, från Konstantinopel till Stockholm, 1778”. De följande tre uppsatserna handlar om Björnståhls vänskap med den italienske munken och naturvetaren Antonio Minasi, om förhållandet till sin lärare i Uppsala, professorn i värtalighet och politik, Johan Ihre, samt om Maclaines resehandledning till England.

Uppsatserna återkommer då och då till Linné. Det är just ett brev till Björnståhl vari Ihre uttalar sig om den gamle Linnés beklagliga tillstånd hösten 1777 av att ha gått in i dimmorna, ”vår Academies prydnad [...] som nu är alldeles barn på nytt: han vegeterar mer än lefwer, kan ej framföra någon hel mening, utan allenast monosyllaber, kan ej håller gå”. Av särskilt linneanskt intresse är den nyskrivna uppsatsen ”Linné, Markgrevinnan och Björnståhl. Om storstilade floraplaner som aldrig förverkligades”. Den handlar om Björnståhls möte med storhertiginnan Karoline Luise av markgrevskapet Baden som odlade ett särskilt intresse för blommor och växtsystematik. Därigenom kunde Björnståhl dra fram sitt trumfkort, hans personliga kontakt med den berömde Linné. Vad som sedan följde var utvecklandet av en plan om att framställa ett bildverk som skulle återge alla de av Linné beskrivna växtarterna i vetenskapligt korrekta planscher i stort format. Upp mot 10 000 kopparplåtar beräknades det bli. I ett brev skriver Björnståhl att medan andra använder sina pengar på narraktigheter och komedianter, brukar denna prinsessa dem till vetenskapers fortkomst och uppehåller konstnärer och gravörer som annars skulle vara utan arbete. Allt som är kvar av dessa storslagna planer är ett provtryck av *Veronica arvensis* som Björnståhl sände till Linné, ännu bevarat på Linnean Society i London.

David Dunér

Övrigt

Klostergrunder. Mot kanske vad man tror fanns under medeltiden ett dusin kloster på Island. De kan vara svåra att lokalisera och att identifiera växtbestånd är det än mer. Här krävs en kombination av historisk, språklig, arkeologisk och – förstås – botanisk kompetens, inte minst ett spårsinne, egenskaper som kännetecknar forskargruppen Inger Larsson, Per Arvid Åsen, Steinunn Kristjánsdóttir och Kjell Lundquist, utgivare av *Medeltida klostergrunder på Island. Vegetation och flora, kultur- och reliktväxter, samtida växtnamn. Rapport från ett forskningsprojekt 2009–2011* (SLU Rapport 2012:12). Drivande i detta pionjärprojekt var den 2011 avlidne trädgårdshistorikern Kjell Lundquist. Man kan påminna om förre ordföranden i Svenska Linnésällskapet Carl-Johan Clemedsons undersökningar av kartusianklostret vid Mariefred (*Sörmländska handlingar* 48, 1989) liksom Inger Larssons egen färska bok om medeltida svenska växtnamn (se *SLÅ* 2009, 160–164). Kulturväxternas introducering kräver tvärvetenskapliga ansatser som är värda mödan eftersom vi fortfarande lever och lär på grunder lagda av förfäderna.

Ostron till katten. *Journal for Eighteenth-Century Studies*, decembernumret 2010, redigerat av Glynis Ridley, är helt ägnat "Animals in eighteenth century". Där upptas titlar som "Talking animals in the Bible"; "Enlightenment entomology for girls"; "Animals in British and French Encyclopedias"; "Encountering the Elephant in Britain 1675–1830"; "Representing the Rhinoceros" – om Royal Society och noshörningen; "Oysters for Hodge" – om Dr Johnsons utspisande av sin katt Hodge med ostron; Walter Scott och den romantiska hunden – mer att förtiga. Ytterligare ett belägg för hur förhållandet mellan människa och djur varierar genom geografin och historien – och hur det i dag lockar forskarna – fast med bistrare inslag utgör höstnumret av *Historisk tidskrift* 2012. Temaredaktör denna gång har varit Bo Eriksson med bland annat en bok om de medeltida bestiarierna på meritlistan. Det är ett riktigt varganummer, med bland annat tre uppsatser om varguppfattningen. Vargavår tycks råda, åtminstone i Sydsverige, men det behövs kanske bara att vargen smyger i Skånes fårhagar – som sker – för att den gamla antagonismen ska bryta ut. Temat människa-djur är bärande också i *Ord och Bild* 2012:4 betitlat "Var är djuren?" – en berättigad fråga med tanke på att tidskriften med sina mer än hundra årgångar hittills inte gjort ett sådant temanummer. Intressant är bland annat en uppsats om Stalins

påstådda försök med hybridisering mellan människa och apa, som visar sig ha en förhistoria. Här hade Linnés spekulationer om uppkomsten av en andra människoart, *Homo troglodytes*, kunnat beredas plats.

Livet på landet. Det finns förstås många fotodokumentationer av landsbygden och dess olika landsändar, som Gunnar Lundhs och Ivar Los om statarna, men ingen är så här riklig som i *Livet på landet förr. Tidningen Lands egna bilder* (LRF Media, 2011–2012), redigerad av Håkan Steen (del 1–2) och Karl Zetterberg (del 3–6). Bokverket består av sex volymer med titlarna "Landsbygdens egna bilder", "Fester & högtider", "Arbete & hantverk", "Bilder från Lappland till Skåne", "Älskade djur på gården", och "Semester & fritid". Det betyder i siffror 160 sidor per volym, alltså nästan tusen sidor sammanlagt i halvstort format, antalet bilder långt större, allt snyggt producerat och till ett facilt pris. Man började med ett upprop i *Land* (2007) som gav starkt gensvar. (Den ganska sparsamma texten hade kanske mer kunnat informera om insamlingsarbete och urvalsprinciper, eventuellt också om reproduceringsfrågor.) Tidpunkten var den rätta: det fanns mycket att samla in samtidigt som dagens överrikedom på bilder inte gjorde överblick omöjlig. Provenienskartor ingår – urvalet visar en viss västsvenskt övervikt – liksom register på orter och namn. Utan all ironi är det sista en gammal god försäljningsteknik, för vem vill inte se sin eller släktens bild reproducerad i bokform? Fotografen är så outhärlig: den dokumenterar, ger liv, räddar ögonblick till evigheten, fångar in detaljer som ingen kanske då brydde sig om. Samtidigt finns det risker: fotografen används vid festliga tillfällen, förskönar. Ett urval kan ytterligare göra bilden skev. Vi kan hamna i nostalgifällan, föredra trevliga bilder, softa dem, förstora och förminska historien, göra livet förr grönnare, det triviala högtidligare och festligare. Bilden ljugar ofta – men fascinerar oupphörligen.

Vad får vi se? Den inledande volymen är uppdelad i decennier från 1940-till 1970-tal men följande delar ger också plats för äldre material. Det mesta är alltså i svart-vitt. Arbetet dominerar, män och kvinnor som sliter men också trivs, ganska många åldringar och inte oväntat många barn. Barn fotograferas mer än vuxna. Hästen avbildas gärna liksom den nya traktorn. Man kan följa energikällornas utveckling, hästen, bilen, elektriciteten, klädsel och mode. Vi besöker auktion när gård och bohag skulle gå under klubban, beskådar hur man skor hästen, deltar i lingonplockningens lycka, minns småskolans ordning och reda, träffar telegrafröken, korgmakaren, luffaren, deltar i kräftfiske, grisslakt, fikar på åkern – kaffet flödar över sidorna. Särskilt attraktiv är den

femte delen, om "Älskade djur på gården", full av hjärtnipande och ofta komiska bilder. Summan är en i hög grad informativ kulturgärning. Samtidigt måste man fråga sig vad som saknas. Alla bilder har nog människor med, naturen i sig saknas. Greppet är brett men kyrkan, skolan, bildningscirkeln kunde vara synligare. Grovt talat "kulturen" är satt en smula på undantag och skulle behöva ytterligare en volym eller fler. Men som sagt, vi är redan gynnade denna gång. Tänk om vi kunde få veta allt detta om Linnésekket – om modernäringarna och dess brukare och reformer, om olika grödor och grönska, drömmar om framtida välstånd när vi satte vår första potatis.

Gunnar Broberg

Etnobotanisk klassiker. Det dröjde inte länge efter att botanisten John Harshberger 1895 hade myntat begreppet *ethnobotany* innan det fick allmänt erkännande som beteckning på ett specifikt forskningsområde. Redan året därpå inflöt vetenskapliga artiklar med termen i titeln i olika tidskrifter och den första doktorsavhandlingen i ämnet, *The Ethno-botany of the Cahuilla Indians of Southern California*, av David Prescott Barrows (1873–1954), accepterades i Chicago 1897 och utkom, efter gängse revidering, i tryck år 1900. Barrows avhandling, som förstås bär spår av tidstypiska uppfattningar om indianer, förmedlar ändå en positiv syn, inte bara på de ökenlevande cahuilla, som vi idag stavar deras namn, utan skriften utgör också en uppskattande skildring av deras stora kunskaper om växter som fanns i närmiljön. Trots ökenförhållanden och relativ artfattigdom förstod de att utnyttja ett sextiotal växtarter som föda, 28 som medicinalväxter och ytterligare några för korgmakeri och redskapsframställning i den samlartillvaro som utgjorde basen för cahuillaekonomin. Ett relativt nyvordet ämne som etnobiologi fordrar att man läser klassikerna för att förstå dess särart och teoretiska förutsättningar. Barrows avhandling, som varit svår att få tag på, finns nu tillgängligt i en relativt anspråkslös men facil faksimilutgåva från 2012, utgiven av HardPressPublishing i Sligo. Cahuillakulturen är i det stora hela assimilerad, knappt några talare av språket finns kvar (ett par av de sista som talade det uto-aztekiska cahuillaspråket relativt flytande har nyligen dött), och Barrows bok fungerar därför inte bara som en ämnesklassiker utan tillhandahåller också en fin dokumentation över de nu försvunna biokulturella domäner som uppstod i samspelet mellan en samlarkultur och det ekosystem inom vilka cahuilla verkade. Detta är inte bara en trist

växtförteckning med uppgifter om lokala benämningar och de skilda arternas nytta, utan en rejält kontextualiserad studie. Redan Alfred L. Kroeber prisade 1925 i mycket uppskattande ordalag denna bok ("one of the most human doctor's dissertation ever written") för att den på ett föredömligt sätt diskuterade folkbotaniska data i deras ekonomiska, kulturella och sociala sammanhang, något som är nödvändigt för att göra etnobiologin till en vetenskap. Därmed är det en sann klassiker.

Brummande humlor i svenska landskap. Linné förundrades över att när jordhumlan flyger "brummar den starckt, som kommer af wingarna" och att stenhumlans bo ofta återfanns i stenfoten under hus. Med sedvanlig blick för djurlivets realiteter noterade han vidare att arterna samlade olika mängd honung. På hans tid tog åtminstone barn hand om humlehonungen, som fick tjäna som ett slags godis. En annan som gillar humlor är entomologen Björn Cederberg, en av våra främsta experter i ämnet, som nu, med illustrativt bidrag av konstnären Bo Mossberg, samlat sitt vetande om dessa, våra idoga pollinatörer av växter i trädgårdar och blomsterängar. Inte mindre än 40 arter finns företrädde i Sverige, enligt boken *Humlor i Sverige. 40 arter att älska och förundras över* (Bonnier Fakta, 2012). Den vetgirige bjuds på en medryckande läsning om humlans flykt genom det svenska landskapet. Sorgligt är förstås stäpphumlans reträtt från de svenska markerna som trots konkurrens av bland annat bin ändå höll ut på Ölands södra udde fram till 1970-talet. Ett kapitel ägnas människan och humlan, där författaren i Linnés anda framhåller de ekosystemtjänster humlorna tillhandahåller, men även antropogena hot mot deras tillvaro. En liten historisk exposé över humlans betydelse i det gamla bondesamhället hade inte varit fel i detta sammanhang. Men vi tar förstås till oss råden om hur man skall förbättra humlornas situation och planterar lydigt örtekryddor, luktärter och indiankrasse på verandan, förhoppningsvis till våra små brummande vänners fromma.

I Artedi efterföljd. Uppsala har nyligen fått sin Artedipark framför KFUM-borgen, och nationen som helhet har genom Uppsala-baserade ArtDatabanken fått en ny fiskbok i Artedi efterföljd. *Nationalnyckeln till Sveriges fauna och flora*, detta fantastiska bokprojekt som för allt i världen måste få fortsätta att komma ut i bokform. Flertalet länder i Europa har ju sedan länge heltäckande faunor, tänk bara på *Danmarks fauna*-redaktionen som höll på i 80 år med att oförtrutet producerar nya volymer. Nya volymer av *Nationalnyckeln* produceras i rimlig takt. Att lägga ned utgivningen som

föreslagits verkar väldigt kortsynt och har uppenbarligen föreslagits av utredare som inte förstår böckers överlägsenhet framför andra medier. Någon bra svenskproducerad fiskhandbok har vi dessutom inte sett på flera årtienden – Kai Curry-Lindahls *Våra fiskar. Havs- och sötvattensfiskar i Norden och övriga Europa* (1985), men egentligen inte sedan 1800-talet med Bengt Fries och Carl Ulric Ekströms *Skandinaviens fiskar* (1836–1857). Nu har turen kommit till *Strålfeniga fiskar/Actinopterygii*, under Sven O. Kullanders redaktion och med härliga bilder av illustratörerna Linda Nyman och Karl Jilg. Till och med den nyligen upptäckta silverrudan (*Carassius gibelio*) på södra Gotland har hunnit komma med – ett fynd som var att förvänta, den inplanterades 1948 i Estland och i Litauen 1952 och har påträffats flera gånger längs den baltiska kusten. En läcker och användbar volym för såväl sportfiskare som övriga naturintresserade. Artedi skulle vara stolt över detta sätt att förvalta hans arv.

Fisk i konsten. Ibland blir man extra glad när man hittar en ny bok, som när jag häromsistens råkade kika i en boktrave på Nationalmuseet och fann Christine E. Jacksons härliga bok *Fish in Art* (Reaktion Books, 2012), utgiven på det förlag som kanske just nu publicerar flest intressanta titlar för den som gärna läser om djurens betydelse i kulturhistorien. Författarinnan, som är fellow i the Linnean Society of London, har tidigare skrivit om bland annat påfåglar och om fåglar i konsten. Ämnet fisk i konsten är förstås oändligt, men Jackson har ämnasordnat motiven under rubriker som fisk i havet, på marknaden, i köket, på bordet etc., med exempel inte bara från europeisk konst, utan även med globala perspektiv. Det är ju ingen tvekan om att fisk har haft en central betydelse i många sammanhang. Fornegyptiska reliefer och japanska ukiyo-e trängs med de stora renässansmålarna och 1800-talets folklivsmålare. Frans Snyders, vars fina målning med rudor, karp och andra spännande fiskar finns på Skokloster, är ordentligt representerad med flera exempel, likaså hans samtida stillebenmålare. Även en och annan skandinav har kommit med, bland andra svensken Knut Ekwalls roliga teckning av fiskande engelsmän i Gudbrandsdalen som återgavs i *Ny Illustrerad Tidende* 1874. Däremot saknas exempelvis Wilhelm von Wright och Gösta Sundberg, men det gör nu inget eftersom boken ändå har så mycket roligt att berätta. Inte blir det sämre av att boken också är försedd med en gedigen litteraturlista. I samband med fisk och fiske som genre i konsten kan också nämnas fiskeentusiasten, fiskerihistorikern och diplomaten Stanisław Cios härliga, efterföljansvärda lilla bok om gamla vykort med sportfiskemotiv

från Polen, *Wędkarstwo w Polsce na dawnych pocztówkach* (Polski Związek Wędkarski, 2010). Plocka med den hem vid nästa besök i Warszawa.

Etnoornitologi. Studiet av folklig ornitologi har en speciell plats i etnobiologins framväxt, inte minst på grund av engelsmannen Ralph Bulmer (1928–1988) som redan på 1950-talet publicerade artiklar i ämnet. Bulmers studier har inspirerat generationer av etnobiologer och hans publikationer läses alltjämt, och anses som viktiga som teoretiska inspirationskällor som inte kan åsidoses. Det är därför märkligt att just studier av fåglarnas plats i människors tillvaro är så ovanliga inom ämnet. Vid den etnobiologiska konferensen i Montpellier 2012 hölls emellertid en särskild session i ämnet. Nyligen har också utkommit en samlingsvolym, *Ethno-ornithology. Birds, Indigenous Peoples and Society*, utgiven av Sonia Tidemann och Andrew Gosler (Earthscan, 2011). Här framträder, vid sidan av väletablerade etnobiologer som Cecil H. Brown (korpen i mayafolkets mytologi), Gregory Forth (fågelbenämningar bland nage i Indonesien) och Eugene S. Hunn (fågelkunskap bland tlingitindianer), en ny generation forskare, som i skilda etniska och kulturella kontexter studerat fåglarnas betydelse i människors liv. Mycken empiri är hämtad från Sydostasien och Nya Guinea, men här finns också exempel från Afrika och Sydamerika. Självklart är det en varierad kompott, men vi hittar flera inspirerande och läsvärda artiklar som förtjänar att uppmärksammas. En liten fascinerande essä om den roll hujan (*Heteralocha acutirostris*), som bekant utrotad 1907 av de vita koloniserarna, spelade i maoriernas kultur, bättrade på allmänbildningen.

Gråsparv, varg och åsna med egna monografier. Förlaget Reaktion Books fortsätter sin energiska utgivning av rikt illustrerade och välskrivna monografier över olika djur och deras betydelse för människan i ett globalt perspektiv. Litteraturvetaren Kim Todd har författat volymen *Sparrow* som i praktiken här betyder gråsparv (även om en del andra sparvar kortfattat nämns), vars samlevnad med människor bidragit till en oerhört fascinerande kulturhistoria. Finns ”wid hwar bonde koja på landet, och äfwen i städerne”, framhöll Linné. En gång i tiden fick den följa med briterne i deras strävan att kolonialisera länderna bortom haven och på sätt bidra till att återskapa ett slags hemlandets plausibilitetsstruktur, med följd att den trängde ut andra arter. I dagens tyska städer är den på grund av postmodernitetens trista urbana utveckling nu försvunnen på många håll. Här i Sverige har den dömts ut flera gånger med hänvisning till bland annat avhästningen

men nog fortlever den i parklandskapet, men nu när exempelvis Uppsalas styrande skoningsslöst låter bebygga kvarvarande parker är den väl hotad även här. Gråsparven förtjänar sin kulturhistoria och detta är ett vackert illustrerat bidrag. Tacksamt läser vi om dess skiftande öden.

Garry Marvin, som i egenskap av professor i human-animal studies i London har ett djupt intresse och ett brett kunnande om människa-djur-relationer, har presterat volymen *Wolf*, ett av de mest karismatiska djur som hitintills avhandlats i denna omfattande bokserie. Människans komplexa förhållande till vargen hamnar i fokus. Från att ha varit en respekterad medjägare i jägarsamhällen har den blivit djupt hatad i stora delar bland dagens landsbygdsbefolkningar. Att vargen lever kvar i Eurasien är den positivt inställda stadsbefolkningens förtjänst, medan människor på landsbygden ofta är starkt vargskeptiska, så ock på Linnés tid: "Bonden har skräck att ute nämna warg, utan kallar honom Tasse eller Grå". Att även denna bok är mycket förtjänstfullt illustrerad bör nämnas.

Den australiska historikern Jill Bough har förstås haft ett tacksamt ämne när hon fick uppdraget att författa *Donkey*. Till skillnad från många andra av författarna i serien har hon faktiskt forskat om åsnans kulturhistoria, nämligen om dess klassresa nedåt från uppskattat lastdjur till oönskat skadedjur i sitt hemland. Detta har hon förstås haft nytta av när hon skildrar att åsnan länge varit människans följeslagare och att den omnämns i Bibeln och annan forntida litteratur. Detta ger möjlighet till ett fascinerande tidsdjup i framställningen. Det är med historikerns ögon som författaren behandlar de skiftande roller åsnan spelat över tid, från mytiska och religiösa implikationer till dess betydelse i kolonisationen av Amerika, Australien och Sydafrika. Vi erinrar oss förstås om Forsskåls bestyr med åsnor genom den jemenitiska öknen. Men även åsnornas och mulornas viktiga funktioner i krig får behörigt utrymme, likaså åsnan i litteraturen, filmen och konsten. Bildande och underhållande läsning utlovas.

Det ligger en hund begravnen. Den gravsten över Karl XII:s första Pompe (död 1699) som är rest i Karlbergs slottspark är inte så gammal som man ibland förleds tro. Fenomenet är i Sverige på det hela en modern företeelse. Själv minns jag den legendariska cirkusryttarinnan Baptista Schreibers gravsten över favorithästen Menelik utanför skogskyrkogården i Karlskoga och som alltjämt lär fascinerar barn i trakten. Även om det finns antika förebilder så kanske ändå Lord Byron skall ses som trendsättare när han lät resa ett minnesmonument över sin hund Boatswain vid Newstead Abbey 1808

(han var emellertid inte först, ej ens i England). Sedvänjan har sedan dess fått fotfäste i västvärlden. Den som verkligen vill frossa i djurgravar och begravningsutsmyckning för inte bara hundar utan allsköns sällskapsdjur skall förstås ge sig till Le Cimetière des Chiens et Autres Animaux Domestiques utanför Paris. I Sverige är man i allmänhet mera modest, och de särskilda begravningsplatser för djur som inrättats de senaste åren brukar uppmana användarna till återhållsamhet när det gäller gravstenar (inga kors) och vård av gravar. Vill man göra en djurkulturhistorisk resa på de Brittiska öarna vill vi varmt rekommendera Jan Toms lilla *Animal Graves and Memorials* (Shire Publications, 2006). Med den i handskfacket kan man göra en spännande rundtur och söka upp de mest fascinerande minnesvårdar människor rest över sina älskade djur (missa inte den skotske naturforskaren Gavin Maxwells grav, vars tama utter Mijbil är avbildad som minnesvård). Förlaget Shirebooks har en omfattande utgivning av små läs- och synnerligen prisvärda volymer, trevligt illustrerade skrifter med inriktning på materiell kulturhistoria över alla möjliga roliga ämnen, såsom brittiska duvslag, gamla lantraser, vindsnurror, gammaldags fruktträdgårdar, ja allt upptänkligt från en svunnen tid man vill veta mera om.

Lättviktigt men vackert om medeltida katter. Historikern Kathleen Walker-Meikle disputerade för några år sedan på avhandlingen *Late Medieval Pet-Keeping: Gender, Status and Emotions* (University College London, 2007), ett ämne av stort intresse för var och en som intresserar sig för sällskapsdjurens betydelse för människor. Nu har British Library börjat publicera ett par volymer om medeltida hundar och katter med Walker-Meikle som författare. Då hade man förstås väntat sig lödiga publikationer med intressanta texter, men i stället har förlaget nöjt sig med vackert illustrerade volymer med bilder hämtade ur medeltida illustrerade manuskript och bestiariar. *Medieval Cats* (British Library, 2011) innehåller exempelvis många fascinerande illustrationer, inte tu tal om annat, titta bara på den stora gråvita katten med en mus i munnen (ett vanligt motiv) ur 1200-talsmanuskriptet *Books of Hours* eller mössen som hänger en katt ur *The Rutland Psalter* från 1250-talet. Skrifterna är väl tänkt att säljas i museibutiker kan man tänka. Mycket vackra och spännande bilder alltså, men synd att inte också Walker-Meikles kunnande också fick beledsaga dem i text. Dock, en volym med titeln *Medieval Pets* (Boydell Press, 2012) av samma författare som ännu ej hunnit nå oss verkar mer lovande. Vi hoppas på den.

Dansande elefanter och stora katter på piedestal. Fram till slutet av 1950-talet kunde man i Sverige se tigrar som hoppade genom brinnande ringar i manegen, och fortfarande uppträder elefanter med turnerande cirkussällskap, även om aktioner från olika protestgrupper blivit allt vanligare. Visst väcker det starka känslor men uppenbarligen också en oerhörd fascination. Skickliga elefantdomptörer som får sina skyddslingar att stå på frambenen gör varje hundägare grön av avund som inte lyckas att få sin tik att ens gå fot. Utomlands får djurtämjare alltjämt visa upp sina stora rovdjur som utför häpnadsväckande dressyrnummer och det finns många skickliga aktörer som reser land och rike runt med lejon, leoparder och tigrar. Oavsett hur vi än ser på cirkusdjuren är djurdressyr en aktad konst som få behärskar och som utvecklats till perfektion inom cirkusen. Peta Tait, professor i drama och teater i Australien, har med *Wild and Dangerous Performances. Animals, Emotions, Circus* (Palgrave Macmillan, 2012) skrivit en engagerande 1900-talshistorik om hur djuren reagerar på en emotionell nivå på sina tränare. Det är en sammansatt studie som ger oss närgångna inblickar i cirkuslivets sidor och avigsidor, men också om djurdressyrens många dimensioner. Att få en grupp elefanter att göra konster är något som få klarar av. Svensken Gösta Kruse (1927–1973) och hans brittiskfödda hustru Joan Fowles, legendariska i sammanhanget, behärskade det.

Lärt och underhållande om sällskapsdjur. Det skall villigt erkännas att det var med en viss portion skepsis som jag började läsa psykologen Hal Herzogs bok *Some we love, some we hate, some we eat: why it's so hard to think straight about animals* (Harper, 2010). Se där ens fördomar som kom på skam. Jag fann en tänkvärd och bitvis mycket roande bok om vårt förhållande till djur, inte minst våra hus- och sällskapsdjur. Herzog är förresten, visade det sig, en ledande förespråkare för studiet av människa-djur-relationer i sitt hemland och han medverkar flitigt i olika publikationer. Med psykologens utgångspunkt ställer Herzog viktiga frågor om varför människor älskar sina sällskapsdjur (här använder han faktiskt begreppet pet, även om det numera i vissa amerikanska kretsar anses nedlåtande och därför har bytts ut mot *companion animal*), om relationer mellan människa och hund (och varför man inte kan tämja vargar), om den omdiskuterade gullighetsfaktorn i våra relationer till djur samt om det motsägelsefulla i att vi gärna älskar en del djur, men samtidigt inte har något emot att äta andra. Myggsäsong och råttinvasioner visar att vi inte förbehållslöst tycker om alla djur, utan kan rentav av hata dem. Boken är inte bara baserad på bred beläsenhet, utan

med den mogne forskarens öppna sinne söker han upp djurägare, illegala tuffäktningsskretsar, uppfödare av varghybrider, och producenter av laboratoriedjur för att vidga perspektiven. På så sätt blir det samtidigt en personlig betraktelse av vårt komplexa förhållande till våra medarter.

Djur och kultur i finska Värmland. Den närgångna besiktningen av den kulturella mångfalden i Sverige, som Linné gjorde till ett av sina särmärken, var en arbetsmetod som fortlevde bland senare generationers hängivna forskare som med cykel och tåg genomkorsade bygderna för att rädda minnena av en förgången tid. En av dessa självuppoftande upptecknare i fält var Matti Mörtberg (1894–1992), tornedalningen som ägnade sin flit åt de sista resterna av det finskspråkiga kulturarvet i Värmland. De finstalande bebodde enkla stugor ute i skogen och levde på jordbruk, fiske och jakt och besatt förstås ingående kunskaper om landskapet och dess övriga invånare. Det är ett mycket omfattande material som bragts samman. Vid detaljstudier ger de oss inte bara kunskaper om värmlandsfinskt levnadssätt och folkreligiositet utan också fina insikter i deras förhållande till djur och växter. Mörtbergs uppteckningsmaterial har äntligen tillgängliggjorts av Torbjörn Söder i boken *Matti Mörtbergs värmlandsfinska uppteckningar* (Kungliga Gustav Adolfs Akademien, 2011). För första gången får vi här i dess ursprungliga skick inblickar i en svunnen värld med uppgifter om noabenämningar på varg och björn, historier om goda jakthundar, råd hur fisknäten skulle garvas med svart al, beskrivningar av hur man gjorde skakträn, alltså hötjugor, av björk, värmlandsfinska ogräsbenämningar, m.m. allt i finskspråkigt original omedelbart följt av svensk översättning. Här finns massor att ösa ur och vi tar tacksamt emot. Torbjörn Söder och Kungliga Gustav Adolfs Akademien skall ha all förtjänst för att detta viktiga kulturarv offentliggjorts, men förstås mest av allt språkforskaren Matti Mörtberg, som träget samlade in detta material på 1930-talet. Synd att så få forskare idag förstår vikten av detta enorma källmaterial som bara ligger och väntar i arkiven.

Nya böcker om djurparker. Intresset för djurparkshistoria fortsätter att vara stort och det har under året kommit ut flera böcker, varav kan nämnas: John Edwards fina *London Zoo from Old Photographs 1852–1914* (författarens eget förlag, 2012) har kommit ut i en andra upplaga, oundgänglig för var och en som är intresserad av en av Europas mest inflytelserika och intressantaste zoologiska trädgårdar. John Simons, *The Tiger that Swallowed the Boy: Exotic Animals in Victorian England* (Libri Publications, 2012) ger en fascinerande in-

blick i hur det koloniala England genom den ökade handeln fylldes av exotiska djur. Hela landet tycks ha myllrat av ilskna kasuarer, hoppande känguruer, isbjörnar som åt upp hundar och respektingivande tigrar. Vi får inblickar i resande menagerier, privata djursamlingar på gods och herresäten, cirkusdjur och andra som höll sig med exotiska och ovanliga arter. *The Bartlett Society Journal* 22 (2012), fortsätter att beskriva de små, nu ofta bortglömda djurparkerna. Årets nummer har en artikel om det knappast lyckade Brighton Zoo 1948–1952, skriven av David Davies. Det finns också ett försök att teckna historien om Barry Zoo, likaså försvunnet. I samma tidskrift finns för övrigt en artikel om Skansens ansevärda förvärv av exotiska fåglar fram till 1920. Ämnet djurparkshistoria är outsinligt. Åtskilliga volymer, bland annat om Colchester Zoo och det kejserliga Ueno zoo i Tokyo, är på gång inför nästa år.

Ingvar Svanberg

Diverse notiser och meddelanden

Linnaeus Link Project. An international online resource devoted to the works of Carl Linnaeus and his students. Linnaean Collections are held in institutions all over the world. This project aims to link all these important items and bring them to a larger audience by making them available through a free, web-based resource. It wants to create a comprehensive online catalogue of Linnaean titles. It will include information from institutions large and small holding Linnaean material. This will be a vital tool for scientific and cultural historians and an aid for researchers documenting global biodiversity. (From flyer for the Linnaeus Link Project) Contact: Linnaeus Link Project Co-ordinator, Library and Information Services, Natural History Museum, Cromwell Road London SW7 5BD, UK.

Duvkutter. En utställning med Bertil Harrisons duvbibliotek öppnade på Lunds universitetsbibliotek den 8 december 2011 med anledning att samlingen donerats dit. Kanske är det världens största med cirka 4 000 nummer och med många rariteter, därtill massor av kringmaterial. Samlingen upptar fler exemplar av den nästan introufabla *Columbarium* av John Moore, tryckt 1735 och obefintlig i privata samlingar. Invigning förrättades av samlaren av burfågelslitteratur och vännen Lars Christiansen och kulturarvschefen Björn Dal. Man kunde till exempel se Madame Knips magnifika folioarbete i två

volymer 1809–1843, *L'Histoire naturelle des Pigeons*. Duvans historia var länge fläckfri, alltifrån Noaks duva och den helige andes fågel, till exempel kan man erinra om åboprofessorn Petrus Hahns dissertation *De columbis* (1691). Men en omsvängning har inträtt representerad till exempel med Frithiof Holmgrens köttätande duvor på 1860-talet. En trevlig utställningskatalog hade producerats och nu väntar vi på den fullständiga förteckningen. (Jfr tidigare duvhistoriskt arbete i *SLÅ* 1998–1999, 113 f.)

Kanariekvitter. Och har man sett, på Carolina rediviva i Uppsala öppnade sommaren 2012 en liknande utställning som den ovannämnda men om kanariefåglar. Titeln är "Mästersångare i fjäderskrud" och erbjöd alltså något helt annat än Wagners myndiga röster. En välillustrerad katalog har producerats med Ingvar Svanberg som primus motor – eller ska man kanske säga kördirigent. Också här har Lars Christiansen medverkat med sitt rika kunnande, andra bidragsgivare var litteraturvetaren Daniel Möller (om sjuttonhundratalsdikter till kanariefåglar). Roger Gyllin (om Strindbergs, Hemingways och andra författares förhållande till sagda fågel), idéhistorikern Karin Dirke (om Lorens Björkmans handledningar), samt alltså Svanberg som tillsammans med Linné besöker experten, apotekaren von Aken i Örebro 1746. Stoffet känns delvis igen från *SLÅ* 2011, 71–116, där det finns ytterligare namn, synpunkter, citat och bilder. Kanariefågeln har verkligen på allvar fått inta scenen.

Blomkonst. Bo Mossbergs utställning "Ur naturens skattkammare" visades ett par septemberveckor 2012 på Botanart Gallery (Rådmansgatan 55, Stockholm), särskilt inriktat på botanisk konst och konst i naturen. Bo Mossberg känner många som illustratör av floror (*Den nordiska floran*, *Fjällfloran*, *Fältfloran*, blomböcker för barn och så vidare, och är vidare aktuell med boken *Humlor i Sverige – 40 arter att älska* (Bonnier fakta, 2012). Mossberg är kort och gott en folkbildare av rang. Galleriet har fortsatt med utställningen "Naturens former", botaniskt måleri, akvarell och grafik av Margaretha Bååth, utbildad vid Royal Kew Gardens i London, under de kula dagarna fram mot jul. Ovanstående upplysningar ska inte uppfattas som reklam utan som information om en anrik genre som lever och frodas.

Nationalnyckeln har varit ett debattämne under 2012 på ledarsidor och insändarspalter. Artdatabanken inom Sveriges Lantbruksuniversitet har drivit detta omfattande projekt, beslutat av Riksdagen men som utsatts för

översyn. På sikt ska övervägas om artdatabanken ska flytta till Naturhistoriska Riksmuseet, vidare effektiviseras framför allt i fråga om publicerings-sätt genom övergång till digital teknik. Man har frågat sig om bokutgivning i dag och i framtiden är ett ändamålsenligt sätt att sprida information och kunskap på. Stora frågor alltså och relativt stora pengar som ansetts kräva en rejäl bantning. Berörda remissinstanser verkar ganska eniga om digitaliseringen, undantaget är Lunds universitet. Vad gäller huvudmannskapet delar sig meningarna. Också helhetsbilden bedöms olika, en kritik rör en för låg prenumerantstock medan andra talar om succé med åttatusentrehundra abonnenter och ytterligare 3 000 exemplar sålda via handeln. Ansvarar vilar på Landsbyggsdepartement och Miljödepartement och beslut väntas i höstens budgetproposition. Tills vidare – och därefter – kan vi fundera över flora och faunabegreppen, deras del i nationsbyggandet men också betydelse för kunskapsutvecklingen som bas för alla de beslut som fattas på sämre och bättre grunder om miljö, växt- och djurliv och vårt eget välbefinnande. (Efter *Universitetsläraren* 2012:12.) – Proppen, när den kom, gav inget tydligt besked.

Prisbelönt. Torbjörn Lindell har fått Smålands akademis fina Linnépris för 2012. Som många vet är Torbjörn en mångårig och framgångsrik samlare av Linneana. Han är också författare till *Den fulländade forskaren* (Historiska Media) utgiven jubileumsåret 2007 och några år senare utgivare av Linnés *Örtabok* från 1725. Dessutom är han biologilektor vid Linnégymnasiet i Växjö, en position som kräver sin linnean. Vi gratulerar.

Gunnar Broberg

Storkens vinterkvarter. När jag en dag njutningsläste i Linnés *Skånska resa* (1751) hajade jag till inför följande stycke i en beskrivning av storkar, nedtecknat vid Herrestad den 6 juni 1749: ”Storkarne fara bårt hwar höst; om de fara til de warma länder eller om de hwila på sjöbotten med swalorna, är ännu ovisst”. I Linnés föreläsningar över djurriket, sammanställda, utgivna och kommenterade av Einar Lönnberg 1913, uttrycker Linné sig på liknande sätt: storkarna ”komma hwar vår i slutet af Martij månad, och far bort Larsmässotiden, eller om de som Svalan ligga på Sjöbotn, weta wi intet”. Att Linné trodde att svalorna vintertid vilade på sjöbotten är välkänt. I föreläsningarna uttrycker han sig tydligt: de ”flyga ej ifrån oss öfwer wintern, utan ligga på Sjöbotn, dock wet man ej wist, om alla Species göra det”. Att

han också inbegrep storken i denna tänkta vattendvala har jag inte tidigare noterat. Hur tänkte karln – skulle de spatsera ut på djupt vatten och lägga sig på botten? Hela historien om svalornas vinterkvarter har underhållande genomlysts av Gunnar Brusewitz i den lilla skriften *Svalans våta grav* (1979). Han nämner också Linnés dissertation *Migrationes avium* (1757) där Linné i sin tveksamhet lutar sig mot den tyska auktoriteten Jacob Klein vad gäller storkens vinterkvarter.

Jag har noterat att Hasselquist i sin *Iter Palaestinum*, utgiven av Linné 1757, verkar ha tvekat inför tanken på storkars övervintring på sjöbotten. Kommen till Smirna i mars skriver han att de såg ”Storkar, som voro resande, komne ifrån Söder, och ämnade sig åt Norden”. På annat ställe skriver han sedan om ”*Ardea orientalis*, den jag beskrifvit i Smirna” och i artförteckningen är endast denna ibis upptagen. Det skulle kunna vara så att han syftar på att han gjort artbeskrivningen av ibisen i Smirna och att det inte har något att göra med iakttagelsen av storkarna, orten råkar bara vara densamma. Att Hasselquist inte skulle kunna skilja på stork och ibis förefaller osannolikt. Kalm gav Linnés uppfattning om svalorna lite stöd när han i sin *Resa til Norra America* (1753–1761) på ett ställe (del III, s. 85) skriver att han på morgonen den 11 april 1749 såg en hop svalor ”sitta på stolpar och plank, de där ännu wore hel wåte, liksom de kommit ur sjön”. Linnés tveksamhet inför storkarnas vinterkvarter förvånar mig annars mindre än att Gunnar Brusewitz motstått att teckna bilden av storkarnas gravitetiska kliv mot sjöbotten!

Björn Dal

Symposier

Himlen på jorden. Seminariet ”Heaven Here on Earth. Till minnet av Kjell Lundquist” (se *SLÅ* 2011, 117–137) avhölls på Alnarp SLU den 4 september 2012 i närvaro av drygt hundra personer. Dagen upptog föredrag av Inger Larsson (Stockholm), ”In search for a lost paradise in the ruins of Icelandic monasteries”; Erik de Jong (Amsterdam), ”Felix qui potuit rerum cognoscere causas: In search for knowledge in gardens of the 17th century”; Kenneth Lorentzon (Alnarp), ”In search for paradise – plant hunting for the Uraniborg Garden”; Jan Woudstra (Sheffield), ”In search for the meaning of reconstructing paradise – to reconstruct or not reconstruct, that is the question”. Som arrangör av minnesseminariet stod Anna Jakobsson och Åsa Ahrlund vid

institutionen för landskapsarkitektur. Kjell Lundquist var ledande i svensk trädgårdshistorisk forskning med särskilt inriktning på kulturväxternas introduktion i Norden i tidigmodern tid. Programmet och uppslutningen vittnar om att det finns all anledning att arbeta för en fortsättning.

Global History of Linnean science, 1750–1820. Under den rubriken avhölls den 12 oktober 2012 en endagars workshop på Vetenskapsakademien i Stockholm, arrangerad av Hanna Hodacs, Kenneth Nyberg och Centrum för Vetenskapshistoria. De båda arrangörerna talade utifrån pågående projekt, Hodacs om svenska linneaner i London (Solander, Dryander med flera); Nyberg om Pehr Löflings olika livsstationer (Uppsala, Madrid och Venezuela); Stephane van Damme utgick från Paris och hur naturalhistorien där förekom på olika nivåer och miljöer; Niklas Thode Jensen orienterade om danska kolonin Tranquebar och linnékorrespondenten König där; Britta Brenna berättade om den norska vetenskapsakademien och hur prästerna enrollerades för linneansk inventering; Bettina Dietz diskuterade hur vetenskapliga nätverk lades över globen i form av bokförmedling och Isabelle Charmantier visade hur Linné höll ordning på det konstanta informationsflödet med hjälp av tidens papperskultur. Alix Cooper anlade mer allmänna synpunkter och Sverker Sörlin avslutade genom att med all rätt hävda att det här verkligen finns en global historia att fånga in med nya namn, andra kombinationer, vidare vyer än vi är vana vid.

I Riksdagen. Idéseminariet ”Linnés apostlars återkomst – vetenskap och äventyr om att förstå världen” avhölls i Andrakammarsalen den 22 november 2012 med anledning av det avslutande registerbandet till det stora verket *The Linnean Apostles* (se ovan, s. 156 f.). Arrangörer förutom utgivaren The IK Foundation var Sveriges Riksdag (Rifo, Sällskapet Riksdagsledamöter och forskare), Riksbankens jubileumsfond, och Forskningsrådet för Arbetsliv och samhälle. Dagen inleddes av riksdagens förste vice talman Susanne Eberstein, som följdes av förre statsministern Ingvar Carlsson, som tackade för The Linnaeus apostles project, Lars Hansen från IK Foundation, Wall Street-journalisten Jennie Erin Smith, lunchtal av Gunnar Broberg (om *Clavis medicinae duplex*), visning av riksdagsbibliotekets samlingar från Linnés apostlar, föredrag av Arne Jarrick från Vetenskapsrådet, av förre universitetsbibliotekarien från Helsingfors Esko Häkli, av Mathias Klang från Göteborgs universitet, av SCAS-professorn Björn Wittrock, och av historikern och riksdagsmannen Björn von Sydow. Yvonne Andersson från Rifo,

Sällskapet Riksdagsledamöter och forskare, hälsade välkommen till reception som avslutade denna minnesvärda heldag under, vågar man säga ståndsmissiga och historiska former. Syftet var inte retrospektivt – vi får veta oerhört mycket om hur linneanerna såg världen då – utan vad som ligger kvar och hur nya apostlar kan lära oss mer om vår gemensamma värld, genom resan, genom jämförelsen, med hjälp av gammal men också ny teknik. Jämförelsen lär oss mycket om politiska förskjutningar mellan då och nu, om Europas föränderliga roll, om våra attityder, om vetenskapens och kunskapens organisering och uttryck.

Gunnar Broberg

Svenska Linnésällskapets egna angelägenheter

Svenska Linnésällskapets verksamhetsberättelse 2011

Sammankomster: Svenska Linnésällskapet har under året haft följande stadgeenliga sammankomster: 1) Sällskapets årsmöte ägde rum lördagen den 21 maj 2011 i Thunbergssalen, Linneanum, Uppsala. Mötet inleddes med en buffélunch i Linnésalen. Därefter informerade Löflingstipendiaterna från Västermalms skola i Sundsvall om sin resa till Venezuela. Efter ordinarie årsmötesförhandlingar höll författaren och akademiledamoten Per Wästberg ett föredrag under rubriken, "Anders Sparrmans kista – dikt och verklighet". Ett femtiotal medlemmar deltog i sammankomsten. 2) Höstsammankomsten hölls torsdagen den 21 oktober 2011 på Hagströmerbiblioteket, i Stockholm. Efter ordinarie mötesförhandlingar, höll professor Nils Uddenberg, Lund, ett föredrag under rubriken, "Linné och mentalsjukdomarna". Därefter visade Hagströmerbibliotekets föreståndare, Ove Hagelin, rara verk ur bibliotekets samlingar av Linnaeana. Efter förhandlingar, föredrag och visning serverades förfriskningar i Hagströmerbibliotekets Stensal. Ett femtiotal medlemmar deltog i höstsammankomsten.

Med anledning av den under året utgivna biografen över läkaren och botanisten Anders Fredrik Regnell medverkade Sällskapet, tillsammans med Uppsala Medicinhistoriska Förening, Upsala Läkareförening och Upplands nation, i ett arrangemang på Upplands nation tisdagen den 8 november. Föreläsningar gavs av bokens författare, f. överläkaren Bo S. Lindberg samt av professor emeritus Bengt Jonsell. Om Lindbergs biografi, se även *SLÅ* 2011, s. 172–173. Ett stort antal åhörare från de fyra föreningarna deltog i evenemanget som avslutades med en buffé i Upplands nations festsal.

Styrelsen har sammanträtt fem gånger: 26 januari, 13 april, 28 september, 2 november och 19 december. Sammanträdeslokalen har varit på Hotell Linné, utom den 19 december då mötet ägde rum på Museum Gustavianum. Ordförande Roland Moberg, vice ordförande Eva Willén, sekreterare Eva Nyström, skattmästare Leif Kruse, redaktör för årsskriften Gunnar Broberg, prefekt för Linnémuseet Ing-Marie Munktel. Övriga ledamöter: Karl Johan Eklund, Karin Martinsson, Annie Mattsson, Gunilla Mattsson, Thomas Nybrant, Ingvar Svanberg, Annika Windahl Pontén samt Jon Ågren.

Valberedning: Mariette Manktelow (sammankallande), Anna Rask Andersen, Carl Frängsmyr och Bertil Nordenstam.

Revisorer: Jan-Olov Sandberg och Mats Thulin. Revisorssuppleanter: Mattias Iwarsson och Hanna Östholm.

Linnémuseet: Museiprefekt Ing-Marie Munktel, intendent Eva Björn, antikvarie Cecilia Bergström, amanuenser (samtliga på timtjänst) Bojana Simsic, Gunilla Beckholmen, Carolina Durieu du Pradel, Anna-Pia Norman, Maja Holmqvist, Anna-Lena Forsberg, Caroline Öjdahl, Erica Hellmer, Cicki Barck-Holst, Moa Bergkvist. Museiutskottet: Ing-Marie Munktel, Roland Moberg, Karl Johan Eklund, Leif Kruse, Eva Björn och Cecilia Bergström. För besöksiffror samt museets övriga verksamhet hänvisas till museets egen verksamhetsberättelse. På grund av stora ekonomiska underskott under en följd av år har styrelsen sett sig nödsakad att varsla personalen på Linnémuseet om uppsägning.

Linnékorrespondensen: Utgivningen av Linnékorrespondensen har även under 2011 administrerats och letts av Svenska Linnésällskapet. Den ekonomiska förvaltningen har skötts av Leif Kruse. I redaktionen har Carl-Olof Jacobson haft huvudansvaret. Redaktörer har varit: Ann-Mari Jönsson och Eva Nyström. Övriga medarbetare har varit Marie Almqvist, Leif Feltenius, Sten Hedberg, Kai-Inge Hillerud och Johnny Strand. Som translator och språkgranskare har John Brewer verkat. Sedan 2008 har projektet lokaler på Uppsala universitetsbibliotek. Eva Nyström representerade Linnékorrespondensen vid det 16:e Linnaeus Link Partner's meeting vid Botanischer Garten und Botanisches Museum Berlin-Dahlem, i Berlin den 13–14 oktober.

Publiceringsutskottet: I serien *Valda avhandlingar* utkom 2011 nr 79 *Rabarber (Rhabarbarum)*; nr 80 *Armsalamander (Siren lacertina)*; nr 81 *Medicinska droger ur djurriket (Materia medica in regno animali)*; nr 82 *Skvattram (Ledum palustre)*; nr 83 *Skörbjugg (Scorbutus)*. Samtliga avhandlingar är översatta av Johnny Strand och har efterskrifter och noter av Ingvar Svanberg (nr 80–83) respektive Karin Martinsson (nr 79). Sällskapets årskrift (*SLÅ*) för 2011 utkom i slutet av året. För utgivningen av *Valda avhandlingar*, se även *SLÅ* 2011, s. 141–142 samt s. 189–191 där en förteckning finns över hittills publicerade avhandlingar i serien samt hur man gör för att beställa dessa från Sällskapet. Publikationsutskottet: Gunnar Broberg, Karin Martinsson, Eva Nyström och Ingvar Svanberg.

Reseutskottet: Slottsutflykt. Lördagen den 14 maj anordnade Sällskapet en utfärd med buss till slotten Fånö, Ekolsund och Sjöö – vid Ekolsundsviken och Gorran i Mälarens norra viksystem. Resan leddes av styrelseledamoten och f. länsantikvarien Karl Johan Ek-lund. Vid Fånö och Ekolsund besöktes parkmiljöerna och på Sjöö slott fick Sällskapet en visning av slottsinteriörerna utav den nuvarande ägarens son, friherre Carl Banér. Under resan intogs packlunch på Parnassen, en del av slottsparken vid Ekolsund, och på Sjöö slott eftermiddagskaffe. Drygt 40 medlemmar deltog i slottsutflykten. Se även *SLÅ* 2011, s. 182. Resa till Öland och Småland med The Linnean Society of London. Den 31 maj–4 juni anordnade Sällskapet en resa i Linnés fotspår till Öland samt till Linnés småländska hembygder för medlemmar från The Linnean Society of London. Resan organiserades av Sällskapets ordförande Roland Moberg respektive vice ordförande Eva Willén tillsammans med professor emeritus Bengt Jonsell. För en utförlig presentation av resan se *SLÅ* 2011, s. 182–186. Reseutskottet: Gunilla Mattsson, Roland Moberg och Eva Willén.

Världsarvsansökan: Arbetet med världsarvsansökan har förts vidare genom länsstyrelsens försorg.

Symposium om Anders Sparrman: Sällskapet var i samarbete med Uppsala universitet och SCAS (Swedish Collegium for Advanced Studies) arrangör för symposiet ”Anders Sparrman (1748–1820) i ny belysning”, som anordnades den 20–22 maj. Moderator var Sällskapets ordförande Roland Moberg. De två första dagarna ägnades föreläsningar över Sparrmans liv och verk från ungdomen fram till de sista årens verksamhet som läkare i Stockholm. Andra dagens senare hälft upptogs av Per Wästbergs föredrag vid årsmötet samt en efterföljande paneldebatt som leddes av Ulrika Knutsson. Lördagen avslutades med en symposiummiddag i Linnéträdgårdens orangeri. Under söndagen anordnades en exkursion till platsen för Sparrmans barndomshem i uppländska Tensta. Ytterligare en föreläsning gavs, om Carl Gustaf Ekeberg, Sparrmans förste mentor och ägare till Altomtå gård, där exkursionen avslutades med en visning av dess interiörer. För en utförligare

presentation av symposiet se även *SLÅ* 2011, s. 173–175. Föreläsningarna kommer att ges ut i bokform.

Medlemsantal: Den 31 december 2011 hade Sällskapet 589 medlemmar. Medlemsantalet fördelar sig i följande kategorier: A. hedersmedlemmar (6), B. ständiga medlemmar (36), C. betalande medlemmar svenska (480), D. betalande medlemmar utländska (22), E. familjemedlemmar svenska (42), F. ständiga/hedersmedlemmar utländska (3).

Uppsala den 21 mars 2012

Roland Moberg
Ordförande 2011

Eva Willén
Vice ordförande 2011

Eva Nyström
Sekreterare 2011

Linnémuseets verksamhetsberättelse 2011

Året som gick: Under år 2011 besöktes Linnémuseet av cirka 12 700 personer – ett lika gott resultat som säsongen 2008, året efter Linnéjubileet. Det var också tydligt att det finns både lokalt, nationellt och internationellt intresse för museet och att antalet svenska och utländska besökare vägde tämligen jämt. Tack vare god ekonomisk satsning av huvudmannen Svenska Linnésällskapet, kunde museet möta detta allmänhetens intresse och hålla öppet 1 maj–30 september, tisdag–söndag, klockan 11–17. Museet har haft två nyheter att erbjuda besökarna. Förutom museets allmänna visningar finns nu möjligheten att gå runt med en audioguide på svenska och engelska. Detta har varit mycket uppskattat och under sommaren gjordes också en enkätundersökning i vilken besökarna överlag var mycket positiva till den nya audioguiden. Den andra nyheten var att museets frontpersonal och guider bär kopior av 1700-talsdräkter. Detta har också varit mycket uppskattat och hjälpt till att ytterligare levandegöra museet.

Museibutik: Museibutiken har haft ett bra år med bruttointäkter på cirka 150 000 kronor. Med sin inriktning på Linnés liv och verk, botanik, trädgård, vetenskaps- och kulturhistoria intresserar butiken många av museets besökare. Där erbjuds också litteratur och produkter med anknytning till museet. Under 2009–2010 tog museet fram en kollektion med brickor, skärbrädor, magnetiska bokmärken och kylskåpsmagneter med tema Linnéporträtt, botaniska tryck och museets tapetkopior. Denna kollektion har gått fortsatt bra och har även i år återförsålts av Linnéträdgården, Linnés Hammarby, Upplandsmuseum och Historiska museet i Stockholm vilket gett ytterligare inkomster till Linnémuseet.

Visningsverksamhet: Under sommaren har allmänna visningar hållits två gånger per dag, en svensk och en engelsk visning. Beställda visningar av museet har också hållits under perioden januari–december. Utöver den egna visningsverksamheten har researrangörer bokat auktoriserad Linnéguide och visning genom Destination Uppsala.

Audioguide: I juli 2011 var det premiär för museets audioguide på svenska och engelska. Produktionen finansierades med medel från Sparbanksstiftelsen Upland. Manus på svenska skrevs av Carolina Durieu du Pradel, som projektanställdes för detta i tre månader vid årets början. För översättning, ljudproduktion och inläsning anlätades produktionsbolaget Filt, som även stod för installation på plats. Audioguiden har fått ett mycket varmt mottagande. Den har varit gratis att använda och besökaren har ombetts fylla i en enkät om hur de

uppfattade innehåll och praktisk användning. Audioguiden har efterfrågats på andra språk, till exempel tyska, franska, spanska och italienska.

Historiska dräkter för guider och frontpersonal: Museet andra stora publika investering var frontpersonalens historiska dräkter. Alla är kopierade efter autentiska 1700-talsplagg och sydda av textilhistoriker Kerstin Wölling som är antikvarie på Almgrens sidenväveri och har tidigare arbetat på Skansens klädkammare. Inför produktionen uppmätte hon av Linnémuseets kofta LM508 och konstruerade ett mönster utifrån denna. Flera av personalens koftor syddes sedan upp efter detta mönster. Andra syddes upp efter original i Nordiska museet och Jamtlis samlingar. Kjolar, snörliv och särkar syddes efter Skansens mönster som passar många kroppsmodeller. Originalplaggen har varit både av kattun och siden men för att museets dräkter skall vara mera lättvättade, syddes de av Durans textiles linnekattuntyg vars originalmönster är från cirka 1750–1770. Tyger, färger och modeller är valda så de kan kombineras på så många olika sätt som möjligt. Dräkterna blev en stor succé bland våra besökare och levandegör och förstärker hemkänslan ytterligare i museet. Många besökare har också önskat bli fotograferade tillsammans med en amanuens i dräkt och tagit med sig bilden som minne av besöket på Linnémuseet.

Programverksamhet: Linnémuseets större arrangemang 2010 var Linnés födelsedag den 23 maj samt 1700-talsmarknaden i Linnéträdgården i augusti. Båda arrangerades i samarbete med Uppsala Linneanska trädgårdar. Museet hade även fri entré under Kulturnatten med publikrekord på 1 428 personer.

Världsarvsansökan: Under år 2010 fortsatte det omfattande arbetet med ansökan om världsarv i systematiskt biologi, "The Rise of Systematic Biology". Världsarvet kommer att knytas till fysiska platser som varit viktiga för utvecklingen av systematisk biologi, vilket gäller Linnéminnena i Sverige men även flera platser i Holland, Frankrike, England, Frankrike, USA, Australien, Sydafrika och Japan. Linnémuseets underlag till ansökan skrevs färdigt under hösten 2010 och lämnades till Länsstyrelsen Uppsala län. Under 2011 har länsstyrelsen sedan fortsatt arbetet med att sammanställa ansökan.

Utställningar: Årets tillfälliga utställning hade titeln "Anders Sparrman – från Tensta till Tahiti". Utställningen beskrev Linnélärjungen Anders Sparrmans livsresa från föräldrahemmet i prästgården i Tensta utanför Uppsala till Kina som tonårig medicine student, fältstudier i Sydafrika och Västafrika och jordenruntomsegling med kapten Cooks andra expedition. Tillbaka i Sverige väntade ett liv med vetenskapsakademiens naturaliekabinett, bokutgivning, läkarpraktik, professor i medicin och assessor vid Collegium medicum samt ekonomiskt entreprenörskap. I samband med utställningens öppnande anordnade Svenska Linnésällskapet symposiet *Anders Sparrman i ny belysning*.

Samlingar och bibliotek: Anticimex har gjort löpande kontrollinspektioner i museet och preventiva UV-ljusfällor för skadeinsekter finns installerade i magasinsutrymmena.

Linnémuseets hus: Från och med år 2010 gällde nya krav på fysisk tillgänglighet till offentliga lokaler. I Linnémuseets fall ligger det huvudsakliga ansvaret att avhjälpa hinder på Statens Fastighetsverk vilket har låtit göra lösa rullstolsramper som kan läggas ut över alla trösklar på nedre botten.

Rådgivning och service: Under 2011 har museet på olika sätt haft kontakter med museiinstitutioner, organisationer, media och allmänheten, vilka har sökt bilder, information eller inspiration från Linnémuseet. Museet har också fungerat som en första kontakt för

Linnésällskapets medlemmar. Dess personal administrerar även de skrifter som säljs via SLS:s hemsida.

Samarbete med Uppsala universitet och Uppsala kommun: Under 2011 fortsatte Linnémuseet/Svenska Linnésällskapet att delta i det lokala samarbete kring Linné som initierades med anledning av jubileumsåret. Övriga deltagare är Uppsala universitet genom Uppsala Linneanska trädgårdar, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala Tourism och Uppsala kommun.

Marknadsföring och media: En stor del Linnémuseets marknadsföring har skett inom ramen för lokalt samarbete kring marknadsföring av Linnébesöksmål och utvalda evenemang knutna till dessa. Gruppen har samarbetat kring deltagande i TUR-mässan, annonsering på webb och i tryckta media (nationellt till exempel DN.se samt lokalt) samt placering av material på turistbyråer i Stockholm, Gävle med flera. Den lokala samarbetsgruppen har även producerat eget tryckt material samt en webbsida. Utöver detta har Linnémuseet stått för egen information och marknadsföring, däribland genom annonsering riktad till grupper och enskilda besökare. Linnémuseet har fortsatt marknadsföringssamarbete med Uppsala Linneanska trädgårdar, huvudsakligen kring trycksaker och annonsering riktade till gruppse arrangörer.

Personal: Prefekt Ing-Marie Munktell (styrelseuppdrag), intendent Eva Björn (heltidsanställd), antikvarie Cecilia Bergström (heltidsanställd), amanuens Cicki Barck-Holst (timtjänst), amanuens Moa Berg (timtjänst), amanuens Gunilla Beckholmen (timtjänst), amanuens Carolina Durieu du Pradel (timtjänst), amanuens Anna-Lena Forslund (timtjänst), amanuens Erica Hellmer (timtjänst), amanuens Maja Holmquist (timtjänst), amanuens Anna-Pia Norman (timtjänst), amanuens Bojana Simsic (timtjänst). Alla amanuenser har informerat och hållit visningar på svenska och engelska, bemannat museets entré och butik, skött lager, städat samt utfört andra på museet förekommande arbetsuppgifter.

Konferenser och mässor: Linnémuseets personal har haft möjlighet att delta i Riksförbundet Sveriges museers vårmöte i Stockholm, TUR-mässan i Göteborg samt olika studiebesök och referensgruppsmöten i Stockholm.

Uppsala den 19 januari 2011

Ing-Marie Munktell Eva Björn
Prefekt Intendent

Cecilia Bergström
Antikvarie

Övriga meddelanden

Världsarvet The Rise of Systematic Biology. Arbetet med att nominera Linnés kulturarv som ett av UNESCO:s världsarv pågår för fullt. Det är en seriell (internationell) världsarvsnominering, där tolv olika delar ligger i åtta länder, men kommer att räknas som en enhet. Det är inte personen Carl von Linné som står i fokus, utan hans vetenskap systematisk biologi och de platser som är knutna till vetenskapen. Det engelska namnet på världsarvet är "The Rise of Systematic Biology". Den svenska regeringen förde redan 2009 upp det på sin tentativa lista hos UNESCO som ett världsarv som är "på gång". Projektet drivs av Länsstyrelserna i Uppsala och Kronobergs län och projektledningen är placerad i Uppsala.

Flera av förvaltarna och ägarna av de svenska platserna är naturligtvis både intressenter och finansörer, tillsammans med de båda regionförbunden.

Den 29 september 2012 firade bevarandeprojektet Linnés Historiska Landskap sitt tioårsjubileum. I samband med detta anordnades en offentlig politisk debatt mellan två av Uppsalas kommunalråd från de olika blocken om hur Uppsalas utveckling kan vara förenlig med förvaltandet av ett världsarv, särskilt i det stadsnära Årike Fyris. Debatten visade att den stora knäckfrågan är om den trafikled som kommunen planerar att bygga tvärs över Årike Fyris kan godkännas av UNESCO. Världsarvsexpert Birgitta Hoberg varnade för att inga löften om framtida undantag från skyddsföreskrifterna kan fastställas i nomineringen, och att om någon del av det kommande världsarvet hotas, så hotas även platserna i de andra sju länderna eftersom det är en internationell enhet som nomineras.

Efter debatten hölls ett symposium om världsarvet på Museum Gustavianum. Projektledaren Dr Anja Rautenberg berättade att frågan om ett gemensamt världsarv nu diskuteras på nationell nivå hos alla de deltagande länderna, men att inget land förutom Sverige ännu fört upp *The Rise of Systematic Biology* på sin tentativa lista hos UNESCO. De andra länderna har en annan tidsplanering för denna process än Sverige, vilket betyder att det planerade nomineringsåret 2014 troligen måste skjutas upp så att alla länder kan arbeta i samråd. Under symposiet höll vidare Dr Mariette Manktelow ett föredrag om Linnés växter som en biologisk del av världsarvet, Dr Mats Wilhelm Pettersson visade bilder från Linnés Historiska Landskap och världsarvsexpert Birgitta Hoberg berättade om nomineringsprocessen hos UNESCO.

De svenska platser som ingår i världsarvet är Linnéträdgården med Linnémuseet, Linnés Hammarby, Herbarion Upsalienses (Hågadalen-Nåsten, Årike Fyris och Fäbodmossen) samt Råshult i Småland. Utländska platser som föreslagits ingå är trädgårdarna Chelsea Physic Garden (Storbritannien), Bartram's Garden (USA) och Hortus botanicus Leiden (Nederländerna) samt insamlingsplatserna Botany Bay (Australien), Taffelberget (Sydafrika), Hakone och Dejima (Japan). Uppsala blir ett naturligt nav i detta kommande världsarv och debatten om hur staden bäst kan bevara sitt linneanska kulturarv blir en viktig punkt på agendan framöver. Mer om världsarvet finns att läsa på hemsidorna för Länsstyrelserna i Uppsala och Kronobergs län.

Mariette Manktelow

Svenska Linnésällskapets styrelse 2012

Ordförande

Birgitta Johansson-Hedberg
Roburvägen 23 A, 181 33 Lidingö. 0702-
18 02 83. birgittajh@telia.com
2012

Vice ordförande

Mariette Manktelow
Lillvreta 77, 755 96 Uppsala. 073-837 17

13. mm@florahistorica.se
2012

Sekreterare

Mikael Strandäng
Orrspelsvägen 24, 167 66 Bromma. 070-
591 14 81. mikael@strandanger.com
2012–2014

Skattmästare

Lars-Olof Lindell
 Dragarbrunnsgatan 17, 753 20 Uppsala.
 larsolof.lindell@gmail.com
 2012–2013

Redaktör

Gunnar Broberg
 Östervångsvägen 34, 224 60 Lund. 046-15
 13 98 (bost.), 046-222 75 89 (tj.), 046-222
 44 24 (fax). Gunnar.Broberg@kultur.lu.se
 2012

Prefekt för Linnémuseet

Vakant

Universitetsrepresentant

Jon Ågren
 Skolgatan 7, 753 12 Uppsala. 018-12 12
 10 (bost.), 018-471 28 60 (tj.). jon.agren@
 ebc.uu.se
 2010–2012
 Utsedd av Uppsala universitet

Övriga ledamöter

Åsa Eriksson
 Östra Ågatan 53, 753 22 Uppsala. asa.eriks-
 son@bildning.habo.se
 2012

Karl Grandin
 Torngatan 34, 754 23 Uppsala. karl.gran-
 din@kva.se
 2012

Karolina Hilding
 Skärtoftsvägen 1, 743 92 Vattholma. ka-
 rolina.hilding@gmail.com
 2012–2013

Claes Östberg
 Börjegatan 1 A, 753 13 Uppsala. 070-541
 57 79. claes.ostberg@telia.com
 2012–2014

Revisorer

Jan-Olov Sandberg
 Skyttes väg 3, 744 96 Järlåsa. 018-39 17 35
 (bost.). janne.sandberg@swipnet.se
 2012

Mats Thulin
 Noreens väg 48, 752 63 Uppsala. 018-46
 33 07 (bost.), 018-471 27 74 (tj.). mats.
 thulin@ebc.uu.se
 2012

Revisorssuppleanter

Anja Rautenberg
 Kungsgatan 30 A, 753 21 Uppsala. 018-50
 21 64 (bost.), 018-19 53 39 (tj.). 070-660
 11 46. anja.rautenberg@gmail.com
 2012

Mattias Iwarsson
 Malma Bergsväg 26, 756 45 Uppsala. 018-
 30 99 73 (bost.) 018-67 22 96 (tj.). Mat-
 tias.Iwarsson@slu.se
 2012

Valberedning

Carl Frängsmyr (sammankallande)
 Säves väg 18, 752 63 Uppsala. 018-10 12
 38, 070-756 69 51. carl.frangsmyr@uadm.
 uu.se
 2012–2014

Anna Rask-Andersen
 Kyrkogårdsgatan 11, 753 10 Uppsala. 018-
 69 40 91 (bost.), 018 -611 36 50 (tj.). 070-
 425 06 54 (mobiltel.), 018-51 99 78 (fax).
 anna.rask-andersen@medsci.uu.se
 2012–2014

Tomas Tullberg
 tomas@tullberg.net

Svenska Linnésällskapets Årsskrift
 Redaktör Gunnar Broberg (se ovan)

Bitr. redaktör David Dunér
Inst. för kulturvetenskaper, Biskopsgatan 7,
223 62 Lund. 046-222 09 61 (tj.), 046-222
31 43 (fax). David.Duner@kultur.lu.se

Linnémuseet

Intendent Eva Björn
Marmorvägen 11 C, 752 44 Uppsala. 018-
50 62 42 (bost.), 018-13 65 40 (tj.), 018-
12 65 47 (fax), 073-364 62 44 (mob.). eva.
bjorn@linnaeus.uu.se

Besöksadress: Svartbäcksg. 27, Uppsala.
Postadress: Box 15093, 750 15 Uppsala.
018-13 65 40, 018-12 65 47 (fax).

Webbadress: www.linnaeus.se

E-postadress: linnemuseet@linnaeus.uu.se

Öppettider 2012: Vinteröppet 19–20 mars,
kl. 12–17. Smygpremiär för våren, 16–17
april, kl. 12–17; maj–sept, tis–sön, kl.
11–17. Bokade gruppvisningar året runt.

För mer information se museets hemsida
eller kontakta oss. Entré: gruppentré 40
kr. vuxen, barn under 16 år gratis inträde
tillsammans med vuxen. Perioden maj–sept
entré tillsammans med Linnéträdgården 60
kr. Aktuella öppettider kommer att publice-
ras på hemsidan.

Svenska Linnésällskapets adress

Postadress: Box 15093, 750 15 Uppsala

Webbadress: www.linnaeus.se

Plusgiro: 55 18 55-0

Bankgiro: 625-1169

Organisationsnummer: 81 76 00-4409

Medlemsavgift 2012 är 250 kr. för medlem
boende i Sverige. 100 kr. för extra familje-
medlem. 350 kr. för medlem boende ut-
anför Sverige. Ständigt medlemskap kan
erhållas av fysisk person mot erläggande av
20x årsavgiften.

Valda avhandlingar av Carl von Linné

Sällskapet har sedan 1920-talet ett pågående projekt att översätta Linnés avhandlingar till svenska. Alla avhandlingar finns i lager. Avhandlingarna beställer man enklast via Svenska Linnésällskapets hemsida: www.linnaeus.se. Klicka på Skrifter i menyraden, och sök vidare där. Priser inklusive moms är 50 kronor. Som medlem har man 20 % rabatt, fyll bara i medlemsnumret i rätt ruta så räknas rabatten av. Frakt och emballage tillkommer. Med bokförsändelsen kommer en faktura med 30 dagars betalningstid. Det går också bra att beställa skriftligen till Svenska Linnésällskapet, Box 15093, 750 15 Uppsala.

1. Botaniska exkursioner i trakten av Uppsala (Herbationes Upsalienses). 1921. *Nytryck 1998, 2008.*
2. Växternas förvandling (Metamorphosis plantarum). 1921.
3. Växternas sömn (Somnus plantarum). 1921.
4. Amman som styvmoder (Nutrix noverca). 1947.
5. Hinder för läkekonsten (Obstacula medicinae). 1948.
6. Observationer till materia medica (Observationes in materiam medicam). 1949.
7. Sjukdomsgrupperna (Genera morborum). 1949.
8. Granskning av de enkla läkemedlen ur växtriket (Censura medicamentorum simplicium vegetabilium). 1950.

9. Två sörmlandsfloror (Flora Åkeröensis & Pandora et Flora Rybensis). 1950.
10. Officinella växter (Plantae officinales). 1950.
11. Adonis Stenbrohultensis (med en inledning om Linné och Stenbrohult). 1951.
12. Den lärda världens omdöme om Med. Dr Carl Linnaei skrifter (Orbis eruditi judicium). 1952.
13. Levnadsordning vid en surbrunn (Diaeta acidularis). 1953.
14. Om vintersjukdomar (De morbis ex hyeme). 1954.
15. Läkemedlens lukt (Odores medicamentorum). 1954.
16. Levnadsordning under människans olika åldrar (Diaeta per scalam aetatis humanae). 1954.
17. Svenska vattunymfer (Najades Svecicae). 1954.
18. Pharmacopaea Holmensis. Bihang: Utkast till Materia medica 1761. 1954.
19. Elektriskt-medicinska satser (Consectaria electrico-medica). Med en inledning om Linné och elektriciteten. 1955.
20. Hantverkarnas sjukdomar (Morbi artificum). 1955.
21. Menniskans cousiner (Linnés originalmanuskript till Antropomorpha). 1955.
22. Menniskans förvandling (Metamorphosis humana). 1956.
23. Caroli Nic. fil. Linnaei Bibliotheca medica. 1956.
24. Det förändrade köket (Culina mutata). 1956.
25. Grönsakstorget (Macellum olitorium). 1956. *Nytryck 2008*.
26. Spetälska (Lepra). 1957.
27. Ålderdomen enligt Salomo (Senium Salomoneum). 1957.
28. Grunderna till hälsan (Fundamenta valetudinis). 1958.
29. Om salladsväxter (De acetariis). 1958. *Nytryck 2008*.
30. Linnés stambok (Libellus amicorum). 1958.
31. Läkemedlens smak (Sapor medicamentorum). 1958.
32. Uppsalafebern (Febris Upsaliensis). 1959.
33. Om lymfkärnen (De venis resorbentibus). 1959.
34. Om chokladdrycken (De potu chocolatae). 1959. *Nytryck 2006*.
35. Inledning till dieten. Fyra föreläsningskoncept. 1960.
36. Om dragsjukan (De raphania). 1960.
37. Om smultron (Fraga vesca). 1961. *Nytryck 2006*.
38. Promotionsprogram. 1961.
39. Tvåkönad alstring (Generatio ambigena). 1962.
40. Berusningsmedel (Inebriantia). 1963. *Nytryck 2006 i samarbete med NBV*.
41. Rektorsprogram. 1963.
42. Nyttan av rörelse (Motus polychrestus). 1963. *Nytryck 2006*.
43. Den beboeliga luften (Aer habitabilis). 1964.
44. Om brödet som födoämne (De pane dietetico). 1964. *Nytryck 2007*.
45. Nordbornas styvmoderliga Ceres (Ceres noverca arctoum). 1964.
46. Andningens dietetik (Respiratio dietetica). 1965.
47. Om ormbett (De morsura serpentum). 1965. *Nytryck 2006*.
48. Ätliga frukter (Fructus esculenti). 1965. *Nytryck 2008*.
49. Kaffedrycken (Potus coffeae). 1966. *Nytryck 2007 i samarbete med Lindvalls kaffe*.

50. Om omväxling i födan (De varietate ciborum). 1966. *Nytryck 2008*.
51. Botanikens grundvalar (Fundamenta botanica). 1967.
52. Medicinens dubbla nyckel (Clavis medicinae duplex). 1967.
53. Om följderna av dietetiska fel och deras behandling (De effectu et cura vitiorum dieteticorum generali). 1967.
54. Starkt luktvande läkemedel (Medicamenta graveolentia). 1968.
55. Om bruket av varm och kall mat och dryck (Circa fervidorum et gelidorum usum). 1968. *Nytryck 2008*.
56. Om den kemiska metoden att undersöka läkemedlens krafter (De methodo investigandi vires medicamentorum chemica). 1969.
57. Växternas krafter (Vires plantarum). 1970. *Nytryck 2008*.
58. Ambrosiska läkemedel (Ambrosiaca). 1970.
59. Om bruket av Mentha (De menthae usu). 1971. *Nytryck 2008*.
60. Blomsteruret (Horologium plantarum). 1971. *Nytryck 2007*.
61. Sädesslagens förvandling (Transmutatio frumentorum). 1971.
62. Kvassiaveden (Lignum qvassiae). 1971.
63. Botaniska författare (Auctores botanici). 1973.
64. Om marsvin (De mure Indico). 2007.
65. Om renen (Cervus rheno). 2007.
66. Om den akademiska trädgårdskonsten (De horticultura academica). 2007.
67. Om får (Oves). 2007.
68. Om svinet (Sus scrofa). 2007.
69. Om blodigeln (De hirudine). 2007.
70. Om växterna som nybyggare (De coloniis plantarum). 2008.
71. Mossornas användning (Usus muscorum). 2008.
72. Johannesörter (Hypericum). 2008.
73. Om binnikemasken (Taenia). 2008.
74. Hybridväxter (Plantae Hybridae). 2009.
75. Resa till Kina (Iter in Chinam). 2010.
76. Purgerande medel (Medicamenta purgantia). 2010.
77. Färgväxter (Plantæ Tinctoriæ). 2010.
78. Växten Alströmeria (Planta Alströmeria). 2010.
79. Rabarber (Rhabarbarum). 2011.
80. Armsalamander (Siren lacertina). 2011.
81. Medicinska droger ur djurriket (Materia medica in regno animali). 2011.
82. Skvattram (Ledum palustre). 2011.
83. Skörbjugg (Scorbutus). 2011.
84. Svenska träd (Arboretum Svecicum). 2012.

Om bidrag till SLÅ

Manuskript sänds som papperskopia och i digital form som bifogat dokument via e-post till redaktionen. Det digitala format som bör användas är Word- eller RTF-format. Eventuella bilder till bidraget levereras digitalt på CD. Konsultera redaktionen i förväg om lämpliga format. En artikel bör ej överstiga 60 000 tecken. Summary på engelska ska medfölja liksom uppgift på författarens akademiska grad och institutionstillhörighet. Noter numreras löpande som slutnoter. Första gången en hänvisning förekommer ska all bibliografisk information skrivas ut i enlighet med exemplen nedan. Därefter räcker det med att ange författarnamn, tryckår och sida. Vid den första hänvisningen till en bok anges förlagsort, däremot ej förlag. *SLÅ* använder inte litteraturförteckning.

Exempel: [bok] Carl von Linné, *Caroli Linnaei Diaeta naturalis 1733. Linnés tankar om ett naturenligt levnadssätt* (Stockholm, 1958), 168.

[artikel i antologi] Arvid Hj. Uggla, "Linné om öl och ölbrygd", i Bertil Nordenfelt (red.), *Svenska bryggareföreningen 75 år. Minnesskrift 1960* (Stockholm, 1960), 11.

[artikel i tidskrift] Tycho Tullberg, "Linnés Hammarby", *SLÅ* 1918, 14.

Artikeln inleds med artikelförfattarens namn varefter följer artikelns titel. Onödiga blankrader bör undvikas. Underrubriker markeras genom kursiv stil. Nytt stycke markeras med indrag. Undvik förkortningar. De bidrag som inte följer ovan nämnda råd returneras med begäran om korrigerings. Redaktionen förbehåller sig rätten att, i samråd med författaren, göra nödvändiga ändringar i insända bidrag. Redaktionen ansvarar inte för bidrag som inte uttryckligen har beställts. Artikelförfattare får kostnadsfritt 25 särtryck av sitt bidrag. Textbidrag skickas till biträdande redaktör, docent David Dunér, Institutionen för kulturvetenskaper, Biskopsgatan 7, 223 62 Lund. E-post: David.Duner@kultur.lu.se. Telefon: 046-222 09 61. Bidrag för nästa volym av *SLÅ* måste vara redaktionen tillhanda senast den 1 juni 2013.

